

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ**  
**ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**  
**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**  
**Π.Μ.Σ. «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές»**  
**Διπλωματική Εργασία**

**του Αλέξη Λεκάκη Κερκυραίου**  
**A.M.: 1213M031**

**Η εξωτερική πολιτική της Ισλαμικής Δημοκρατίας του**  
**Ιράν από το 1979 έως το 2005**

**Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτρης Καιρίδης**

**ΑΘΗΝΑ 2015**

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

|                                                                 |    |
|-----------------------------------------------------------------|----|
| Πρόλογος.....                                                   | 3  |
| 1. Η Κοσμοθεωρία του Χομεϊνί.....                               | 6  |
| 2. Η εξωτερική πολιτική την περίοδο 1979-1989.....              | 11 |
| 2.1. «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία»..... | 11 |
| 2.2. «Η Εξαγωγή της Επανάστασης».....                           | 13 |
| 2.3. Η φάση της εδραίωσης 1979-1981.....                        | 20 |
| 2.4. Η εξωτερική πολιτική των ισλαμιστών.....                   | 30 |
| 3. Η εξωτερική πολιτική την περίοδο 1989-1997.....              | 44 |
| 3.1. Οι σχέσεις του Ιράν με την Ρωσία.....                      | 59 |
| 3.2. Οι σχέσεις του Ιράν με τις ΗΠΑ.....                        | 60 |
| 4. Η εξωτερική πολιτική την περίοδο 1997-2005.....              | 65 |
| 4.1. Σχέσεις Ιράν με Σαουδική Αραβία.....                       | 66 |
| 4.2. Σχέσεις Ιράν με την ΕΕ.....                                | 70 |
| 4.3. Σχέσεις Ιράν με ΗΠΑ.....                                   | 74 |
| Συμπεράσματα.....                                               | 79 |
| Βιβλιογραφία.....                                               | 81 |

## Πρόλογος

**Α**ντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η εξωτερική πολιτική του Ιράν την περίοδο 1979-2005. Σκοπός της μελέτης είναι να καταδείξει πως το Ιράν, αντίθετα από ότι ευρέως πιστεύεται, έχει υπάρξει πραγματιστικό στην διεθνή του πολιτική. Με άλλα λόγια, αποδεικνύεται ότι η εξωτερική πολιτική του μετεπαναστατικού Ιράν, κυρίως από την δεκαετία του 90' και ύστερα, κινήθηκε σύμφωνα με τις επιταγές του νεορεαλισμού παρά του ιδεαλισμού. Ακόμη και στην πιο ριζοσπαστική του περίοδο, την δεκαετία του 80', υπήρξαν κάποιες περιπτώσεις που το εθνικό συμφέρον πήρε προτεραιότητα έναντι της ιδεολογίας, όταν διακυβούνταν η επιβίωση του καθεστώτος. Η εργασία περιέχει τέσσερα κεφάλαια και στο τέλος γίνονται κάποια συμπεράσματα.

Στο πρώτο κεφάλαιο, το οποίο είναι και το μικρότερο σε έκταση, γίνεται αναφορά στην κοσμοθεωρία του ηγέτη της Επανάστασης, Αγιατολάχ Χομεϊνί. Κρίνεται σκόπιμο να αναλυθεί η κοσμοθεωρία του καθώς είχε καταλυτική επίδραση στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν, όχι μόνο κατά τα πρώτα δέκα χρόνια της επανάστασης αλλά και μετά τον θάνατό του. Πολλές απόψεις του γύρω από τις διεθνείς σχέσεις έχουν θεσμοθετηθεί στο Σύνταγμα. Άλλες πάλι αποτελούν μία κληρονομιά την οποία κανένας ιρανός πολιτικός μπορεί να αγνοήσει χωρίς να θέσει σε κίνδυνο την ίδια την νομιμότητα του καθεστώτος.

Το δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο είναι και το μεγαλύτερο σε έκταση, πραγματεύεται την εξωτερική πολιτική του Ιράν κατά την πρώτη δεκαετία της επανάστασης. Γίνεται αναφορά στις δύο κυρίαρχες αρχές της εξωτερικής πολιτικής της περιόδου: 1) «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία» και 2) «Η Εξαγωγή της Επανάστασης». Ακολούθως υποστηρίζεται ότι η ερμηνεία των δύο χομεϊνικών αρχών ποίκιλλε. Η κάθε φράξια του καθεστώτος είχε την δική της ερμηνεία για τις δύο αρχές, γεγονός το οποίο είχε συνέπειες στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Παρουσιάζεται αναλυτικά η ιδεολογικοποιημένη εξωτερική πολιτική του Χομεϊνί και οι αρνητικές συνέπειες που αυτή είχε για τα εθνικά συμφέροντα της χώρας του. Ωστόσο

επισημαίνονται και οι περιπτώσεις που επέδειξε ωμό πραγματισμό για να σώσει το καθεστώς του.

Το τρίτο κεφαλαίο αναφέρεται στην εξωτερική πολιτική του Ραφσαντζανί. Με την προεδρεία Ραφσαντζανί το ιρανικό καθεστώς εισέρχεται στην θερμιδοριανή του φάση. Ο Ραφσαντζανί, «ο πρόεδρος έμπορος» όπως τον αποκαλούσαν, επέφερε την οικονομικοποίηση της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής. Προέταξε την οικονομική ανάπτυξη εις βάρος της ιδεολογικής καθαρότητας. Πλέον η εξωτερική πολιτική χαράσσονταν με γνώμονα το εθνικό συμφέρον. Στις μετασοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και Υπερκαυκασίας και στην σιιτική εξέγερση στο Ιράκ το 1991, ο Ραφσαντζανί επέδειξε αξιοζήλευτο πραγματισμό. Τονίζεται όμως ότι η πραγματιστική του πολιτική υπονομεύτηκε τελικά από ενέργειες ακραίων στοιχείων εντός ή εκτός του καθεστώτος, τα οποία διενεργούσαν πολιτικές δολοφονίες ιρανών αντιφρονούντων κυρίως στην Ευρώπη και τρομοκρατικές επιθέσεις στο εξωτερικό. Υπονομεύτηκε επίσης από τον ίδιο τον Ραφσαντζανί κυρίως με την θέση του στην αραβο-ισραηλινή ειρηνευτική διαδικασία. Επομένως όταν έληξε η θητεία του, το Ιράν ήταν και πάλι απομονωμένο και θεωρούνταν διεθνώς ως ένα κράτος τρομοκράτης.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην εξωτερική πολιτική του μεταρρυθμιστή Χαταμί. Αναλύεται πως ο Χαταμί κατάφερε με την μετριοπάθειά του σε σύντομο χρονικό διάστημα να βελτιώσει την διεθνή εικόνα της χώρας του. Γίνεται αναφορά στις τομές που επέφερε στην ιρανική εξωτερική πολιτική. Επισημαίνονται επίσης οι επιτυχίες του στην εξωτερική πολιτική, οποίες όμως επισκιάστηκαν κατά την δεύτερη θητεία του κυρίως λόγω του ζητήματος των πυρηνικών και της εχθρικής στάσης της κυβέρνησης Μπους.

Στο τέλος της εργασίας γίνονται κάποια συμπεράσματα. Επισημαίνεται η ομοιότητα που παρουσιάζει η πορεία της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν στην διεθνή πολιτική με εκείνη της Σοβιετικής Ένωσης. Επισημαίνεται δηλαδή ότι και οι δύο χώρες διέπονταν από έντονο ιδεολογικό ακτιβισμό την επαύριον των επαναστάσεών τους. Ήταν δηλαδή αμφότερες, κατά την ριζοσπαστική τους περίοδο, αναθεωρητικές δυνάμεις που αμφισβητούσαν το κυρίαρχο διεθνές σύστημα και ήθελαν να εξάγουν τις επαναστάσεις τους στο εξωτερικό. Ωστόσο, σταδιακά το Ιράν, όπως και η ΕΣΣΔ, κοινωνικοποιήθηκε στο διεθνές σύστημα και έπαψε να το αμφισβητεί. Το Ιράν, όπως

και η ΕΣΣΔ, κατέληξε να γίνει μία δύναμη του status quo. Ο Ραφσαντζανί και ο Χαταμί αντιλήφθηκαν ότι για να επιβιώσει το ιρανικό καθεστώς έπρεπε να συμβιβαστούν με τις επιταγές του διεθνούς συστήματος.

## 1. Η Κοσμοθεωρία του Χομεϊνί

**Κ**ρίνεται σκόπιμο προτού αναλυθεί η εξωτερική πολιτική της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, να γίνει μία σύντομη αναφορά στην κοσμοθεωρία του Χομεϊνί έτσι ώστε να κατανοηθεί ύστερα τι επίδραση είχε κατά την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Άλλωστε η κοσμοθεωρία του Χομεϊνί αποτελεί συστατικό στοιχείο αυτού του υβριδικού συστήματος που λέγεται Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν.

Ο Χομεϊνί δεν είχε ιδιαίτερες γνώσεις περί διεθνών σχέσεων και δεν αναλογίστηκε αν οι σχετικές του απόψεις ήταν όντως εφικτές<sup>1</sup>. Είχε την τάση να αντιλαμβάνεται την διεθνή πολιτική υπό έντονα ιδεολογικούς όρους με λογική άσπρου-μαύρου. Οι απόψεις του όμως άφησαν μία κληρονομία τόσο βαριά που κανένας από τους μεταγενέστερους κυβερνώντες του Ιράν δεν μπόρεσε ανοιχτά να την αμφισβητήσει καθώς θα έθετε σε κίνδυνο την ίδια την νομιμότητα του καθεστώτος.

Ο Χομεϊνί ήταν αντίθετος στο κυρίαρχο βεστφαλιανό διεθνές σύστημα των εθνών-κρατών<sup>2</sup>. Κατά την άποψη του το υφιστάμενο διεθνές σύστημα ήταν από την ρίζα του σαθρό/ελαττωματικό καθώς το έθνος-κράτος ήταν «δημιούργημα του αδύναμου ανθρώπινου νου»<sup>3</sup>. Επίσης θεωρούσε την κυριαρχία της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ επί του διεθνούς συστήματος ως ένα πρόσθετο λόγο της ελαττωματικότητάς του<sup>4</sup>. Αντί του υφιστάμενου διεθνούς συστήματος, προσέβλεπε στην εγκαθίδρυση μίας παγκόσμιας

<sup>1</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, εκδ. RoutledgeCurzon, London, 2003, σελ. 14.

<sup>2</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Khumayni's Islam in Iran's foreign policy», στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge, 1983, σελ. 16-17.

<sup>3</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy», *Middle East Journal*, Vol. 58, No. 4, 2004, σελ. 555.

<sup>4</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «The Impact of Khomeini's Iran», στο: Freedman, Robert O., (επιμ.), *The Middle East After the Israeli Invasion of Lebanon*, εκδ. Syracuse University Press, Syracuse, NY, 1986, σελ. 142.

ισλαμικής τάξης και επιφύλασσε στην Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν τον ηγετικό ρόλο για την πραγματοποίηση του εν λόγω στόχου<sup>5</sup>. Ως εκ τούτου απέρριπτε τον εθνικισμό (melli-garai) τον οποίο θεωρούσε ως ένα διεφθαρμένο δυτικό κατασκεύασμα και υπεύθυνο για τον κατακερματισμό των μουσουλμάνων. Με άλλα λόγια, θεωρούσε τον εθνικισμό ένα «στρατήγημα» των ξένων που σπέρνει διχόνοια<sup>6</sup> και προωθεί τον εκδυτικισμό ανάμεσα στους μουσουλμάνους. Χαρακτηριστικά έλεγε ότι «ο εθνικισμός έχει χαστουκίσει το Ισλάμ στο πρόσωπο»<sup>7</sup>. Στόχος του ήταν να ενωθούν οι απανταχού μουσουλμάνοι του κόσμου σε ένα κράτος καθώς στο Ισλάμ όπως ανέφερε δεν υπάρχουν σύνορα. Μάλιστα ο εν λόγω στόχος ενσωματώθηκε στο Σύνταγμα του 1979 στο άρθρο 10, το οποίο αναφέρει:

«όλοι οι μουσουλμάνοι αποτελούν ένα ενιαίο έθνος, και η κυβέρνηση της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν έχει το καθήκον να διατυπώνει τις γενικές πολιτικές της με σκοπό την συγχώνευση και την ένωση όλων των μουσουλμάνων, και πρέπει συνεχώς να προσπαθεί να επιφέρει την πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ενότητα του ισλαμικού κόσμου»<sup>8</sup>.

Το πανισλαμικό του μήνυμα δεν έκανε διάκριση ανάμεσα σε σιίτες και σουνίτες, απευθυνόταν σε όλους τους μουσουλμάνους. Μάλιστα με βάση την θεωρία του, βελαγιάτ-ε φακίχ<sup>9</sup> (διακυβέρνηση / επιτροπεία από τον νομοδιδάσκαλο), ο Χομεϊνί

<sup>5</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Khumayni's Islam in Iran's foreign policy», στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, ό.π., σελ. 18.

<sup>6</sup> Βλ. Sheikh, Naveed S., *The New Politics of Islam: Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States*, εκδ. RoutledgeCurzon, New York, 2003, σελ. 62.

<sup>7</sup> Βλ. Halliday, Fred, «Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change», *Middle East Report*, No.220, 2001, σελ. 44.

<sup>8</sup> Βλ. Axworthy, Michael, *Revolutionary Iran: A History of the Islamic Republic*, εκδ. Oxford University Press, New York, 2013, σελ. 163.

<sup>9</sup> Η θεωρία «βελαγιάτ-ε φακίχ» αναπτύχθηκε από τον Χομεϊνί πριν την Ισλαμική Επανάσταση του 1979, στο βιβλίο του Hukumat-e Islami (Ισλαμική Κυβέρνηση) το 1970. Σύμφωνα με την θεωρία, εν απουσία του 12<sup>ου</sup> Ιμάμη Μάχντι, ένας ανώτατος κληρικός (Faqih) έχει την αρμοδιότητα να ασκεί την διακυβέρνηση της κοινότητας. Η θεωρία αποτελεί την βάση του καθεστώτος της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν. Η θεωρία του Χομεϊνί αποτέλεσε μία επανάσταση εντός του σιιτισμού. Παραδοσιακά ο σιιτικός κλήρος είχε μία ησυχαστική στάση,

επιδίωκε να εμφανιστεί ως ηγέτης του ισλαμικού κόσμου και φιλοδοξούσε το θεοκρατικό του καθεστώς να αναδειχθεί ως ακρόπολη του Ισλάμ. Ο πανισλαμισμός του ήταν σε τέτοια έκταση ώστε δεν προσδιοριζόταν ως Ιρανός αλλά ως Μουσουλμάνος τουλάχιστον από τα τέλη του 60<sup>10</sup>. Ακόμη και ο θεσμός του Ανώτατου Ηγέτη ρυθμίστηκε έτσι ώστε να αντανakλά αυτή τη πανισλαμική λογική. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 109 του Συντάγματος του 1979 ο Ανώτατος Ηγέτης δεν απαιτούνταν να είναι κατά ανάγκη Ιρανός υπήκοος αλλά να έχει ορισμένα ισλαμικά διαπιστευτήρια, σε αντίθεση με τον θεσμό του προέδρου που πρέπει κατά το άρθρο 115 να καταλαμβάνεται μόνο από Ιρανό. Η εν λόγω ρύθμιση υποδήλωνε ότι ο Ανώτατος Ηγέτης ήταν υπεύθυνος για την προάσπιση των συμφερόντων του μουσουλμανικού κόσμου. Βέβαια με την αναθεώρηση του Συντάγματος το 1989, ο Ανώτατος Ηγέτης έπρεπε πλέον να είναι Ιρανός<sup>11</sup>.

Στην διεθνή πολιτική είχε μία μανιχαϊκή αντίληψη. Έβλεπε την διεθνή σκηνή ως ένα πεδίο σύγκρουσης μηδενικού αθροίσματος ανάμεσα στις δυνάμεις του καλού και στις δυνάμεις του κακού. Θεωρούσε ότι το Ισλάμ γενικότερα, και η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν ειδικότερα, εκπροσωπούσαν τις δυνάμεις του καλού και της δικαιοσύνης ενώ οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, ήτοι οι ΗΠΑ, η ΕΣΣΔ, η Βρετανία και το Ισραήλ εκπροσωπούσαν τις δυνάμεις του σκότους και της παγκόσμιας υπεροψίας. Αποκαλούσε τις ΗΠΑ, «Μεγάλο Σατανά» (sheitun-i bozorg), την ΕΣΣΔ όπως και το Ισραήλ «Μικρό Σατανά» (sheitun-i kuchik) και το Ηνωμένο Βασίλειο «γηραιό λύκο του ιμπεριαλισμού»<sup>12</sup>. Όποτε δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός, ότι έβλεπε τον κόσμο διαιρεμένο σε καταπιεσμένους (Mustazafin) και καταπιεστές (Mustakberin) όπου οι τελευταίοι απομυζούν και κλέβουν τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους των πρώτων και θεωρούσε αποστολή του Ιράν να υποστηρίξει τους απανταχού καταπιεσμένους λαούς ανεξαρτήτως θρησκευμάτων και να ανατρέψει αυτό το άδικο διεθνές σύστημα. Δεν είναι

---

καθώς απείχε από τα πολιτικά πράγματα. Υπήρχαν βέβαια και κάποιες εξαιρέσεις στο παρελθόν.

<sup>10</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 12.

<sup>11</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 14.

<sup>12</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, εκδ. Oxford University Press, New York, 2009, σελ. 140.

τυχαίο ότι η παραπάνω σκέψη του Χομεϊνί περί καταπιεσμένων και καταπιεστών μοιάζει με εκείνη του Λένιν. Όπως αναφέρει ο Olivier Roy «ο σιιτικός κλήρος είναι περισσότερο ανοιχτός σε μη ισλαμικά κείμενα από ό,τι ο σουνιτικός» και διαβάζει μεταξύ άλλων έργα του Μαρξ και Φόιερμπαχ<sup>13</sup>. Ο Χομεϊνί ως ένα βαθμό χρησιμοποίησε ορολογίες της Αριστεράς οπορτουνιστικά για να έχει μεγαλύτερη απήχηση στην ιρανική νεολαία, ένα μεγάλο μέρος της οποίας ήταν ιδιαίτερα γοητευμένο από τον Μαρξισμό. Μάλιστα στο Ιράν λόγω της μεγάλης απήχησης του Μαρξισμού εμφανίζονται επίσης συγκρητιστικές ιδεολογίες όπως ο ισλαμομαρξισμός<sup>14</sup>.

Κατά την σκέψη του Χομεϊνί οι καταπιεσμένοι όφειλαν να ξεσηκωθούν ενάντια στους ιμπεριαλιστές-καταπιεστές και η Ισλαμική Επανάσταση του Ιράν όφειλε ως φάρος περά από υποστήριξη να τους δείξει τον δρόμο για την επίτευξη πραγματικής ανεξαρτησίας. Σύμφωνα με το προοίμιο του Συντάγματος, το Ιράν είναι αφοσιωμένο για την τελική νίκη των καταπιεσμένων<sup>15</sup>. Επομένως το Ιράν παρουσιαζόταν ως υπερασπιστής των καταπιεσμένων λαών ανεξαρτήτως ιδεολογίας και θρησκειότητας.

Παράλληλα ο Χομεϊνί έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στην έννοια της ανεξαρτησίας, την οποία νοούσε ως την αποτίναξη της ξένης επικυριαρχίας και πολιτισμικής επιρροής. Θεωρούσε απαραίτητο για την επίτευξη της ανεξαρτησίας την αυτάρκεια, την απεξάρτηση από τους ξένους και πρωτίστως την «πνευματική ανεξαρτησία». Κατά τον Χομεϊνί η «πνευματική ανεξαρτησία» με την σειρά της προϋπέθετε «να μάθουμε τα καλά πράγματα από τους ξένους και να απορρίψουμε τα κακά»<sup>16</sup>. Γι' αυτό και θεωρούσε παραδείγματα προς μίμηση την Ινδία και Ιαπωνία καθώς αναπτύχθηκαν γοργά, εκμεταλλευόμενες εργαλειακά την δυτική τεχνολογία, χωρίς όμως να αλλοιώσουν τον ιδιαίτερο πολιτισμό τους. Εκτός των άλλων εξέφραζε μία συμπάθεια στα

<sup>13</sup> Βλ. Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, εκδ. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1994, σελ. 172.

<sup>14</sup> Βλ. Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, ό.π., σελ. 175.

<sup>15</sup> Βλ. Adib-Moghaddam, Arshin, «Islamic Utopian Romanticism and the Foreign policy Culture of Iran», *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, Vol. 14, No. 3, Fall 2005, σελ. 279.

<sup>16</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», *Middle East Journal*, Vol. 43, No. 2, 1989, σελ. 212.

απελευθερωτικά κινήματα του Τρίτου Κόσμου και απηχούσε πολλά από τα αιτήματά τους. Επομένως εξέφραζε ένα έντονο τριτοκοσμισμό.

Περά από έναν μαχητικό αντιιμπεριαλισμό, εξέφραζε και έναν έντονο αντιαμερικανισμό και αντισημιτισμό. Θεωρούσε τις ΗΠΑ και το Ισραήλ ως υπεύθυνους για όλα τα δεινά του Ιράν και έλεγε ότι απεργάζονταν σκοτεινά σχέδια κατά του Ισλάμ. Ισχυριζόταν δε ότι το Ισραήλ είναι ο πράκτορας της Ουάσινγκτον στην Μέση Ανατολή. Επίσης επισήμαινε ότι επί Σάχη οι Εβραίοι ήλεγχαν την οικονομία της χώρας. Μάλιστα δεν αναγνώριζε στο Ισραήλ το δικαίωμα να υπάρχει. Χαρακτηριστικά έλεγε «πρέπει να ξεσηκωθούμε, να καταστρέψουμε το Ισραήλ, και να το αντικαταστήσουμε με το ηρωικό έθνος της Παλαιστίνης»<sup>17</sup>.

Ο Χομεϊνί διακατέχονταν επίσης από έντονα αντιμοναρχικά αισθήματα. Αποκαλούσε το Μοχάμεντ Ρεζά Παχλαβί, «Αμερικανό Σάχη» και προσέβαλε τις μοναρχίες του Κόλπου. Έλεγε ότι το «Ισλάμ είναι ριζικά αντίθετο στην όλη έννοια της μοναρχίας»<sup>18</sup>. Βέβαια ο Χομεϊνί φαίνεται να ξέχασε ότι αποδεχόταν τον θεσμό της μοναρχίας τουλάχιστον μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 60'<sup>19</sup>.

Τέλος εξέφραζε μία απέχθεια για τους διεθνείς θεσμούς και νόρμες του διεθνούς συστήματος οι οποίοι ήταν κατά την άποψη του προϊόντα των ιμπεριαλιστών. Επί παραδείγματι χαρακτήριζε τον ΟΗΕ ως όργανο των ΗΠΑ.

---

<sup>17</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 63.

<sup>18</sup> Βλ. Arjomand, Said Amir, *The Turban for the Crown: The Islamic Revolution in Iran*, εκδ. Oxford University Press, New York και Oxford, 1988, σελ. 148.

<sup>19</sup> Βλ. Kazemzadeh, Masoud, «Ayatollah Khamenei's Foreign Policy Orientation», *Comparative Strategy*, 32:5, 2013, σελ. 446.

## 2. Η εξωτερική πολιτική την περίοδο 1979-1989

**Η** πρώτη δεκαετία της επανάστασης σηματοδεύτηκε από την χαρισματική φυσιογνωμία του Αγιατολαχ Χομεϊνί, και χαρακτηρίζονταν κατά κύριο λόγο από έναν ιδεολογικό ακτιβισμό τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική πολιτική της Ισλαμικής Δημοκρατίας. Οπότε δεν προκαλεί έκπληξη ότι η πρώτη δεκαετία της Ισλαμικής Δημοκρατίας έχει παραλληλιστεί με την περίοδο των Ιακωβίνων. Η ισλαμική επανάσταση επέφερε μία πλήρη μεταστροφή στην εξωτερική πολιτική του Ιράν. Από μία φιλοδυτική δύναμη status quo πριν την επανάσταση μετατράπηκε σε μία αντιδυτική αναθεωρητική δύναμη μετά την επανάσταση.

Το δόγμα εξωτερικής πολιτικής του Χομεϊνί, το οποίο κυριάρχησε την πρώτη δεκαετία της Επανάστασης, είχε δύο βασικές αρχές. Η πρώτη αρχή αποτυπώνεται στο σύνθημα «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία» (*nah sharq nah gharb, faqat Jumhuri-yi Islami*) και η δεύτερη αρχή είναι η περιβόητη «Εξαγωγή της Επανάστασης» (*sodour-e enqelab*). Οι δύο αρχές ανιχνεύονται με έμμεσες αναφορές στο Σύνταγμα του 1979<sup>20</sup>.

### 2.1. «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία»

Το σύνθημα «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία» εκφωνήθηκε την επαύριον την επανάστασης από τον Αγιατολαχ Χομεϊνί. Οι ρίζες του συνθήματος μπορούν να ανιχνευθούν στην πολιτική της «αρνητικής ισορροπίας» του Μοσαντέκ. Παρόλα αυτά το σύνθημα του Χομεϊνί είναι αρκετά διαφοροποιημένο. Έγινε από τα πιο δημοφιλή συνθήματα της επανάστασης. Μάλιστα το εν λόγω σύνθημα λαξεύτηκε πάνω από την κύριο είσοδο του ιρανικού Υπουργείου Εξωτερικών, το οποίο μπορεί να δει κανείς ακόμα και σήμερα. Το 1988 ο Χομεϊνί προειδοποίησε τους συμπατριώτες του με νόημα ότι οποιαδήποτε απομάκρυνση από την αρχή «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση»

<sup>20</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, εκδ. University of Virginia Press, Charlottesville και London, 2013, σελ. 131, 146, υποσημ. 12.

συνιστούσε «προδοσία προς το Ισλάμ και τους μουσουλμάνους»<sup>21</sup>. Βέβαια υπήρχε μία γενικότερη ασάφεια ως προς το ακριβές περιεχόμενο της αρχής. Ειδικότερα, από την μία πλευρά ήταν σαφές ότι με την λέξη «Ανατολή» νοούνταν σίγουρα η ΕΣΣΔ και με την λέξη Δύση νοούνταν σίγουρα οι ΗΠΑ, από την άλλη πλευρά δεν ήταν ξεκάθαρο ποιες άλλες χώρες εννοούνταν. Πολλοί λογικά συμπεράναν ότι εντός της κατηγορίας «Ανατολή» συμπεριλαμβάνονταν οι κομμουνιστικές χώρες και εντός της κατηγορίας «Δύση», η Δυτική Ευρώπη, η Ιαπωνία και άλλοι σύμμαχοι των ΗΠΑ<sup>22</sup>. Ωστόσο το καθεστώς του Ιράν διατηρούσε καλές σχέσεις με χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, την Κούβα και την Νικαράγουα των Σαντινίστας, έδινε ακόμα και οικονομική στήριξη στην μαρξιστική αντάρτικη οργάνωση FARC<sup>23</sup>. Επίσης είχε στενές εμπορικές σχέσεις με δυτικές χώρες όπως η Δ.Γερμανία και η Ιαπωνία<sup>24</sup>. Μάλιστα ο Χομεϊνί παραδόξως θαύμαζε την Ιαπωνία για την ανεξαρτησία της.

Όπως και να έχει, η αρχή «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία» εμφορείτο από ένα έντονο αντιιμπεριαλιστικό πνεύμα. Ειδικότερα καλεί για πλήρη ανεξαρτησία της Ισλαμικής Δημοκρατίας από τις δύο υπερδυνάμεις, προκρίνει μία αδέσμευτη εξωτερική πολιτική και την μη συστράτευση με κανένα από τα δύο στρατόπεδα του ψυχρού πολέμου. Επιπλέον επιτάσσει αποφυγή μίας οποιασδήποτε σχέσης εξάρτησης καθώς θα οδηγούσε μαθηματικά κατά τον Χομεϊνί σε πολιτική υποταγή. Το σύνθημα-αρχή ακόμη υπονοεί αντίσταση στον ιμπεριαλισμό και κυριαρχία των υπερδυνάμεων. Με άλλα λόγια, καλεί για αμφισβήτηση του υφιστάμενου άδικου διεθνούς συστήματος.

Ο Χομεϊνί θεωρούσε τον καπιταλισμό και τον κομμουνισμό χρεοκοπημένες ιδεολογίες. Αντίθετα, πίστευε ότι η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν απέναντι στον

---

<sup>21</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», *Middle East Journal*, Vol. 43, No. 2, 1989, σελ. 212.

<sup>22</sup> Βλ. Behrooz, Maziar, «Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, 1979-1988», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East Nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, εκδ. Yale University Press, New Haven and London, 1990, σελ. 15.

<sup>23</sup> Βλ. Taheri, Amir, *The Persian Night: Iran Under the Khomeinist Revolution*, εκδ. Encounter Books, New York, 2009, σελ. 193.

<sup>24</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», ό.π., σελ. 213.

καπιταλισμό των ΗΠΑ και τον κομμουνισμό της ΕΣΣΔ αποτελούσε ένα τρίτο δρόμο, ένα φωτεινό εναλλακτικό μοντέλο. Θεωρούσε δηλαδή το ισλαμικό πολιτικό σύστημα του Ιράν ανώτερο από οποιοδήποτε άλλο πολιτικό σύστημα καθώς βασιζόταν στις ισλαμικές αρχές.

Βέβαια το μέγεθος της ιρανικής εχθρότητας απέναντι στην ΕΣΣΔ και τις ΗΠΑ δεν ζύγιζε το ίδιο. Αυτό άλλωστε αντικατοπτρίζεται εκ πρώτης όψεως στους διαφορετικούς χαρακτηρισμούς που αποδόθηκαν στον καθένα, δηλαδή οι ΗΠΑ χαρακτηρίστηκαν ως ο «Μεγάλος Σατανάς» ενώ η ΕΣΣΔ ως ο «Μικρός Σατανάς». Το ισλαμικό καθεστώς είχε μεγαλύτερη εχθρότητα προς τις ΗΠΑ επειδή υπήρξαν στενός σύμμαχος του απεχθούς Σάχη και είχαν ενεργό συμμετοχή μέσω της CIA στην πραξικοπηματική ανατροπή του εθνικιστή πρωθυπουργού Μοσαντέκ το 1953.

Τέλος, το σύνθημα καλούσε για ενδυνάμωση σχέσεων μεταξύ των χωρών του Νότου<sup>25</sup> και για αλληλεγγύη προς τα απελευθερωτικά κινήματα του Τρίτου Κόσμου. Σύμφωνα με τον Olivier Roy η συμπάθεια του Επαναστατικού Ιράν προς τα απελευθερωτικά κινήματα του Τρίτου Κόσμου ήταν τέτοια ώστε οι ιρανικές εφημερίδες έκαναν συνεχώς ιδιαίτερη μνεία μεταξύ άλλων για τους Σαντινίστας, τον IRA και το Αφρικάνικο Εθνικό Κογκρέσο. Αντίθετα τέτοια ανάλογη εκτεταμένη κάλυψη δεν επιφυλάσσονταν για τους Αφγανούς Μουτζαχεντίν καθώς θεωρούνταν συντηρητικοί<sup>26</sup>.

## 2.2. «Η Εξαγωγή της Επανάστασης»

Ο δεύτερος πυλώνας-αρχή του δόγματος εξωτερικής πολιτικής του Χομεϊνί ήταν «η εξαγωγή της επανάστασης» (*sodour-e enqelab*). Η έννοια της εξαγωγής της επανάστασης δεν είναι μία πρωτοτυπία του Χομεϊνί. Κατά τον παρελθόν το καθεστώς της Γαλλικής επανάστασης και πιο πρόσφατα οι Σοβιετικοί επιχείρησαν να εξάγουν τις επαναστάσεις τους.

<sup>25</sup> Βλ. Ehteshami, Anoushiravan, *After Khomeini: The Iranian Second Republic*, εκδ. Routledge, London και New York, 1995, σελ. 202-203.

<sup>26</sup> Βλ. Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, ό.π., σελ. 175.

Όπως έχει αναφερθεί, ο Χομεϊνί απέβλεπε στην εγκαθίδρυση μίας παγκόσμιας ισλαμικής τάξης καθώς μόνο αυτή κατά την άποψη του θα έφερε δικαιοσύνη στον κόσμο<sup>27</sup>. Πίστευε ότι η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν ήταν η πλέον κατάλληλη και αρμόδια για την υλοποίηση της παγκόσμιας ισλαμικής τάξης, επειδή το καθεστώς της με τον θεσμό του «Ραχμπάρ» είναι η μοναδική αληθινή ισλαμική θεοκρατία στον κόσμο. Το μέσο με το οποίο θα επιδίωκε το Ιράν την πραγματοποίηση του εν λόγω στόχου, είναι η εξαγωγή της επανάστασης του. Επομένως, κατά την κοσμοθεωρία του Χομεϊνί η εξαγωγή-μεταλαμπάδευση της επανάστασης ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για να δημιουργηθεί μία ισλαμική διεθνής τάξη. Επίσης ο Χομεϊνί θεωρούσε την Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν, υπερασπιστή των καταπιεσμένων λαών του κόσμου που όφειλε να τους συνδράμει για να απελευθερωθούν από τα δεσμά των καταπιεστών τους. Έχοντας κατά νου τα παραπάνω δεν προκαλεί έκπληξη, ότι ο Χομεϊνί καταφερόταν συχνά κατά των Μοναρχιών του Κόλπου για το, κατά τον ίδιο, «Αμερικανικό Ισλάμ» που εφήρμοζαν, για την καταπιεστική τους διακυβέρνηση, και παρότρυνε τους λαούς τους να τους εκδιώξουν και να εγκαταστήσουν ισλαμικές κυβερνήσεις παρεμφερείς του Ιράν. Άλλωστε, ο Χομεϊνί πίστευε ότι η εξαγωγή της επανάστασης θα αφύπνιζε τους καταπιεσμένους, καθώς θα τους «ενημέρωνε για τα δικαιώματά τους»<sup>28</sup>, ώστε να ξεσηκωθούν κατά των εγχώριων και ξένων εκμεταλλευτών τους. Έφτασε στο σημείο μάλιστα να πει ότι η εξαγωγή της επανάστασης ήταν υποχρεωτική αποστολή. Βέβαια όπως μας έχει διδάξει η ιστορία, ένα επαναστατικό κράτος που αισθάνεται διεθνώς απομονωμένο και απειλούμενο, επιθυμεί πέρα από ιδεολογικούς λόγους και για πρακτικούς λόγους να εξάγει την επανάστασή του, δηλαδή μέσω της εξαγωγής προσδοκεί να δημιουργήσει μία ομογάλακτη φιλική διεθνή γειτονιά ώστε να αυξήσει την ασφάλειά του και εντέλει να επιβιώσει. Το καθεστώς του Χομεϊνί δεν θα μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση στον κανόνα. Ο Χομεϊνί προειδοποιούσε ότι οι υπερδυνάμεις απειλούσαν θανάσιμα την Ισλαμική Δημοκρατία και δήλωνε ότι για να αποφευχθεί μία συντριβή της, η χώρα έπρεπε να βγει από την απομόνωσή της μέσω της εξαγωγής της επανάστασης. Οπότε έλεγε ότι η εξαγωγή της επανάστασης ήταν υποχρεωτική αποστολή τόσο επειδή το

<sup>27</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 134.

<sup>28</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 27.

υπαγορεύει η ισλαμική υποχρέωση υποστήριξης των καταπιεσμένων τόσο επειδή η επιβίωση της επανάστασης το επιβάλλει<sup>29</sup>. Επιπλέον η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν χρησιμοποίησε την εξαγωγή της επανάστασης ως μέσο πίεσης προς τις χώρες του Κόλπου για να σταματήσουν να χρηματοδοτούν την πολεμική προσπάθεια του Ιράκ<sup>30</sup>. Παράλληλα η εξαγωγή της επανάστασης, στην περίπτωση του Λιβάνου, χρησιμοποιήθηκε ακόμα και για την αύξηση της ιρανικής επιρροής στα τεκταινόμενα της ευρύτερης περιοχής. Ο Λίβανος έδινε στρατηγικό βάθος στο Ιράν. Επομένως η εξαγωγή της επανάστασης ήταν προϊόν τόσο της ιδιαίτερης ιδεολογίας του Ιράν όσο και ωμού υπολογισμού.

Όσοι ήταν ασαφές με ποια με μέσα θα επιδιωκόταν η εξαγωγή της επανάστασης. Αυτή η σύγχυση αποτυπώνεται και στο ίδιο το Σύνταγμα στο άρθρο 154. Το άρθρο 154, από την μία δεσμεύει το Ιράν να απόσχει από οποιαδήποτε παρέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις άλλου κράτους, από την άλλη το καλεί -να κάνει ακριβώς αυτό που του απαγόρευσε, δηλαδή- να στηρίξει απελευθερωτικά κινήματα τρίτων χωρών ενάντια στις κυβερνήσεις τους<sup>31</sup>.

Ο Χομεϊνί επισήμανε ουκ ολίγες φορές ότι η εξαγωγή της επανάστασης θα γινόταν χωρίς «σπαθιά»<sup>32</sup> (χωρίς ένοπλα μέσα) αλλά μέσω του καλού παραδείγματος της Ισλαμικής Δημοκρατίας και μέσω της προπαγάνδας (tablighat). Η προπαγάνδα γινόταν κυρίως από τις ιρανικές πρεσβείες, το ιρανικό ραδιόφωνο που εξέπεμπε εκπομπές στα αραβικά και από μη ιρανούς σιίτες κληρικούς. Επιπλέον διοργανώνονταν διεθνή συνέδρια και σεμινάρια στο Ιράν όπου προσέρχονταν κληρικοί από πολλές χώρες. Σε ένα τέτοιο συνέδριο στην Τεχεράνη όπου μαζεύτηκαν 500 ξένοι κληρικοί, ο Χομεϊνί τους παρότρυνε να «καλέσουν τον λαό να επαναστατήσει όπως το Ιράν»<sup>33</sup>. Ακόμη κάποιοι μεντρεσέδες στις αραβικές χώρες αποτελούσαν εστίες προπαγάνδας. Έμφαση δόθηκε

<sup>29</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 13, 26-27.

<sup>30</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 60, 202.

<sup>31</sup> Βλ. Behrooz, Maziar, «Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, 1979-1988», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East Nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, ό.π., σελ. 15.

<sup>32</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 137, 245.

<sup>33</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 141.

και σε προπαγανδιστικές δημοσιεύσεις. Τέλος, ο Χομεϊνί είδε στο ετήσιο προσκύνημα Χατζ, την ευκαιρία να εξάγει την επανάσταση του μέσω προπαγάνδας. Θεωρούσε το Χατζ ταυτόχρονα και θρησκευτικό και πολιτικό γεγονός<sup>34</sup>, άποψη καθόλα ριζοσπαστική. Κατόπιν εντολής του, οι ιρανοί προσκυνητές διοργάνωναν στους ιερούς τόπους Μέκκα και Μεδίνα πολιτικές διαδηλώσεις κατά των ΗΠΑ και του Ισραήλ. Κατά συνέπεια αυτό οδήγησε σε σκληρές συγκρούσεις με τις Σαουδαραβικές δυνάμεις ασφαλείας, με αποκορύφωμα το 1987 όταν 275 Ιρανοί προσκυνητές έχασαν την ζωή τους<sup>35</sup>. Τραυματίστηκε μάλιστα η γυναίκα του Χομεϊνί.

Στην πράξη όμως χρησιμοποιήθηκαν και βίαια μέσα για την εξαγωγή της επανάστασης. Όμως δεν μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα αν οι βίαιες απόπειρες εξαγωγής της επανάστασης τελούσαν υπό την έγκριση του Αγιατολαχ Χομεϊνί. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα μέσα στο επαναστατικό χάος του Ιράν κάποια στοιχεία να λειτουργούσαν αυτόνομα με δική τους ατζέντα. Όπως και να έχει, το πρώτο μισό της δεκαετίας του 80' σηματοδεύτηκε από μπαράζ ανατρεπτικών δραστηριοτήτων στην περιοχή κυρίως του Περσικού Κόλπου. Ειδικότερα, στο Μπαχρέιν το 1981 συνελήφθησαν 73 άτομα με την κατηγορία ότι ετοίμαζαν φιλοιρανικό πραξικόπημα. Αποδείχτηκε ότι στο σχεδιαζόμενο πραξικόπημα υπήρχε ιρανική ανάμειξη<sup>36</sup>. Είχαν προηγηθεί τον Ιούνιο και Σεπτέμβριο του 1979 απειλές από τον ιρανό Αγιατολάχ Sadeq Rouhani κατά του Μπαχρέιν. Ισχυρίστηκε ότι το Μπαχρέιν αποτελούσε την 14<sup>η</sup> επαρχία του Ιράν και απείλησε τον μονάρχη του Μπαχρέιν ότι εάν δεν σταματούσε την καταπίεση των σιιτών και αν δεν υιοθετούσε μία ισλαμική κυβέρνηση θα έκανε έκκληση για την προσάρτηση του Μπαχρέιν<sup>37</sup>. Βέβαια οι ιρανικές αρχές διαβεβαίωσαν ότι οι απόψεις του Αγιατολαχ Rouhani δεν αντιπροσωπεύουν την επίσημη πολιτική της κυβέρνησης. Το Κουβέιτ έγινε στόχος πολλαπλών βομβιστικών επιθέσεων στα τέλη του

<sup>34</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 46.

<sup>35</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, εκδ. Praeger, Santa Barbara, California, 2010, σελ. 192.

<sup>36</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 36.

<sup>37</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 27, 34-35, 64.

1983. Το ίδιο έτος, οι αρχές του Κατάρ ανακάλυψαν ένα σχέδιο πραξικοπήματος<sup>38</sup>. Αν και έγινε λόγος για ανάμειξη της Λιβύης υπήρξαν και υποψίες για το Ιράν. Το 1985 έγινε απόπειρα δολοφονίας κατά του εμίρη του Κουβέιτ, Shaykh Jabir al-Ahmad, και το Κουβέιτ έσπευσε να κατηγορήσει το Ιράν για αυτήν την ενέργεια<sup>39</sup>. Είναι γεγονός ότι εκείνη την περίοδο οτιδήποτε ανατρεπτικό ή τρομοκρατικό συνέβαινε στις χώρες του Περσικού Κόλπου υπήρχε η τάση να αποδίδεται αμέσως στο Ιράν λόγω της μεγάλης καχυποψίας που υπήρχε απέναντί του.

Επιχειρήθηκε ακόμη να εξαχθεί η επανάσταση στον Λίβανο. Το 1982 εστάλησαν 1500 Φρουροί της Επανάστασης και κάμποσοι προπαγανδιστές κληρικοί στην Κοιλάδα Μπεκάα του Λιβάνου ύστερα από την ισραηλινή εισβολή. Εκεί οι Φρουροί έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στον σχηματισμό της Χεζμπολάχ (Κόμμα του Θεού) την οποία ανέλαβαν να εκπαιδεύσουν και να κατηχήσουν ιδεολογικά. Το Ιράν ανέλαβε επίσης την χρηματοδότηση της Χεζμπολάχ και του κοινωνικού της έργου. Τον Φεβρουάριο του 1985, στο καταστατικό της, η Χεζμπολάχ δήλωνε πίστη στον Χομεϊνί<sup>40</sup> και διακήρυττε ως στόχο της την εγκαθίδρυση μίας Ισλαμικής Δημοκρατίας ανάλογης του Ιράν.

Η πιο απροκάλυπτη απόπειρα εξαγωγής της επανάστασης έγινε στο Ιράκ. Η απόφαση του Χομεϊνί το 1982 να συνεχίσει τον πόλεμο, εισβάλλοντας στο Ιράκ, παρά το γεγονός ότι είχαν εκδιωχτεί σχεδόν όλα τα ιρακινά στρατεύματα από το ιρανικό έδαφος, έδειξε ότι σκοπός του ήταν πλέον να εξάγει την επανάσταση στο Ιράκ με την βία. Φαίνεται μάλιστα να το παραδέχθηκε και ο ίδιος στις 22 Φεβρουαρίου 1989 όταν έλεγε μεταξύ άλλων ότι «εμείς εξάγαμε την επανάστασή μας προς τον κόσμο μέσω του πολέμου»<sup>41</sup>.

---

<sup>38</sup> Βλ. Pollack, K. M., *The Persian puzzle: The conflict between Iran and America*, εκδ. Random House, New York, 2004, σελ. 198-199.

<sup>39</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 193.

<sup>40</sup> Βλ. O'Hern, Steven, *Iran's Revolutionary Guard: The Threat That Grows While America Sleeps*, εκδ. Potomac Books, Washington, DC, 2012, σελ. 44-48, 64· Ward, Steven R., *Immortal: A Military History of Iran and Its Armed Forces*, εκδ. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2009, σελ. 268.

<sup>41</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 138.

Παράλληλα με τις βίαιες ενέργειες για την εξαγωγή της επανάστασης, δημιουργήθηκαν ειδικές υπηρεσίες για την προώθηση του εν λόγω στόχου.

Οι Φρουροί της Επανάστασης, όντας οι πλέον ταγμένοι στην εξάπλωση της επαναστατικής ιδεολογίας του Ιράν, είχαν συστήσει μία ειδική υπηρεσία για τα απελευθερωτικά κινήματα του εξωτερικού, η οποία το 1983 έγινε αυτόνομη. Αποστολή της εν λόγω υπηρεσίας ήταν η υποστήριξη και υποκίνηση ανατρεπτικών ενεργειών με στόχο την εξαγωγή της επανάστασης. Επικεφαλής της υπηρεσίας ήταν ο περιβόητος Μεχντί Χασεμί, ένας ριζοσπάστης επαναστάτης με στενούς δεσμούς με τον Αγιατολάχ Μονταζερί<sup>42</sup>(ο ορισθείς διάδοχος του Χομεϊνί). Ο Μεχντί Χασεμί το 1986 οργάνωσε μία μυστική επιχείρηση μεταφοράς όπλων, κατά την διάρκεια του Χατζ, στην Σαουδική Αραβία, αλλά αποκαλύφθηκε με αποτέλεσμα να συλληφθεί από τις ιρανικές αρχές. Εκτός των άλλων, συστάθηκε το 1981 μία οργάνωση ομπρέλα διάφορων επαναστατικών ισλαμικών κινήματων του εξωτερικού, ονόματι, «Ανώτατη Συνέλευση της Ισλαμικής Επανάστασης στο Κόσμο», και είχε την έδρα της στην Τεχεράνη<sup>43</sup>. Με άλλα λόγια, ήταν μία ισλαμιστική διεθνής για την εξαγωγή της επανάστασης. Εξάλλου στο Ιράν είχαν την έδρα τους αρκετές σιιτικές επαναστατικές ομάδες της Μέσης Ανατολής, όπως μεταξύ άλλων το Ανώτατο Συμβούλιο για την Ισλαμική Επανάσταση στο Ιράκ (SAIRI) και το Ισλαμικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση του Μπαχρέιν (IFLB). Επιπλέον Άραβες από διάφορες χώρες της Μέσης Ανατολής εκπαιδεύονταν σε ιρανικά στρατόπεδα και μετά γύριναν στις χώρες τους για να εφαρμόσουν αυτά που διδάχθηκαν.

Όπως και να έχει, η εξαγωγή της επανάστασης σε γενικές γραμμές απέτυχε. Ένας λόγος είναι ότι η επαναστατική ιδεολογία του Ιράν είχε απήχηση μόνο στις σιιτικές κοινότητες<sup>44</sup>, οι οποίες με εξαίρεση την περίπτωση του Ιράκ και του Μπαχρέιν, αποτελούν μειονότητα στις υπόλοιπες αραβικές χώρες του Κόλπου. Ακόμη και αυτή η απήχηση δεν επεκτεινόταν σε όλες τις σιιτικές κοινότητες της περιοχής. Επί παραδείγματι όταν ο Χομεϊνί κάλεσε τους σιίτες του Ιράκ να ξεσηκωθούν κατά του Σαντάμ, εκείνοι όχι μόνο δεν ξεσηκώθηκαν αλλά πολέμησαν κατά του ιρανικού

<sup>42</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 30.

<sup>43</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 31-32.

<sup>44</sup> Βλ. Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, ό.π., σελ. 184, 187-192.

στρατού όταν εισέβαλλε. Αποδείχτηκε ότι στην περίπτωση των σιτών του Ιράκ, εκείνη την εποχή υπερίσχυε η εθνική τους ταυτότητα. Οι σίτες του Ομάν και των ΗΑΕ ήταν καλά ενσωματωμένοι στην τοπική τους κοινωνία και εύποροι όποτε δεν είχαν κανένα ενδιαφέρον για ξεσηκωμούς<sup>45</sup>. Κατ' ουσία στην περιοχή του Περσικού Κόλπου οι σίτες της Σαουδικής Αραβίας και του Μπαχρέιν ήταν οι πιο δεκτικοί στην ισλαμική επαναστατική ιδεολογία του Ιράν καθώς ήταν ιδιαίτερα καταπιεσμένοι και εξαθλιωμένοι. Στον Λίβανο το έδαφος ήταν πρόσφορο για την εξαγωγή της ιρανικής επανάστασης καθώς η Τεχεράνη είχε ακόμη και πριν την επανάσταση, ισχυρούς δεσμούς με τον τοπικό σιτικό κλήρο. Από την άλλη οι σουνίτες του Περσικού Κόλπου έβλεπαν με καχυποψία την επαναστατική ιδεολογία τόσο επειδή προέρχονταν από Πέρσες όσο επειδή ήταν σιτική.

Ένας άλλος λόγος αποτυχίας είναι ότι οι χώρες του Κόλπου έλαβαν μέτρα για να περιορίσουν την επιρροή της ιρανικής επαναστατικής ιδεολογίας στο εσωτερικό τους. Καταρχήν το Μπαχρέιν και η Σαουδική Αραβία κατέστειλαν σκληρά τις σιτικές διαδηλώσεις. Ύστερα η Σαουδική Αραβία έλαβε μέτρα για την βελτίωση της κατάστασης των εξαθλιωμένων σιτών της που βρίσκονταν συγκεντρωμένοι κυρίως στην ανατολική επαρχία Hasa. Στην Σαουδική Αραβία, Κουβέιτ, Ομάν, ΗΑΕ και Κατάρ διευρύνθηκε η πολιτική συμμετοχή. Ακόμη τα κράτη του ΣΣΚ ισλαμοποίησαν περισσότερο τα συστήματά τους<sup>46</sup> με την αυστηρότερη εφαρμογή του ισλαμικού νόμου.

Τέλος, το ίδιο το καθεστώς του Ιράν εγκατέλειψε σταδιακά την επιθετική εξαγωγή της επανάστασης. Το καθεστώς άρχισε να επικεντρώνει την προσοχή του και τις δυνάμεις του ολοένα και περισσότερο στον πόλεμο με το Ιράκ, όλα τα άλλα άρχισαν να αποκτούν δευτερεύουσα σημασία. Επιπλέον από τα μέσα του 80' φωνές εντός του καθεστώσ αμφέβαλλαν ανοιχτά για την ικανότητα του Ιράν να εξάγει επιθετικά την επανάστασή του λόγω της απελπιστικής κατάστασης της οικονομίας της χώρας. Οπότε σταδιακά προκρίθηκε η πολιτιστική εξαγωγή της επανάστασης<sup>47</sup> μέσω της ήπιας ισχύος.

<sup>45</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 42.

<sup>46</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 44.

<sup>47</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 44.

Η περίπτωση του Λιβάνου αποτελεί ίσως την μοναδική μερική επιτυχία της εξαγωγής της επανάστασης. Οι Φρουροί της Επανάστασης που στάλθηκαν στον Λίβανο το 1982 έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στον σχηματισμό της Χεζμπολάχ (Κόμμα του Θεού), και το Ιράν ακολούθως αύξησε ιδιαίτερα την επιρροή του στην χώρα των Κέδρων. Η επιρροή στον Λίβανο προσέφερε στο Ιράν στρατηγικό βάθος, δίνοντας του την ικανότητα να ασκεί πίεση μέσω της Χεζμπολάχ στο Ισραήλ αλλά και στην Δύση με τις απαγωγές και τρομοκρατικές ενέργειες.

### 2.3. Η φάση της εδραίωσης 1979-1981

Η ερμηνεία των δύο αρχών εξωτερικής πολιτικής του Χομεϊνί ποίκιλλε. Ανάλογα με την φράξια που επικρατούσε εντός του καθεστώος δίνονταν διαφορετικό περιεχόμενο στις δύο θεμελιώδεις αρχές. Η φάση της εδραίωσης είναι η περίοδος της ενδοκαθεστωτικής πάλης για την εξουσία μεταξύ των φιλελεύθερων εθνικιστών και των ισλαμιστών. Η φάση της εδραίωσης ολοκληρώνεται με την τελική επικράτηση των ισλαμιστών οπαδών του Χομεϊνί.

Τον Φεβρουάριο του 1979 ο Χομεϊνί διόρισε έναν μη κληρικό, τον Μεχντί Μπαζαργκάν ως μεταβατικό πρωθυπουργό. Ο Μπαζαργκάν ήταν ηγέτης του φιλελεύθερου ισλαμικού «Κινήματος της Ελευθερίας» και είχε αναγνωρισμένη αντιπολιτευτική δράση κατά του καθεστώτος του Σάχη. Επέλεξε τον γηραιό τότε Μπαζαργκάν, ο οποίος ήταν ένας μετριοπαθής εθνικιστής πολιτικός, για να εξευμενίσει τα κοσμικά και εθνικιστικά στοιχεία που συμμετείχαν στην επανάσταση κατά του Σάχη και δεν επιθυμούσαν την εξ ολοκλήρου κατάληψη της εξουσίας από τους κληρικούς. Βέβαια ο Αλί Χαμενεΐ ισχυρίστηκε ότι ο Μπαζαργκάν επιλέχθηκε «επειδή δεν είχαμε κάποιον άλλον, και εκείνη τη στιγμή εμείς οι ίδιοι δεν είχαμε την ικανότητα»<sup>48</sup>. Όπως και να έχει, μέσα στο επαναστατικό χάος η μεταβατική κυβέρνηση συνυπήρχε με πολλά κέντρα εξουσίας και προσπαθούσε να συγκεντρώσει στο πρόσωπο της την εξουσία. Ειδικότερα, πλάι στην μεταβατική κυβέρνηση υπήρχαν το Επαναστατικό Συμβούλιο, το οποίο κυριαρχούνταν

<sup>48</sup> Βλ. Bakhash, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, εκδ. I.B. Tauris and Co. Ltd., London, 1985, σελ. 65.

από ριζοσπάστες του κύκλου του Χομεϊνί, πολλές τοπικές ανεξέλεγκτες επαναστατικές επιτροπές, οι Φρουροί της Επανάστασης και τα επαναστατικά δικαστήρια. Ο Μπαζαργκάν έλεγε με πικρία ότι το Ιράν έχει «χίλιους αρχηγούς» για να υποδηλώσει τα πολλά κέντρα εξουσίας που συνυπήρχαν την επαύριον της επανάστασης και ότι «στη θεωρία, η κυβέρνηση έχει την εξουσία, αλλά στην πραγματικότητα, είναι ο Χομεϊνί ο οποίος έχει την εξουσία, αυτός με το Επαναστατικό Συμβούλιό του, τις επαναστατικές επιτροπές του, και τη σχέση του με τις μάζες»<sup>49</sup>.

Το Επαναστατικό Συμβούλιο, το οποίο δημιουργήθηκε από τον Χομεϊνί, επέβλεπε και έδινε την τελική έγκριση στις πρωτοβουλίες της μεταβατικής κυβέρνησης. Η μεταβατική κυβέρνηση διαβουλευόταν, παρουσία του Χομεϊνί, με το Επαναστατικό Συμβούλιο τα θέματα εξωτερικής πολιτικής. Ο Χομεϊνί ενίοτε σε αυτές τις συζητήσεις λάμβανε μονομερώς αποφάσεις<sup>50</sup>.

Σε αντίθεση με τον Χομεϊνί, ο Μπαζαργκάν προσδιοριζόταν πρώτα ως Ιρανός<sup>51</sup> και ύστερα ως μουσουλμάνος και έδινε προτεραιότητα στα εθνικά συμφέροντα του Ιράν<sup>52</sup> παρά στα συμφέροντα της μουσουλμανικής κοινότητας. Παρά τις διαφορές τους, αρχικά είχε την υποστήριξη του Χομεϊνί.

Η σκέψη του Μπαζαργκάν πάνω στην εξωτερική πολιτική συνοψίζεται στην λέξη «ισορροπία» (tavazon). Ήθελε το Ιράν να είναι αδέσμευτο και να μείνει εκτός της σφαίρας επιρροής τόσο της ΕΣΣΔ όσο και των ΗΠΑ. Ήταν σαφώς επηρεασμένος από την πολιτική της «αρνητικής ισορροπίας» του φίλου του Μοσαντέκ. Απέναντι στις Μεγάλες Δυνάμεις ήθελε να ακολουθήσει την ίδια πολιτική που εφάρμοσε ο Μοσαντέκ. Ο Μοσαντέκ ήθελε να αποτινάξει την αγγλική κυριαρχία για να γίνει το Ιράν ανεξάρτητο, αντίστοιχα ο Μπαζαργκάν ήθελε να τερματίσει το στενό πολιτικό-στρατιωτικό πλέγμα σχέσεων με τις ΗΠΑ που είχε δημιουργηθεί επί Σάχη για να γίνει το Ιράν ανεξάρτητο<sup>53</sup>. Η κυβέρνηση Μπαζαργκάν δεν πίστευε στην εξαγωγή της

<sup>49</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 24.

<sup>50</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 16.

<sup>51</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», ό.π., σελ. 205.

<sup>52</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 38.

<sup>53</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», ό.π., σελ. 204.

επανάστασης καθώς αναγνώριζε το υπάρχον διεθνές σύστημα και ήθελε καλές σχέσεις με τις γειτονικές χώρες και σταθερότητα στην περιοχή. Μάλιστα ο υπουργός εξωτερικών της μεταβατικής κυβέρνησης, Ibrahim Yazdi, ξεκαθάρισε με απόλυτη σαφήνεια ότι «δεν πρόκειται να εξάγουμε την επανάστασή μας»<sup>54</sup>. Όταν το 1979 ο Αγιατολαχ Sadeq Rouhani απείλησε τον εμίρη του Μπαχρέιν ότι εάν δεν σταματούσε να κακομεταχειρίζεται τους σιίτες πολίτες του και δεν υιοθετούσε ένα ισλαμικό καθεστώς ανάλογο του Ιράν θα έκανε έκκληση για την προσάρτηση του Μπαχρέιν από το Ιράν, η μεταβατική κυβέρνηση αμέσως διαχώρισε την θέση της, δηλώνοντας ότι τα λεγόμενα του Rouhani αποτελούν προσωπική του άποψη και όχι θέση της κυβέρνησης. Ακολούθως η μεταβατική κυβέρνηση προέβη σε πρωτοβουλίες για να καθησυχάσει το Μπαχρέιν και την Σαουδική Αραβία ότι δεν έτρεφε εδαφικές βλέψεις<sup>55</sup>.

Ο Ramazani λέει ότι ο Μπαζαργκάν προσέδωσε στην αρχή «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία» ένα αμυντικό νόημα<sup>56</sup>. Ο Μπαζαργκάν ερμήνευσε την αρχή ότι υπαγορεύει απλά και μόνο να επιδιωχθεί, χωρίς οποιαδήποτε έξωθεν εξάρτηση, η ανεξαρτησία της χώρας. Ο Μπαζαργκάν όντας ρεαλιστής δεν αμφισβητούσε το υπάρχον διεθνές σύστημα<sup>57</sup> ούτε την κυριαρχία των δύο υπερδυνάμεων. Σεβόταν τα διεθνή σύνορα και το διεθνές δίκαιο και επιθυμούσε σχέσεις με όλες τις χώρες εκτός βέβαια του Ισραήλ και της Νοτίου Αφρικής. Επιθυμούσε εντός το υφιστάμενου διεθνούς συστήματος το Ιράν να ακολουθήσει μία αδέσμευτη πορεία. Οπότε ο Μπαζαργκάν θεωρούσε ότι η αρχή η «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία» επέτασσε ένα αδέσμευτο και ανεξάρτητο Ιράν, γι' αυτό και ανέλαβε αμέσως ανάλογες πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση αυτή. Πρώτα από όλα ήθελε να βγάλει το Ιράν από την αμερικανική σφαίρα επιρροής. Ειδικότερα, τον Μάρτιο του 1979 απέσυρε το Ιράν από το CENTO και στη συνέχεια το έκανε τον Σεπτέμβριο μέλος του Κινήματος των Αδεσμεύτων. Ακολούθως, τερμάτισε την ισχύ της Ιρανό-

<sup>54</sup> Βλ. Cohen, Ronen A., *Revolution Under Attack: The Forqan Group of Iran*, εκδ. Palgrave Macmillan, New York, 2015, σελ. 129.

<sup>55</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 130, 256.

<sup>56</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «The Impact of Khomeini's Iran», στο: Freedman, Robert O., (επιμ.), *The Middle East After the Israeli Invasion of Lebanon*, ό.π., σελ. 141-142.

<sup>57</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 26.

Αμερικανικής αμυντικής συμφωνίας του 1959 και των ταπεινωτικών άρθρων 5 και 6 της ιρανό-σοβιετικής συνθήκης του 1921, στις 3 Νοεμβρίου. Επίσης ακύρωσε παραγγελίες αμερικανικών όπλων, οι οποίες είχαν γίνει επί Σάχη, αξίας 12 δις δολαρίων<sup>58</sup>. Η κυβέρνηση του Μπαζαργκάν διέκοψε τις σχέσεις του Ιράν με τη Νότιο Αφρική και το Ισραήλ επειδή ήταν στενοί Σύμμαχοι του Σάχη και είχαν απεχθή καθεστώτα. Τον Φεβρουάριο του 1979, ο Γιασέρ Αραφάτ αποτέλεσε τον πρώτο ξένο ηγέτη που επισκέφθηκε το επαναστατικό Ιράν. Μάλιστα παραχωρήθηκε στον ΟΑΠ το κτήριο της ισραηλινής πρεσβείας<sup>59</sup>. Επιπλέον θέλοντας να απεμπολήσει τον ρόλο του χωροφύλακα της Μέσης Ανατολής, που είχε αναλάβει το Ιράν επί Σάχη κατόπιν παρότρυνσης του Νίξον, η μεταβατική κυβέρνηση απέσυρε τον Μάρτιο του 1979 τα εναπομείναντα ιρανικά στρατεύματα από το Ομάν. Τα ιρανικά στρατεύματα είχαν σταλεί το 1973 από τον Σάχη κατόπιν αιτήματος από τον Σουλτάνο του Ομάν, Qabus, για να καταστείλουν μία μαρξιστική εξέγερση.

Όμως ο Μπαζαργκάν δεν ερμήνευσε την αρχή «Ούτε Ανατολή Ούτε Δύση, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία» ως απομονωτισμό αλλά αντίθετα επιδίωξε καλές σχέσεις με όλες τις χώρες, ακόμη και με τις ΗΠΑ για να εξισορροπήσει την ΕΣΣΔ, την οποία θεωρούσε ως την μεγαλύτερη απειλή λόγω της γεωγραφικής της εγγύτητας. Θεωρούσε μάλιστα ότι η ΕΣΣΔ δρούσε υπονομευτικά στο εσωτερικό του Ιράν μέσω της παροχής βοήθειας στην κουρδική εξέγερση. Γι' αυτό και ήθελε η Ουάσινγκτον να του παράσχει μυστικές πληροφορίες για την Σοβιετική δραστηριότητα εντός του Ιράν<sup>60</sup>.

Επομένως επιδίωξε καλές σχέσεις με την Ουάσινγκτον. Βέβαια ήθελε οι σχέσεις με τις ΗΠΑ να είναι σε μία νέα ισότιμη βάση. Ο Μπαζαργκάν εσφαλμένα θεώρησε ότι το Επαναστατικό Συμβούλιο ήταν σύμφωνο προς κάτι τέτοιο, γεγονός που θα το αντιληφθεί όταν πλέον είναι αργά. Η μεταβατική κυβέρνηση είχε επαφές με την αμερικανική πρεσβεία της Τεχεράνης<sup>61</sup>. Μάλιστα ο Μπαζαργκάν συναντήθηκε την 1 Νοεμβρίου του 1979 στο Αλγέρι, στα πλαίσια του εορτασμού για την ημέρα ανεξαρτησίας της Αλγερίας, με τον σύμβουλο εθνικής ασφαλείας του προέδρου Τζίμι

<sup>58</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», ό.π., σελ. 205.

<sup>59</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 65.

<sup>60</sup> Βλ. Bakhash, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, ό.π., σελ. 70.

<sup>61</sup> Βλ. Bakhash, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, ό.π., σελ. 69-70.

Κάρτερ, Ζμπίγκνιου Μπρζεζίνσκι. Η συνάντηση αυτή και η εισδοχή του Σάχη στις 22 Οκτώβριου στις ΗΠΑ λειτούργησαν ως θρυαλλίδα εξελίξεων, οδηγώντας στην κατάληψη της αμερικανικής πρεσβείας στην Τεχεράνη και στην πτώση της μεταβατικής κυβέρνησης Μπαζαργκάν. Οι ισλαμιστές, οι οποίοι διαφωνούσαν σφοδρά με την ακολουθητέα εξωτερική πολιτική του Μπαζαργκάν προς τις ΗΠΑ, χρησιμοποίησαν ως πρόσχημα την συνάντηση του με τον Μπρζεζίνσκι για να εισβάλλουν στην αμερικανική πρεσβεία. Στις 4 Νοεμβρίου, κυρίως αριστεροί ισλαμιστές φοιτητές, οι οποίοι αποκαλούνταν «Φοιτητές που ακολουθούν την γραμμή του Ιμάμη», κατέλαβαν την αμερικανική πρεσβεία και έπιασαν αιχμαλώτους το προσωπικό της. Ο Μπαζαργκάν απαίτησε την άμεση απελευθέρωση των αμερικανών αιχμαλώτων, αλλά οι φοιτητές τον αγνόησαν οπότε και δύο μέρες αργότερα παραιτήθηκε. Κατά αυτόν τον τρόπο η μεταβατική κυβέρνηση Μπαζαργκάν, η οποία σύμφωνα με τα λεγόμενα του ίδιου του Μπαζαργκάν ήταν «ένα μαχαίρι χωρίς λεπίδα», κατέρρευσε. Οι φοιτητές που κατέλαβαν την αμερικανική πρεσβεία έλεγαν ότι ο Μπαζαργκάν ήθελε να φέρει τους Αμερικανούς στο Ιράν «από την πίσω πόρτα»<sup>62</sup>. Επίσης είδαν με αρκετή δόση συνωμοσιολογίας την εισδοχή του καρκινοπαθή Σάχη στις ΗΠΑ ως απόδειξη ότι η Ουάσινγκτον απεργάζεται ένα πραξικόπημα κατά της ιρανικής επανάστασης για να επαναφέρει τον Σάχη. Ύπνησαν οι ανεξίτηλες μνήμες από την ανατροπή του πρωθυπουργού Μοσαντέκ το 1953. Γνωρίζοντας ότι στο πραξικόπημα του 1953 η αμερικανική πρεσβεία στην Τεχεράνη είχε παίξει καταλυτικό ρόλο, οι φοιτητές έσπευσαν να την καταλάβουν για να σώσουν υποτίθεται την επανάσταση από μία νέα συνωμοσία. Συν τοις άλλοις, οι φοιτητές προέβησαν στην κατάληψη της πρεσβείας και στην ομηρεία τους προσωπικού της για να καταστήσουν αδύνατη μία οποιαδήποτε προσέγγιση με τις ΗΠΑ, δηλαδή να θέσουν τις σχέσεις Ιράν-ΗΠΑ σε μία συγκρουσιακή τροχιά εσαεί<sup>63</sup>. Ήθελαν επομένως με την ενέργεια τους να ελέγξουν την εξωτερική πολιτική ως προς τις ΗΠΑ. Ο Χομεϊνί, αν και δεν είχε δώσει την εντολή για την κατάληψη της πρεσβείας, μόλις έλαβε χώρα την στήριξε. Θεώρησε την κρίση των ομήρων ως ευκαιρία για να εδραιώσει την εξουσία του και να απαλλαγεί από τον

<sup>62</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Khomeyni's Islam in Iran's foreign policy», στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, ό.π., σελ. 10.

<sup>63</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran after Khomeini*, εκδ. Praeger, New York, 1992, σελ. 110.

Μπαζαργκάν με τον οποίο διαφωνούσαν ως προς το σχέδιο Συντάγματος. Ο Μπαζαργκάν δεν ήθελε το καταρτιζόμενο Σύνταγμα να δώσει την εξουσία σε μη εκλεγμένους κληρικούς ενώ ο Χομεϊνί ήθελε το σχέδιο Συντάγματος να συμπεριλάβει την θεωρία του βελαγιάτ-ε φακίχ, δηλαδή την διακυβέρνηση από έναν ανώτατο κληρικό.

Εκτός των άλλων ο Χομεϊνί στήριξε την κατάληψη και την ομηρεία επειδή ήθελε να ταπεινώσει τις ΗΠΑ<sup>64</sup> και να δείξει στον κόσμο ότι δεν είναι αήττητες<sup>65</sup>. Η στάση του Χομεϊνί απέναντι στην κρίση των ομήρων έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την στάση που τήρησε λίγους μήνες νωρίτερα όταν καταλήφθηκε η αμερικανική πρεσβεία για πρώτη φορά, τον Φεβρουάριο. Τότε, στις 14 Φεβρουάριο του 1979 ο πρέσβης και το διπλωματικό προσωπικό των ΗΠΑ στην Τεχεράνη πιάστηκαν αιχμάλωτοι από αριστερούς φοιτητές αλλά απελευθερώθηκαν την ίδια μέρα ύστερα από εντολή του Χομεϊνί. Μάλιστα ο Χομεϊνί ζήτησε συγγνώμη για το όλο περιστατικό από τον αμερικανό πρέσβη William Sullivan<sup>66</sup>. Η διαφορά συμπεριφοράς εξηγείται ότι τον Νοέμβριο ο Χομεϊνί χρειαζόταν μία κρίση για να την εκμεταλλευτεί.

Όπως και να έχει, η κρίση των ομήρων αποτέλεσε ένα ορόσημο καθώς ριζοσπαστικοποίησε την ιρανική εξωτερική πολιτική και οδήγησε τις σχέσεις ΗΠΑ-Ιράν σε συγκρουσιακή τροχιά. Επίσης επέφερε την διεθνή απομόνωση της χώρας και την επιβολή κυρώσεων από τις ΗΠΑ και Δυτική Ευρώπη. Την ομηρεία καταδίκασαν το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, ο Οργανισμός Ισλαμικής Διάσκεψης και το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης<sup>67</sup>. Το Ιράν απεικονίστηκε στα διεθνή μέσα ως ένας παρίας που ελέγχεται από «τρελούς μουλάδες» που δεν έχουν καμία ευαισθησία για στοιχειώδεις κανόνες του διεθνούς δικαίου. Ο Χομεϊνί δεν έδειξε να συγκινείται με την διεθνή κατακραυγή, και έλεγε πλέον ανοιχτά ότι «πρέπει να απομονωθούμε, για να γίνουμε

<sup>64</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 41.

<sup>65</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 39.

<sup>66</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 39.

<sup>67</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Khumayni's Islam in Iran's foreign policy», στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, ό.π., σελ. 13.

ανεξάρτητοι»<sup>68</sup>. Μία περίοδος βαθιάς εσωστρέφειας εγκαινιάστηκε με βαρύτατες συνέπειες για το Ιράν.

Στο εσωτερικό μέτωπο ο Χομεϊνί ενίσχυσε την εξουσία του επειδή το σχέδιο Συντάγματος καταρτίστηκε σε γενικές γραμμές στην μορφή που το ήθελε και εγκρίθηκε μάλιστα συντριπτικά από τον λαό με ποσοστό 99%.

Στις πρώτες προεδρικές εκλογές που διεξήχθησαν στο Επαναστατικό Ιράν τον Ιανουάριο του 1980 αναδείχθηκε νικητής ο εθνικιστής μη κληρικός Abolhassan Bani-Sadr με το συντριπτικό ποσοστό 76%<sup>69</sup>. Ο Χομεϊνί δεν άφησε τους κληρικούς να θέσουν υποψηφιότητα για το προεδρικό αξίωμα<sup>70</sup> καθώς ήθελε να καταλειφθεί από μη κληρικό ώστε να κατευναστούν τα κοσμικά στοιχεία και να φανεί δήθεν ότι υπάρχει πολυφωνία στο καθεστώς. Κινούνταν προσεκτικά καθώς δεν είχε ολοκληρωθεί ακόμα η πλήρης εδραίωση της εξουσίας από τους ισλαμιστές. Η κατάληψη της προεδρίας από μη κληρικό δεν του προκαλούσε ανησυχία καθώς έλεγε ότι «εάν χρειαστεί, θα τον απομακρύνω με ένα δάχτυλο»<sup>71</sup>. Από την μεριά του, ο Bani-Sadr θεωρούσε ότι η άνετη νίκη του ισοδυναμούσε με λαϊκή καταδίκη των ισλαμιστών του Ισλαμικού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος (IPK), οπότε και συμπέρανε ότι είχε ξεκάθαρη λαϊκή εντολή «να σώσει την επανάσταση», όπως έλεγε ο ίδιος, «από μία χούφτα φασιστών κληρικών»<sup>72</sup>.

Η εξωτερική πολιτική που οραματιζόταν ο Bani-Sadr δεν διέφερε ουσιαστικά με εκείνη που οραματιζόταν ο Μπαζαργκάν<sup>73</sup>. Όπως ο Μπαζαργκάν, ήταν επηρεασμένος από τον Μοσαντέκ, δεν πίστευε στην εξαγωγή της επανάστασης και ήθελε να ακολουθήσει ένα αυστηρά αδέσμευτο δρόμο έχοντας παράλληλα καλές σχέσεις με όλες

<sup>68</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 164-165.

<sup>69</sup> Βλ. Cottam, Richard W., *Iran and the United States: A Cold War Case Study*, εκδ. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1988, σελ. 212.

<sup>70</sup> Βλ. Axworthy, Michael, *Revolutionary Iran: A History of the Islamic Republic*, ό.π., σελ. 173.

<sup>71</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 28.

<sup>72</sup> Βλ. Bakhash, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, ό.π., σελ. 97.

<sup>73</sup> Βλ. Behrooz, Maziar, «Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, 1979-1988», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East Nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, ό.π., σελ. 18-19.

τις χώρες, ακόμη και με την Δυτική Ευρώπη. Η μόνη διαφορά τους ήταν ότι ο Bani-Sadr ήταν περισσότερο αντιαμερικανός από ό, τι ο Μπαζαργκάν. Το παράδοξο της υπόθεσης είναι ότι ο Bani-Sadr ήταν μεταξύ εκείνων που υπονόμευσαν την εξουσία του Μπαζαργκάν.

Καθ' όλη την διάρκεια της σύντομης προεδρίας του, ο Bani-Sadr, είχε μία σφοδρή διαμάχη με τους ισλαμιστές οι οποίοι έχοντας εκ διαμέτρου αντίθετη άποψη στην εξωτερική πολιτική από εκείνον, προωθούσαν την δικιά τους ατζέντα υπονομεύοντας παράλληλα την εξουσία του. Ο Bani-Sadr αποδυναμώθηκε αποφασιστικά μετά τις πρώτες βουλευτικές εκλογές της Ισλαμικής Δημοκρατίας. Ο πρόεδρος βρισκονταν πλέον αντιμέτωπος με μία βουλή που κυριαρχούνταν από τους ισλαμιστές του ΙΡΚ και έναν ριζοσπάστη πρωθυπουργό, μέλος του ΙΡΚ.

Όπως και να έχει, ο Bani-Sadr είχε ως στόχο να τερματίσει την κρίση των ομήρων για να βγάλει το Ιράν από την διεθνή απομόνωση. Αντιλαμβανόταν ότι η κρίση των ομήρων στοίχιζε ακριβά στο Ιράν. Ωστόσο οι προσπάθειες του να μεταφέρει τους ομήρους υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης για να τους απελευθερώσει ύστερα, απέτυχαν αφού απορρίφθηκαν είτε από τον Χομεϊνί είτε από τους ίδιους του φοιτητές. Ο Χομεϊνί εξακολουθούσε να στηρίζει τους φοιτητές οι οποίοι είχαν εντωμεταξύ στενές σχέσεις με το ΙΡΚ. Επιπλέον άλλες πρωτοβουλίες που ανέλαβε ο Bani-Sadr στην εξωτερική πολιτική για να βγάλει την χώρα από την διεθνή απομόνωση υπονομεύτηκαν από τους ισλαμιστές<sup>74</sup>. Οπότε ο πρόεδρος βρέθηκε σε μία κατάσταση όπου δεν είχε τον έλεγχο της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Επομένως ο Bani-Sadr ήταν ανήμπορος να βελτιώσει τις σχέσεις με την Δύση αφού παρέμενε το αγκάθι των αμερικανών ομήρων το οποίο δεν εξαρτιόταν από τον ίδιο. Με την Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν το 1979, οι σχέσεις της ΕΣΣΔ με το Ιράν έγιναν ανταγωνιστικές, οπότε και αποκλείστηκε προσωρινά το ενδεχόμενο βελτίωσης των σχέσεων τους. Επομένως το Ιράν ήταν απομονωμένο και από την Δύση και από την Ανατολή.

Σε αυτήν την κατάσταση διεθνούς απομόνωσης το Ιράν δέχτηκε στις 22 Οκτωβρίου 1980 εισβολή από τις ιρακινές δυνάμεις. Ο Σαντάμ, βλέποντας ως μοναδική ευκαιρία

---

<sup>74</sup> Βλ. Behrooz, Maziar, «Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, 1979-1988», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East Nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, ό.π., σελ. 19.

την αδυναμία και διεθνή απομόνωση του Ιράν, επιτέθηκε για να αποκτήσει τον πλήρη έλεγχο του ποταμού Σατ αλ-Άραμπ αλλά και για να προσαρτήσει το αραβόφωνο και πλούσιο σε πετρέλαιο Κουζεστάν. Επίσης επιτέθηκε γιατί φοβήθηκε μία ενδεχόμενη εξαγωγή της ιρακινής επανάστασης στην χώρα του, η οποία είχε μία καταπιεσμένη και περιθωριοποιημένη σιιτική πλειοψηφία.

Η ιρακινή εισβολή έπιασε κυριολεκτικά στον ύπνο το Ιράν. Το Ιράν δεν ανέμενε μία ιρακινή επίθεση παρά το γεγονός ότι τον τελευταίο ενάμιση χρόνο υπήρχαν ισχυρές ενδείξεις για κάτι τέτοιο, όπως κινήσεις ιρακινών στρατευμάτων και αρκετές συνοριακές αψιμαχίες<sup>75</sup>. Αυτό φαίνεται άλλωστε από το γεγονός ότι λίγο πριν τον πόλεμο, το Ιράν ήθελε να πουλήσει αεροπλάνα της πολεμικής αεροπορίας του. Αυτός αιφνιδιασμός οφείλεται πιθανότατα στο ότι το Ιράν ήταν βυθισμένο σε μία εγχώρια πάλη για την εξουσία.

Ο πόλεμος με το Ιράκ ριζοσπαστικοποίησε ακόμη περισσότερο την εξωτερική πολιτική του Ιράν. Η απροθυμία του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ να καταδικάσει την ιρακινή εισβολή, ενίσχυσε στο εσωτερικό του Ιράν το αίσθημα ότι η επανάσταση βρίσκεται υπό πολιορκία. Ο Χομεϊνί πίστευε ότι πίσω από την επίθεση του Ιράκ βρίσκονταν οι ΗΠΑ οι οποίες κατά την άποψη του χρησιμοποιούσαν τον Σαντάμ ως πιόνι των σκοτεινών τους σχεδίων. Απεικόνισε την μάχη με το Ιράκ ως αγώνα μεταξύ του καλού και του κακού<sup>76</sup>. Κατά τον Χομεϊνί το Ιράν αντιπροσώπευε το Ισλάμ και την δικαιοσύνη και το Μπααθικό καθεστώς του Σαντάμ την αθεΐα και την διαφθορά. Πέρα από τον θρησκευτικό φανατισμό επιστράτευσε και τον περσικό εθνικισμό για την κινητοποίηση του λαού. Γίνονταν κάλεσμα στον λαό για την υπεράσπιση της ιερής πατρίδας. Ο Fred Halliday λέει ότι μόλις ξέσπασε ο πόλεμος «τα μέσα μαζικής ενημέρωσης άρχισαν να παίζουν εθνικιστική μουσική από την εποχή του Σάχη»<sup>77</sup>. Το Ιράν, όντας τελείως αποδιοργανωμένο στρατιωτικά λόγω των εκκαθαρίσεων το προηγούμενο διάστημα στο στρατό, υπέστη συντριπτικές ήττες και απώλεσε πολλά τετραγωνικά χιλιόμετρα γης. Ο Bani-Sadr, οποίος είχε διοριστεί αρχιστράτηγος των

<sup>75</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 68.

<sup>76</sup> Βλ. Rieffer-Flanagan, Barbara Ann, «Islamic Realpolitik: Two-Level Iranian Foreign Policy», *International Journal on World Peace*, Vol. 26, No. 4, 2009, σελ. 12.

<sup>77</sup> Βλ. Halliday, Fred, «Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change», ό.π., σελ. 45.

ενόπλων δυνάμεων από τον Χομεϊνί, κατηγορήθηκε από τους ισλαμιστές για τις ήττες στα πεδία των μαχών.

Εντωμεταξύ ο Χομεϊνί κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η κρίση των ομήρων έπρεπε να διευθετηθεί. Επομένως ύστερα από πρωτοβουλία του η κρίση των ομήρων επιλύθηκε τελικά. Ο Bani-Sadr κρατήθηκε τελείως απέξω από την όλη διαπραγμάτευση, γεγονός που κατέδειξε πόσο ανίσχυρος ήταν.

Ο Χομεϊνί θεώρησε ότι η ομηρεία των αμερικανών δεν ήταν πλέον χρήσιμη καθώς εξυπηρέτησε τον σκοπό της, ήτοι, οδήγησε στην πτώση της μεταβατικής κυβέρνησης, συνέβαλε στην υπερψήφιση του Συντάγματος και στην επικράτηση των ισλαμιστών στην πρώτη επαναστατική βουλή και ριζοσπαστικοποίησε την εξωτερική πολιτική. Ίσα ίσα η κρίση των ομήρων αποτελούσε πλέον ένα ανεπιθύμητο βάρος για το ιρανικό καθεστώς στα πλαίσια του πολέμου με το Ιράκ. Με λίγα λόγια η κρίση των ομήρων χειραγωγήθηκε στο έπακρο για να εδραιωθεί η εξουσία του Χομεϊνί και των ισλαμιστών οπαδών του και δεν προσέφερε πλέον τίποτα χρήσιμο. Ο επικεφαλής της διαπραγμάτευσης, Behzad Nabavi, απεικόνισε αυτό το σκεπτικό παραστατικά όταν επισήμανε ότι «οι όμηροι είναι όπως ένα φρούτο από το οποίο όλος ο χυμός έχει στυφτεί»<sup>78</sup>. Άλλος ένα λόγος που οδήγησε τον Χομεϊνί να λάβει την απόφαση να απελευθερώσει τους ομήρους ήταν το βάρος των οικονομικών κυρώσεων κατά του Ιράν, το οποίο έγινε πιο αισθητό κατά την διάρκεια του πολέμου με το Ιράκ. Τέλος, ένας λιγότερο αποφασιστικός λόγος ήταν ότι οι Ιρανοί θεωρούσαν ότι εάν εκλεγόταν πρόεδρος ο Ρέιγκαν, οι ΗΠΑ θα ακολουθούσαν μία σκληρότερη στάση απέναντι στο Ιράν, οπότε θεωρήθηκε σκόπιμο να διευθετηθεί η κρίση των ομήρων προτού αναλάβει ο Ρέιγκαν<sup>79</sup>.

Ο Bani-Sadr επέκρινε την τελική συμφωνία για την απελευθέρωση των ομήρων<sup>80</sup> καθώς κατά την άποψη του δεν προέβλεπε σχεδόν τίποτα από αυτά που είχαν τεθεί ως όροι. Όπως και να έχει, η προεδρεία του Bani-Sadr άρχισε να μετράει αντίστροφα, από την στιγμή που έχασε την υποστήριξη του Χομεϊνί. Στις 21 Ιουνίου 1981, ο Bani-Sadr

<sup>78</sup> Βλ. Bakhsh, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, ό.π., σελ. 149-150.

<sup>79</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Khumayni's Islam in Iran's foreign policy», στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, ό.π., σελ. 12-13.

<sup>80</sup> Βλ. Bakhsh, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, ό.π., σελ. 150-151.

καθαιρέθηκε από -το κυριαρχούμενο από τους ισλαμιστές- κοινοβούλιο. Την επομένη ο Χομεϊνί επικύρωσε την απόφαση του κοινοβουλίου. Ακολούθως, ο Bani-Sadr, όντας persona non grata στο Ιράν, κατέφυγε άρον άρον στην Γαλλία. Οι maktabis (ισλαμιστές) κατάφεραν να εξουδετερώσουν άλλον έναν εσωτερικό τους αντίπαλο.

## 2.4. Η εξωτερική πολιτική των ισλαμιστών

Μόλις οι ισλαμιστές του IPK εξάλειψαν τους κοινούς εχθρούς τους, οι οποίοι τους κράταγαν ενωμένους, άρχισαν να διαφωνούν έντονα μεταξύ τους για θέματα κοινωνικό-οικονομικά και εξωτερικής πολιτικής. Οι ισλαμιστές του Ισλαμικού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος ήταν διαιρεμένοι σε δύο ανταγωνιστικές φράξιες. Από την μία ήταν η αριστερή φράξια (ή ριζοσπαστική ισλαμική αριστερά) η οποία πίστευε στην εξαγωγή της επανάστασης και από την άλλη η συντηρητική φράξια που πρόκρινε μία πραγματιστική εξωτερική πολιτική<sup>81</sup>. Ο Χομεϊνί τις αποκαλούσε «δύο σχολές σκέψεις»<sup>82</sup>. Ο Χομεϊνί έλεγε ότι ο ρόλος του είναι να επιδιαιτητεύει και να λειτουργεί ως ισορροπιστής και όχι να παίρνει το μέρος μίας εκ των δύο φραξιών καθώς όπως έλεγε είναι όλοι «παιδιά του»<sup>83</sup>. Στην πράξη όμως ο Χομεϊνί έτρεφε μεγαλύτερη εκτίμηση προς την ισλαμική ριζοσπαστική αριστερά αφού ήταν πιο κοντά στις απόψεις του από ό,τι οι συντηρητικοί. Η ριζοσπαστική αριστερά κυριάρχησε στο Κοινοβούλιο την περίοδο 1980-1992, και έλεγχε το πρωθυπουργικό γραφείο την περίοδο 1981-1989, οπότε την δεκαετία του 80' ήταν σε γενικές γραμμές η κυρίαρχη φράξια. Επομένως με την πτώση του Bani-Sadr, οι ριζοσπάστες εδραίωσαν τον έλεγχό τους στην εξωτερική πολιτική. Αυτή η εξέλιξη οδήγησε την εξωτερική πολιτική της χώρας να μπει στην πιο ριζοσπαστική της φάση.

<sup>81</sup> Βλ. Buchta, Wilfried, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, εκδ. The Washington Institute of Near East Policy and the Konrad Adenauer Stiftung, Washington, D.C., 2000, σελ. 12.

<sup>82</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», ό.π., σελ. 211.

<sup>83</sup> Βλ. Ramazani, R.K., «Iran's Resistance to the US Intervention in the Persian Gulf», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, εκδ. Yale University Press, New Haven και London, 1990, σελ. 51.

Η ισλαμική ριζοσπαστική αριστερά ερμήνευε την αρχή «Ούτε Ανατολή, Ούτε Δύση» ως αυστηρό απομονωτισμό<sup>84</sup>. Ειδικότερα, οι ριζοσπάστες δεν ήθελαν το Ιράν να έχει επαφές με τις ΗΠΑ, την ΕΣΣΔ και με τους στενούς συμμάχους τους<sup>85</sup>. Όσον αφορά τις Μοναρχίες του Κόλπου αυτές στοχοποιήθηκαν για την οικονομική στήριξη που παρείχαν στην πολεμική προσπάθεια του Ιράκ αλλά και για τα μοναρχικά τους καθεστώτα και τον φιλοδυτικό τους προσανατολισμό. Επιπλέον οι ριζοσπάστες ήταν φανατικοί υποστηρικτές της μαχητικής εξαγωγής της επανάστασης. Και ενδεχομένως αγνόησαν τις παραινήσεις του Χομεϊνί ότι η εξαγωγή της επανάστασης πρέπει να γίνεται χωρίς ένοπλα μέσα. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι το έτος 1981, κατά το οποίο εδραίωσαν τον έλεγχο τους οι ριζοσπάστες, είδε την έναρξη βίαιων και ανατρεπτικών ενεργειών στην περιοχή του Περσικού Κόλπου. Το Κουβέιτ έγινε στόχος βομβιστικών επιθέσεων την άνοιξη του 1981. Το καλοκαίρι χτυπήθηκαν με πυραύλους η πρεσβεία του Κουβέιτ και η πρεσβεία της Σαουδικής Αραβίας στην Βηρυτό από φιλοιρανικά στοιχεία<sup>86</sup>. Λίγους μήνες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1981 αποτρέπεται ένα σχέδιο πραξικοπήματος στο Μπαχρέιν στο οποίο υπήρχε ιρανική ανάμειξη. Επίσης το Ιράν ίδρυσε τον Σεπτέμβριο του 1981, την «Ανώτατη Συνέλευση της Ισλαμικής Επανάστασης στο Κόσμο», μία οργάνωση για τον συντονισμό διάφορων επαναστατικών σιιτικών ομάδων του εξωτερικού. Μάλιστα αρκετές σιιτικές επαναστατικές ομάδες του εξωτερικού είχαν την έδρα τους στο Ιράν. Εκτός των άλλων, άραβες σίιτες εκπαιδεύονταν σε ιρανικά στρατόπεδα από τους Φρουρούς της Επανάστασης. Ακόμη το 1982 στάλθηκαν Φρουροί της Επανάστασης στον Λίβανο.

Όλα αυτά απομόνωναν ακόμη περισσότερο το Ιράν καθώς θεωρήθηκε ως απειλή για το status quo της περιοχής. Εξάλλου, ο φόβος της εξαγωγής της ιρανικής επανάστασης στις χώρες τους, είχε οδηγήσει την Σαουδική Αραβία, το Ομάν, τα ΗΑΕ, το Κουβέιτ, Κατάρ και το Μπαχρέιν να δημιουργήσουν το Μάιο του 1981, έναν αντί-ιρανικό οργανισμό, το Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου.

---

<sup>84</sup> Βλ. Behrooz, Maziar, «Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, 1979-1988», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East Nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, ό.π., σελ. 20.

<sup>85</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», ό.π., σελ. 208.

<sup>86</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 35-36.

Η απομόνωση του Ιράν, λόγω της ριζοσπαστικής εξωτερικής πολιτικής του, ήταν τόσο βαθιά που στις αρχές του 80' βρέθηκε να έχει μόνο την Συρία ως σύμμαχο στην ευρύτερη γειτονιά του. Εκ πρώτης όψεως η συμμαχία των δύο χωρών αποτελούσε μία παραδοξότητα καθώς είχαν εκ διαμέτρου αντίθετη ιδεολογία, με το μεν Μπααθικό καθεστώς της Συρίας να είναι φιλοσοβιετικό και κοσμικό και με το δε ιρανικό καθεστώς να είναι αδέσμευτο και θεοκρατικό. Ωστόσο η στενή τους σχέση υπαγορεύτηκε όχι από την ιδεολογία αλλά από την γεωπολιτική, δηλαδή ήταν και οι δύο χώρες απομονωμένες και έτερες θεωρούσαν το Ιράκ ως νούμερο ένα απειλή. Η Συρία αποτελούσε κρίσιμο σύμμαχο του Ιράν καθώς το εφοδίαζε με όπλα στον πόλεμό του με το Ιράκ. Επίσης η Συρία, κατόπιν συνεννόησης με την Τεχεράνη, σταμάτησε από τον Απρίλιο του 1982 την λειτουργία του αγωγού στο έδαφός της που μετέφερε ιρακινό πετρέλαιο, με αποτέλεσμα να μειωθούν κατά 50% οι ιρακινές εξαγωγές πετρελαίου, ήτοι τεράστια απώλεια εσόδων για το καθεστώς του Σαντάμ<sup>87</sup>. Η Τεχεράνη επέδειξε μάλιστα ωμό πραγματισμό για να μην χάσει ως σύμμαχο την Συρία. Συγκεκριμένα όταν το 1982 ο Άσαντ κατέσφαξε 20,000 Σύρους Αδελφούς Μουσουλμάνους για να καταστείλει την εξέγερσή τους στην πόλη Χάμα, το Ιράν εξέπληξε τους πάντες με την αντίδρασή του. Η Τεχεράνη καταδίκασε την εξέγερση και χαρακτήρισε τους Αδελφούς Μουσουλμάνους «ως μία συμμορία που εκτελεί την συνωμοσία του Camp David εναντίον της Συρίας»<sup>88</sup> και «ως πράκτορες και ανδρείκελα της CIA»<sup>89</sup>. Εκ πρώτης όψεως φαντάζει παράδοξο ένα καθεστώς που ευαγγελιζόταν ότι ήταν υπερασπιστής των απανταχού μουσουλμάνων, να κάνει τα στραβά τα μάτια σε μία τόσο μεγάλη σφαγή μουσουλμάνων. Αποδείχτηκε όμως ότι στην προκειμένη περίπτωση το Ιράν δεν ήθελε να θυσιάσει μία επωφελή συμμαχία για χάριν της μουσουλμανικής αλληλεγγύης. Η κληρική ηγεσία αποδείχτηκε ιδιαίτερα ευέλικτη σε ακόμη μία περίπτωση. Το ιρανικό

<sup>87</sup> Βλ. Goodarzi, Jubin M., *Syria And Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*, εκδ. Tauris Academic Studies, London και New York, 2006, σελ. 55-56.

<sup>88</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 75.

<sup>89</sup> Βλ. Buchta, Wilfried, «The Failed Pan-Islamic Program of the Islamic Republic: Views of the Liberal Reformers of the Religious "Semi-Opposition"», στο: Keddie, Nikki R., και Matthee, Rudi (επιμ.), *Iran and the Surrounding World: Interactions in Culture and Cultural Politics*, εκδ. University of Washington Press, Seattle και London, 2002, σελ. 290.

καθεστώς όντας απομονωμένο και εβρισκόμενο σε πόλεμο με το Ιράκ δεν δίστασε να συναλλαχθεί με το μισητό Ισραήλ για να αγοράσει όπλα. Ενώ ο Χομεϊνί διακήρυττε το 1982 «ο δρόμος για την Ιερουσαλήμ περνάει μέσα από την Καρμπάλα», την ίδια στιγμή συναλλαζόταν με τον Μικρό Σατανά, το Ισραήλ. Η συναλλαγή τους γίνεται ακόμα πιο κυνική από την στιγμή που οι δύο χώρες διεξήγαγαν στον Λίβανο από το 1982 ένα πόλεμο δια αντιπροσώπων. Γιατί όμως ήταν πρόθυμο το Ισραήλ να πουλήσει όπλα στο αντισιωνιστικό καθεστώς του Ιράν; Το Ισραήλ ήθελε να σώσει τους 90,000 ιρανούς εβραίους από την καταπίεση του ισλαμικού καθεστώτος. Γι' αυτό και προσέφερε όπλα στο Ιράν με αντάλλαγμα το καθεστώς της Τεχεράνης να αφήσει τους ιρανούς εβραίους να φύγουν από την χώρα. Ένας άλλος λόγος που οδήγησε το Ισραήλ να πουλήσει όπλα στο Ιράν ήταν ότι θεωρούσε το Ιράκ ως νούμερο ένα απειλή. Με το ξέσπασμα του πολέμου Ιράν-Ιράκ, το Ισραήλ φοβήθηκε μία κατάρρευση του Ιράν και μία συνακόλουθη ενδυνάμωση του Σαντάμ . Γι' αυτό και εξόπλισε το Ιράν ώστε να δημιουργηθεί μία κατάσταση αδιεξόδου στον πόλεμο χωρίς νικητή. Ήθελε δηλαδή να παραταθεί ο πόλεμος όσο το δυνατόν περισσότερο για να αποδυναμωθεί ο Σαντάμ αλλά και ο Χομεϊνί. Τέλος το Ισραήλ συναλλάχθηκε με το Ιράν για να διατηρήσει επαφές με μετριοπαθή στοιχεία και το ιρανικό στρατό με τον οποίο είχε στενές σχέσεις την περίοδο του Σάχη. Θεωρούσε χρήσιμες τις εν λόγω επαφές επειδή εκτιμούσε ότι το καθεστώς του Χομεϊνί θα έπεφτε σύντομα και θα αναλάμβανε ακολούθως την εξουσία ο στρατός<sup>90</sup>.

Όσον αφορά το μέγεθος των συναλλαγών τους, το Ιράν αγόρασε ισραηλινά όπλα και ανταλλακτικά, την περίοδο 1979-1982, αξίας 150 εκατομμυρίων δολαρίων<sup>91</sup>, και το έτος 1983, αξίας 300 εκατομμυρίων δολαρίων. Η συνεργασία τους δεν περιοριζόταν στην αγοροπωλησία όπλων. Συγκεκριμένα, ισραηλινοί στρατιωτικοί σύμβουλοι στάλθηκαν στην Τεχεράνη. Τον Ιούνιο του 1981 ισραηλινά αεροσκάφη βομβάρδισαν και κατέστρεψαν το ιρανικό πυρηνικό αντιδραστήρα Οσιράκ. Τα ισραηλινά αεροσκάφη είχαν περάσει από τον ιρανικό εναέριο χώρο, με την σύμφωνη γνώμη του καθεστώτος

<sup>90</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 49-50, 66-68.

<sup>91</sup> Βλ. Sachar, Howard M., *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*, εκδ. Alfred A. Knopf, New York, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2003, σελ. 950.

της Τεχεράνης, προτού φτάσουν και εκτελέσουν την αποστολή τους στον αντιδραστήρα Οσιράκ<sup>92</sup>.

Όσον αφορά τον πόλεμο με το Ιράκ, ο Χομεϊνί τον υποδέχθηκε ως ευλογία. Θεωρούσε ότι ενδυνάμωνε την φλόγα της επανάστασης. Από το δεύτερο μισό του 1981 και ύστερα όταν ο ιρανικός στρατός άρχισε να σημειώνει επιτυχίες εναντίον του Ιράκ., οι ηγέτες του καθεστώτος γεμάτοι ενθουσιασμό εκτίμησαν ότι ο θρησκευτικός φανατισμός και η μαζικότητα επαρκούσαν για να υπερκεράσουν την οργάνωση και τα πιο σύγχρονα όπλα του ιρακινού στρατού. Στηριζόμενο το Ιράν στο επαναστατικό του πάθος και την αριθμητική του υπεροχή, η οποία ήταν σχεδόν 4 προς 1,<sup>93</sup> διενεργούσε (αυτοκτονικές) επιθέσεις ανθρώπινων κυμάτων με βαρύτατες απώλειες. Εθελοντές-μάρτυρες προσφέρονταν να πέσουν πάνω στις νάρκες για να ανοίξουν τον δρόμο για τον ιρανικό στρατό. Το καθεστώς της Τεχεράνης, τυφλωμένο από τον ενθουσιασμό και την ιδεολογία, έλεγε ότι εφάρμοζε μία «νέα ισλαμική στρατηγική πολέμου»<sup>94</sup>.

Αφού είχαν εκδιωχθεί σχεδόν όλα τα ιρακινά στρατεύματα από το ιρανικό έδαφος, τον Ιούλιο του 1982, ο Χομεϊνί αποφάσισε να εισβάλλει στο Ιράκ. Η απόφαση του Χομεϊνί αποδείχτηκε καταστροφική για το εθνικό συμφέρον του Ιράν καθώς παρέτεινε τον πόλεμο για άλλα έξι χρόνια και προκάλεσε την οικονομική καταστροφή της χώρας. Ο Ray Takeyh αναφέρει τρία κίνητρα που οδήγησαν το ιρανικό καθεστώς σε αυτήν την απόφαση. Το πρώτο κίνητρο ήταν η επιθυμία να εξαχθεί η επανάσταση στο Ιράκ, δηλαδή να ανατραπεί ο Σαντάμ και το καθεστώς του και να εγκαθιδρυθεί μία ιρακινή ισλαμική κυβέρνηση. Το δεύτερο κίνητρο ήταν η ιρανική πεποίθηση ότι εάν άφηναν τον Σαντάμ, εκείνος θα επιτίθονταν ξανά στο Ιράν με την πρώτη ευκαιρία μόλις ανέκαμπτε. Το τρίτο κίνητρο ήταν η πεποίθηση ότι η ανατροπή του Σαντάμ θα επιτυγχάνονταν γρήγορα. Υπολόγιζαν ότι μόλις ο ιρανικός στρατός θα εισέβαλλε, οι ιρακινοί θα ξεσηκώνονταν κατά του Σαντάμ και ένα πραξικόπημα θα λάμβανε αμέσως

<sup>92</sup> Βλ. Howard, Roger, *Ιράν και κρίση. Πυρηνικές φιλοδοξίες και η αμερικανική απάντηση*, εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα, 2006, σελ. 70.

<sup>93</sup> Βλ. Savory, Roger, «The Added Touch': Ithna 'Ashari Shi'ism as a Factor in the Foreign Policy of Iran», *International Journal*, Vol. 41, No. 2, Spring 1986, σελ. 415.

<sup>94</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 90-91.

χώρα. Στην συνέχεια πίστευαν ακράδαντα ότι ιρακινός λαός θα σύστηνε από μόνος του μία ισλαμική κυβέρνηση φιλική προς το Ιράν, οπότε δεν θα απαιτούνταν μία μεταπολεμική ιρανική κατοχή<sup>95</sup>. Όπως και να έχει, έπρεπε να φτάσει το έτος 1989 για να παραδεχθεί επισήμως ο Χομεϊνί, ότι συνέχισε τον πόλεμο το 1982 για να εξάγει την επανάσταση<sup>96</sup>.

Οι χώρες του Κόλπου τρομοκρατήθηκαν από την απόφαση του Ιράν να συνεχίσει τον πόλεμο εντός του Ιράκ καθώς κατά την άποψη τους αυτό έδειχνε ότι η πρόθεση της Τεχεράνης δεν ήταν πλέον να αμυνθεί αλλά να εξάγει διά του πολέμου την επανάστασή της. Θεώρησαν ότι μετά το Ιράκ έρχεται ενδεχομένως η σειρά τους. Σε αυτήν άλλωστε την ανησυχία τους συνέβαλε και ο ίδιος ο Χομεϊνί όταν έλεγε ότι «εάν ο πόλεμος συνεχιστεί και εάν στον πόλεμο το Ιράν νικήσει το Ιράκ, το Ιράκ θα προσαρτηθεί στο Ιράν [...] Εάν το Ιράν και το Ιράκ μπορούν να ενωθούν και να συγχωνευθούν, όλα τα μικρά έθνη της περιοχής θα ενωθούν μαζί τους»<sup>97</sup>. Κατά συνέπεια, επέτειναν την στήριξή τους προς το Ιράκ και καλούσαν πλέον για την επίτευξη μίας κατάπαυσης του πυρός. Ο Χομεϊνί αρνιόταν οποιαδήποτε κατάπαυση του πυρός και καλούσε «για πόλεμο, πόλεμο μέχρι την νίκη». Επιπλέον το καθεστώς εξαπέλυε απειλές προς το Κουβέιτ και την Σαουδική Αραβία για να σταματήσουν να υποστηρίζουν το Ιράκ. Μάλιστα προέβη και σε αντίποινα προς τις δύο χώρες.

Εντωμεταξύ ο Χομεϊνί χρησιμοποιούσε το Χατζ ως εργαλείο υπονόμευσης κατά των Σαούντ. Αρχής γινομένης το 1981, οι ιρανοί προσκυνητές, κατόπιν εντολής του Χομεϊνί, διενεργούσαν διαδηλώσεις κατά των ΗΠΑ, του Ισραήλ και του «Αμερικανικού Ισλάμ» (ήτοι οι Σαούντ) στους ιερούς τόπους κατά την διάρκεια του Χατζ. Οι σαουδαραβικές αρχές ήταν τελείως αντίθετες σε τέτοιες πολιτικές διαδηλώσεις και τις κατέστειλαν άγρια. Ο Χομεϊνί μάλιστα έφτασε στο σημείο να μην αναγνωρίζει την σαουδαραβική κυριαρχία στους δύο Άγιους Τόπους. Πρότεινε δε, οι Άγιοι Τόποι της Μέκκα και της

---

<sup>95</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 92-94.

<sup>96</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 138.

<sup>97</sup> Βλ. Chubin, Shahram και Tripp, Charles, *Iran and Iraq at War*, εκδ. I.B. Tauris & Co. Ltd, London, 1988, σελ. 164.

Μεδίνα να διαχειρίζονται συλλογικά από όλα τα μουσουλμανικά κράτη. Κατά συνέπεια, οι σχέσεις τους είχαν γίνει ιδιαίτερος εχθρικός.

Ο πόλεμος το 1984 έφτασε σε ένα αδιέξοδο. Το Ιράν ήταν σε οριακό σημείο οικονομικά και χρειαζόταν επειγόντως όπλα για να συνεχίσει τον πόλεμο. Αυτή η δυσμενής κατάσταση οδήγησε τον Χομεϊνί να στηρίξει μία πιο πραγματιστική εξωτερική πολιτική, την οποία ανέλαβαν να προωθήσουν ο πραγματιστής, πρόεδρος της βουλής, Ραφσαντζανί και ο συντηρητικός, πρόεδρος της Ισλαμικής Δημοκρατίας, Χαμενεΐ. Τον Οκτώβριο του 1984, ο Χομεϊνί, προς έκπληξη πολλών, τόνιζε ότι «πρέπει να έχουμε σχέσεις με όλες τις κυβερνήσεις»<sup>98</sup>. Προειδοποίησε μάλιστα ότι η πλήρης απομόνωση της χώρας «θα σήμαινε ήττα, εξόντωση και το να είσαι θαμμένος μέχρι το τέλος»<sup>99</sup>. Ο Χομεϊνί έλεγε τώρα το ακριβώς αντίθετο από αυτό που έλεγε πριν τέσσερα χρόνια («πρέπει να απομονωθούμε για να γίνουμε ανεξάρτητοι»).

Κατά συνέπεια ακολουθήθηκε μία «εξωτερική πολιτική ανοικτών θυρών», όπως την αποκαλούσε ο πρόεδρος Αλί Χαμενεΐ. Ο σκοπός της ήταν η βελτίωση των σχέσεων με τις χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου για να πεισθούν να λάβουν ουδέτερη στάση στον πόλεμο. Έτερος σκοπός ήταν η χώρα να βγει από την απομόνωση για να μπορέσει να αγοράσει όπλα αλλά και να αναπτύξει οικονομικές σχέσεις. Προς τούτο ο υπουργός εξωτερικών Βελαγιατί και ο πρόεδρος της Βουλής Ραφσαντζανί έκαναν μία σειρά από περιοδείες στο εξωτερικό. Αυτή η πραγματιστική τάση είχε κάποια ανταπόκριση. Συγκεκριμένα, ο Χανς Ντίτριχ Γκένσερ, ο υπουργός εξωτερικών της Δυτικής Γερμανίας, επισκέφθηκε την Τεχεράνη τον Ιούλιο του 1984. Η παρουσία του και μόνο στην Τεχεράνη ήταν βαρυσήμαντο γεγονός καθώς αποτέλεσε την πρώτη επίσκεψη ανώτατου δυτικού αξιωματούχου στο Χομεϊνικό Ιράν<sup>100</sup>. Το 1985 το Ιράν, η Τουρκία και το Πακιστάν ίδρυσαν τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας για να

<sup>98</sup> Βλ. Rakel, Eva Patricia, «Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979 -2006», στο: Amineh, M. Parvizi, (επιμ.), *The Greater Middle East in Global Politics: Social Science Perspectives in the Changing Geography of the World Politics*, εκδ. Brill Academic Publishers, Leiden and Boston, 2007, σελ. 156.

<sup>99</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», ό.π., σελ. 212.

<sup>100</sup> Βλ. Howard, Roger, *Iran Oil: The New Middle East Challenge to America*, εκδ. I.B. Tauris & Co. Ltd, London και New York, 2007, σελ. 67.

επεκτείνουν τις εμπορικές του σχέσεις. Επίσης το Ιράν πήρε την πρωτοβουλία να βελτιώσει τις κάκιστες σχέσεις του με την ΕΣΣΔ. Οι σχέσεις τους είχαν κλονιστεί όταν το ιρανικό καθεστώς το 1983 έθεσε εκτός νόμου το ιρανικό κομμουνιστικό κόμμα Τουντέχ (Μάζες) - με την κατηγορία ότι λειτουργούσε ως σοβιετικός πράκτορας - και απέλασε 18 σοβιετικούς διπλωμάτες. Επιχειρήθηκε επίσης μία επαναπροσέγγιση με την Σαουδική Αραβία για να κερδηθεί η ουδετερότητά της στο πόλεμο. Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας προσκλήθηκε ο υπουργός εξωτερικών της Σαουδικής Αραβίας στην Τεχεράνη τον Μάιο του 1985. Η Σαουδική Αραβία από την μεριά της αποσκοπούσε σε αυτήν την συνάντηση να πείσει την Τεχεράνη να δεχτεί μία κατάπαυση του πυρός, κάτι όμως που δεν κατάφερε<sup>101</sup>. Ωστόσο η προσπάθεια βελτίωσης των σχέσεων τους απέτυχε καθώς το 1986 η Σαουδική Αραβία προέβη σε εντυπωσιακή αύξηση της παραγωγής του πετρελαίου της, η οποία προκάλεσε μία κατακόρυφη πτώση της τιμής του μαύρου χρυσού (η τιμή του βαρελιού έπεσε στα 10 δολάρια τον Απρίλιο από τα 28 δολάρια που ήταν τον Γενάρη<sup>102</sup>), έτσι ώστε να χτυπήσει τα πετρελαϊκά έσοδα του Ιράν, δηλαδή να υπονομεύσει την πολεμική του προσπάθεια. Η παραπάνω ενέργεια επόμενο ήταν να ερμηνευθεί ως εχθρική κίνηση από το Ιράν. Οι σχέσεις των δύο χωρών επιδεινώθηκαν ακόμα περισσότερο με το περιστατικό στο Χατζ το 1987, όπου 275 Ιρανοί προσκυνητές έχασαν την ζωή τους στις συγκρούσεις με την σαουδαραβική αστυνομία στην Μέκκα. Λίγο αργότερα οι διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών διακόπηκαν.

Το αποκορύφωμα αυτής της πολιτικής των «ανοιχτών θυρών» ήταν η μυστική προσέγγιση με τις ΗΠΑ για την αγορά όπλων. Ο Χομεϊνί, έχοντας επίγνωση την τεράστια ανάγκη του Ιράν για όπλα, δεν δίστασε να εγκρίνει μυστικές επαφές ακόμη και με τον Μεγάλο Σατανά προκειμένου να τα αποκτήσει. Θεωρούσε ότι εκείνη την στιγμή προείχε η νίκη στον πόλεμο πέρα από οτιδήποτε άλλο. Ο Χομεϊνί έβαζε στην άκρη την ιδεολογική καθαρότητα για χάριν του εθνικού συμφέροντος. Από ιρανικής πλευράς, ο ενορχηστρωτής των μυστικών επαφών με τις ΗΠΑ και το Ισραήλ ήταν ο πραγματιστής πρόεδρος της βουλής, Ραφσαντζανί. Η συμφωνία που επετεύχθη

<sup>101</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 82-83.

<sup>102</sup> Βλ. Amirahmadi, Hooshang, «Iranian-Saudi Arabian Relations since the Revolution», στο: Amirahmadi, Hooshang και Entessar, Nader, (επιμ.), *Iran and the Arab World*, εκδ. St. Martin's Press, New York, 1993, σελ. 141.

προέβλεπε την πώληση όπλων προς το καθεστώς της Τεχεράνης με αντάλλαγμα την απελευθέρωση αμερικανών ομήρων που είχαν απαχθεί από φιλοϊρανικά στοιχεία στον Λίβανο. Στην όλη υπόθεση-συναλλαγή, η οποία έμελε να γίνει γνωστή ως υπόθεση Iran-Contras, συμμετείχε και το Ισραήλ. Συνολικά πουλήθηκαν στο Ιράν περίπου 235 αντιαεροπορικοί πύραυλοι Hawk και 2.000 αντιαρματικοί πύραυλοι TOW<sup>103</sup> σε διάστημα δεκατεσσάρων μηνών. Επιπλέον παραδόθηκε μεγάλος αριθμός ανταλλακτικών. Μάλιστα ο πρώην σύμβουλος εθνικής ασφαλείας του προέδρου Ρέιγκαν, Robert McFarlane, επικεφαλής μίας αποστολής μετέβη μυστικά στην Τεχεράνη τον Μάιο του 1986 για συνομιλίες με ιρανούς αξιωματούχους. Η μυστική του επίσκεψη και η συναλλαγή του Ιράν με το Ισραήλ και τις ΗΠΑ έγιναν γνωστά ύστερα από δημοσίευμα του Λιβανέζικου περιοδικού Al-Shiraa στις 3 Νοεμβρίου 1986. Υποστηρικτές του περιβόητου ριζοσπάστη Μεχντί Χασεμί διέρρευσαν την μυστική συνάντηση στο Λιβανέζικο περιοδικό για να υπονομεύσουν τους πραγματιστές. Λιγότερο από ένα χρόνο αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 1987 ο Μεχντί Χασεμί εκτελέστηκε από το ιρανικό καθεστώς. Βέβαια ο Patrick Seale αναφέρει ότι την μυστική συνάντηση την διέρρευσε στο περιοδικό όχι η ομάδα του Μεχντί Χασεμί αλλά ο Χαφέζ Αλ Άσαντ<sup>104</sup>. Όπως και να έχει, μόλις γνωστοποιήθηκε η μυστική Ιρανό-Αμερικανική συνάντηση, οι ριζοσπάστες κατηγορήσαν τον Ραφσαντζανί και ζητούσαν εξηγήσεις από τον υπουργό εξωτερικών Βελαγιατί. Μάλιστα 8 ιρανοί βουλευτές ζήτησαν την διεξαγωγή κοινοβουλευτικής έρευνας για την όλη υπόθεση. Όμως με παρέμβαση του Χομεϊνί απετράπη κάτι τέτοιο<sup>105</sup>. Απευθυνόμενος δε προς τους βουλευτές, τους έλεγε με αυστηρό ύφος «δεν πρέπει να δημιουργείται σχίσμα. Αυτό είναι αντίθετο με το Ισλάμ»<sup>106</sup>. Όσον αφορά την κυβέρνηση Ρέιγκαν, στον απόηχο της αποκάλυψης της μυστικής συνάντησης,

<sup>103</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 183.

<sup>104</sup> Βλ. Seale, Patrick, *Asad of Syria: The Struggle for the Middle East*, εκδ. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1990, σελ. 490.

<sup>105</sup> Βλ. R. K. Ramazani, «Iran and the United States: "Islamic Realism"», στο: Freedman, Robert O., (επιμ.), *The Middle East from Iran-Contra Affair to the Intifada*, εκδ. Syracuse University Press, Syracuse, New York, 1991, σελ. 169-170.

<sup>106</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 53.

υιοθέτησε μία έντονα εχθρική στάση προς το ιρανικό καθεστώς. Ενεπλάκη δε στον πόλεμο των τάνκερ.

Ο αποκαλούμενος «πόλεμος των τάνκερ» στον Περσικό Κόλπο, τον οποίο είχε ξεκινήσει το 1984 ο Σαντάμ με σκοπό να διεθνοποιήσει τον πόλεμο, κλιμακώθηκε στα τέλη του 1986. Το Ιράν επιτίθονταν όλο και συχνότερα κατά τάνκερ του Κουβέιτ για να το τιμωρήσει για την στήριξη που παρείχε στο Ιράκ. Κατόπιν αιτήματος της κυβέρνησης του Κουβέιτ, η Ουάσινγκτον έδωσε τον Ιούλιο του 1987 το δικαίωμα σε 11 τάνκερ του Κουβέιτ να φέρουν την αμερικανική σημαία και αποφάσισε τα εν λόγω πλοία να συνοδεύονται από πλοία του πολεμικού ναυτικού των ΗΠΑ για να προστατευθούν. Κατά συνέπεια οι ΗΠΑ συγκέντρωσαν μεγάλες ναυτικές δυνάμεις στην περιοχή του Περσικού Κόλπου, γεγονός που σηματοδότησε την διεθνοποίηση του πολέμου. Το Ιράν αντέδρασε ποντίζοντας την θαλάσσια περιοχή με νάρκες. Οι δύο χώρες δεν άργησαν συγκρουσθούν. Συγκεκριμένα ήρθαν σε ευθεία σύγκρουση τον Απρίλιο του 1988 με αποτέλεσμα οι ΗΠΑ να καταστρέψουν 2 ιρανικές πλατφόρμες άντλησης πετρελαίου και 6 ιρανικά πολεμικά πλοία<sup>107</sup>. Λίγο καιρό αργότερα, στις 3 Ιουλίου του 1988 το αμερικανικό καταδρομικό USS Vincennes κατέρριψε ένα ιρανικό πολιτικό αεροσκάφος, θεωρώντας λανθασμένα ότι ήταν πολεμικό αεροσκάφος, με αποτέλεσμα να πεθάνουν όλοι οι 290 επιβάτες του. Προς έκπληξη πολλών, το Ιράν δεν αντέδρασε, δηλαδή δεν προέβη σε αντίποινα, αλλά αντίθετα επέδειξε αυτοσυγκράτηση επειδή ήθελε να αποφύγει μία επικίνδυνη κλιμάκωση της έντασης με τις ΗΠΑ. Οι ηγέτες του Ιράν γνώριζαν ότι δεν είχαν καμία τύχη απέναντι στις συντριπτικά ανώτερες στρατιωτικές δυνάμεις των ΗΠΑ.

Η κατάρριψη του ιρανικού πολιτικού αεροσκάφους ταρακούνησε τους ηγέτες της χώρας. Το εν λόγω περιστατικό οδήγησε τον Χομείνι στο συμπέρασμα ότι ο πόλεμος πρέπει να τερματιστεί. Το καθεστώς θεώρησε ότι η κατάρριψη ήταν σκόπιμη ενέργεια και φοβήθηκε ότι θα ακολουθούσαν και άλλες επιθέσεις από τις ΗΠΑ<sup>108</sup>. Εκτιμούσε ότι οι ΗΠΑ, έχοντας πάρει πλήρως το μέρος του Σαντάμ, επιθυμούσαν να ρίξουν το ιρανικό

<sup>107</sup> Βλ. Clawson, Patrick και Michael, Rubin, *Eternal Iran: Continuity and Chaos*, εκδ. Palgrave Macmillan, New York, 2005, σελ. 112-113.

<sup>108</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 56-57, 104.

καθεστώς. Επιπλέον το καθεστώς αντιλήφθηκε το μέγεθος της διεθνούς απομόνωσης της χώρας όταν η διεθνής κοινότητα απέφυγε να καταδικάσει το περιστατικό.

Επίσης άλλος ένας λόγος που συνέβαλε στην απόφαση του Ιράν να σταματήσει τον πόλεμο ήταν η χωρίς ενδοιασμό χρήση χημικών όπλων από τον Σαντάμ. Ο Σαντάμ χρησιμοποιούσε στις μάχες εναντίον του ιρανικού στρατού χημικά όπλα. Κατά συνέπεια ο ιρανικός στρατός υπέστη τρομακτικές απώλειες και μείωση του ηθικού του. Ακόμη η ιρανική ηγεσία φοβήθηκε το ενδεχόμενο ο Σαντάμ να χρησιμοποιήσει χημικά όπλα κατά των ιρανικών πόλεων<sup>109</sup>, ενδεχόμενο διόλου απίθανο καθώς ο Σαντάμ είχε δείξει τέτοιο δείγμα γραφής όταν έριξε χημικά αδιακρίτως τον Μάρτιο του 1988 στην κουρδική πόλη Halabaja. Εκτός των άλλων, η κατεστραμμένη οικονομία του Ιράν από τις κυρώσεις, τον πόλεμο και την δραματική μείωση της τιμής του πετρελαίου καθώς και ο μειωμένος αριθμός εθελοντών κατέστησε την συνέχιση του πολέμου αδύνατη. Τέλος, στα πεδία των μαχών τους τελευταίους μήνες ο ιρανικός στρατός υπέστη διαδοχικές ήττες, με αποτέλεσμα ο ιρακινός στρατός να εισβάλει ξανά στο Ιράν.

Δύο εβδομάδες μετά την κατάρριψη του ιρανικού πολιτικού αεροσκάφους, δηλαδή στις 18 Ιουλίου 1988, ο Χομεϊνί με βαριά καρδιά αποδέχτηκε τελικά το ψήφισμα 598 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ περί κατάπαυσης του πυρός. Ο Χομεϊνί απολογήθηκε στους συμπατριώτες του λέγοντας: «Σήμερα, η απόφαση αυτή ήταν πιο θανατηφόρα από το να πίνεις κώνειο. Εγώ ο ίδιος υπέβαλα τον εαυτό μου στο θέλημα του Θεού και ήπια το ποτό αυτό στην ικανοποίηση Του. Για μένα, θα ήταν πιο υποφερτό να αποδεχθώ το θάνατο και το μαρτύριο. Η σημερινή απόφαση βασίζεται μόνο στα συμφέροντα της Ισλαμικής Δημοκρατίας»<sup>110</sup>.

Ο Χομεϊνί αντιλήφθηκε ότι πόλεμος δεν μπορούσε να νικηθεί και μία συνέχισή του θα απειλούσε την επιβίωση του καθεστώτος του. Δικαιολόγησε την υπαναχώρηση του υπό πραγματιστικούς όρους λέγοντας δηλαδή ότι το έκανε για να «σώσει την επανάσταση». Επομένως μόλις απειλήθηκε η επιβίωση του καθεστώτος του, ο Χομεϊνί

<sup>109</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 104-105.

<sup>110</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 105.

παραμέρισε το σύνθημα «πόλεμος, πόλεμος μέχρι την νίκη» και ήταν διατεθειμένος να συμβιβαστεί.

Την επαύριον της κατάπαυσης του πυρός το Ιράν επιχείρησε να βγει από την διεθνή του απομόνωση. Ειδικότερα βελτίωσε τις σχέσεις του με όλες τις χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου με εξαίρεση την Σαουδική Αραβία. Οι πραγματιστές ήθελαν σχέσεις καλής γειτονίας και μία περιοχή σταθερότητας για να προχωρήσει ομαλά η ανοικοδόμηση της χώρας. Επίσης ήθελαν να προσελκύσουν επενδύσεις και κεφάλαια από την χώρες του Κόλπου. Παράλληλα οι πραγματιστές επιχείρησαν να βελτιώσουν τις σχέσεις με την Δυτική Ευρώπη. Η εν λόγω προσπάθεια ανακόπηκε/κατέρρευσε απότομα στις 14 Φεβρουαρίου 1989 όταν ο Χομεϊνί εξέδωσε φέτουα (ιερονομική ρήτρα) με την οποία καλούσε τους μουσουλμάνους να δολοφονήσουν τον βρετανό-ινδό συγγραφέα Σαλμάν Ρουσντί καθώς το μυθιστόρημα του, «Σατανικοί Στίχοι» θεωρήθηκε βλάσφημο προς τον προφήτη Μωάμεθ. Ακολούθως, επικηρύχθηκε το κεφάλι του Ρουσντί έναντι χρηματικής αμοιβής από τον ιρανό κληρικό Χασάν Σανάι. Έλεγε ότι θα έδινε 1 εκατομμύριο δολάρια σε όποιον μη Ιρανό δολοφονούσε τον Ρουσντί και 2,6 εκατομμύρια δολάρια σε όποιον Ιρανό δολοφονούσε τον Ρουσντί<sup>111</sup>. Η ριζοσπαστική ενέργεια του Χομεϊνί να καταδικάσει σε θάνατο έναν συγγραφέα για βλασφημία προς το Ισλάμ, τον ανύψωσε στα μάτια των μουσουλμάνων ως πνευματικό τους ηγέτη αλλά παράλληλα οδήγησε σε μία εκ νέου απομόνωση της χώρας. Ειδικότερα, τα κράτη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας απέσυραν τους πρέσβεις τους από την Τεχεράνη ως ένδειξη διαμαρτυρίας. Οι διπλωματικές σχέσεις με την Μ. Βρετανία, την χώρα του Ρουσντί, διακόπηκαν τον Μάρτιο πλήρως.

Όμως ο Χομεϊνί παρέμενε ανένδοτος και επέμενε στην θανάτωση του Ρουσντί ακόμη και αν ζητούσε συγγνώμη και «γινόταν ο πιο ευσεβής μουσουλμάνος»<sup>112</sup>. Σε αυτό το σημείο προκύπτει ωστόσο ένα εύλογο ερώτημα γιατί ο Χομεϊνί προέβη σε αυτήν ριζοσπαστική πράξη την στιγμή μάλιστα που επιχειρούνταν από τους πραγματιστές Ραφσαντζανί και Βελαγιατί μία επαναπροσέγγιση με την Ευρώπη; Αναμφίβολα ο Χομεϊνί θεωρούσε βλασφημία το έργο του Ρουσντί και πίστευε ότι πίσω από τους «Σατανικούς Στίχους» βρισκόταν μία διεθνή συνωμοσία κατά του Ισλάμ. Ωστόσο

<sup>111</sup> Βλ. Hiro, Dilip, *Holy Wars: The Rise of Islamic Fundamentalism*, εκδ. Routledge, New York, 1989, σελ. 296.

<sup>112</sup> Βλ. Hiro, Dilip, *Holy Wars: The Rise of Islamic Fundamentalism*, ό.π., σελ. 296.

υπήρχε και ένα άλλο είδος κίνητρο πίσω από την φάτουα. Ο Χομεϊνί μετά την λήξη του πολέμου Ιράν-Ιράκ φοβήθηκε ότι το καθεστώς του θα χάσει την επαναστατικότητά του και την ιδιαίτερη ταυτότητά του<sup>113</sup>. Οι, μετά τον πόλεμο, εντατικές προσπάθειες των πραγματιστών και συντηρητικών να βελτιώσουν τις σχέσεις του Ιράν με την Δυτική Ευρώπη, δεν άρεσαν καθόλου στον Χομεϊνί. Γνωρίζοντας ότι δεν του απομένει πολύς χρόνος ζωής και θέλοντας να αποτρέψει μία προσέγγιση με την δύση ακόμα και μετά τον θάνατό του, προέβη μόλις του δόθηκε η ευκαιρία σε μία ριζοσπαστική ενέργεια, ήτοι την φετβά κατά του Ρουσντί, για να εγκλωβίσει την εξωτερική πολιτική της χώρας σε μία ριζοσπαστική κατεύθυνση μακροπρόθεσμα. Με άλλα λόγια, ήθελε να εξασφαλίσει ότι και μετά τον θάνατό του το καθεστώς θα διατηρούσε τον επαναστατικό του προσανατολισμό. Για αυτό είχε άλλωστε μεριμνήσει ο Χομεϊνί όταν έλεγε ότι η φετβά ενός μεγάλου αγιατολάχ δεν καταργείται με τον θάνατο του (μεγάλου αγιατολάχ), άποψη που έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με την σιιτική παράδοση<sup>114</sup>. Έτσι και μετά τον θάνατο του Χομεϊνί, η υπόθεση Ρουσντί παρέμεινε ένα αγκάθι στις σχέσεις του Ιράν με την Ευρώπη.

Μόλις 8 ημέρες μετά την έκδοση της φετβά, ο Χομεϊνί επέκρινε εμμέσως πλην σαφώς τους συντηρητικούς και τους πραγματιστές για την πρόθεσή τους να προσεγγίσουν τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Προσέθεσε δε ότι: «Όσο είμαι ζωντανός, δεν θα επιτρέψω την κυβέρνηση να πέσει στα χέρια των φιλελεύθερων»<sup>115</sup>. Με την λέξη «φιλελεύθερους» εννοούσε όλους όσους ήθελαν μία προσέγγιση με την Δύση.

Η στάση του Χομεϊνί ευνόησε τους ριζοσπάστες εις βάρος των πραγματιστών και συντηρητικών. Ως επακόλουθο της κρίσης Ρουσντί, οι σχέσεις με την Δύση επιδεινώθηκαν αλλά οι σχέσεις με την ΕΣΣΔ βελτιώθηκαν. Δύο βαρυσήμαντες εξελίξεις, η λήξη του ιρανό-ιρακινού πολέμου και η απόσυρση των Σοβιετικών από το Αφγανιστάν, τερμάτισαν τον ανταγωνισμό μεταξύ του Ιράν και της ΕΣΣΔ και άνοιξαν τον δρόμο για την βελτίωση των διμερών τους σχέσεων. Το έναυσμα της βελτίωσης των σχέσεων τους σημειώθηκε με έναν παράδοξο τρόπο. Ο Χομεϊνί πήρε την πρωτοβουλία

<sup>113</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 57-59.

<sup>114</sup> Βλ. Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, ό.π., σελ. 179, 182.

<sup>115</sup> Βλ. Hiro, Dilip, *Holy Wars: The Rise of Islamic Fundamentalism*, ό.π., σελ. 297-298.

και έστειλε ένα γράμμα την 1 Ιανουαρίου 1989 προς τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ. Στο γράμμα, ο Χομεϊνί προέτρεπε τον Γκορμπατσόφ να εγκαταλείψει τον κομμουνισμό και να υιοθετήσει τις ισλαμικές αρχές στο σύστημα του. Του πρότεινε μάλιστα να διαβάσει το Κοράνι και βιβλία μουσουλμάνων στοχαστών. Στο γράμμα τόνιζε ότι ο κομμουνισμός είναι μία αποτυχημένη υλιστική ιδεολογία. Προσέθεσε δε ότι εάν υιοθετούσε τις ισλαμικές αρχές τα προβλήματά της ΕΣΣΔ θα λύνονταν. Αν και το γράμμα του Χομεϊνί ήταν έντονα ιδεολογικοποιημένο, έδειχνε μία συμφιλιωτική διάθεση προς την ΕΣΣΔ. Λίγο καιρό αργότερα, τον Φεβρουάριο, ο υπουργός εξωτερικών της ΕΣΣΔ, Έντουαρντ Σεβαρντνάντζε επισκέφθηκε την Τεχεράνη και παρέδωσε στον Χομεϊνί το απαντητικό γράμμα του Γκορμπατσόφ. Το ότι ο Σεβαρντνάντζε συναντήθηκε με τον Χομεϊνί, ήταν ένδειξη της πρόθεσης του Ανώτατου Ηγέτη να βελτιωθούν οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών<sup>116</sup>. Ορόσημο στις σχέσεις των δύο χωρών αποτέλεσε η επίσκεψη του Ραφσαντζανί στην ΕΣΣΔ στα τέλη Ιουνίου του 1989, όπου συναντήθηκε με τον Γκορμπατσόφ. Οι δύο χώρες υπέγραψαν μία σειρά από συμφωνίες συνεργασίας σε διάφορους τομείς. Υπέγραψαν επίσης και μία συμφωνία Καλής Γειτονίας και Συνεργασίας. Η επίσκεψη του Ραφσαντζανί πραγματοποιήθηκε μόλις δύομιση εβδομάδες μετά τον θάνατο του Χομεϊνί, ο οποίος προτού πεθάνει είχε εγκρίνει την πραγματοποίηση της εν λόγω συνάντησης.

Ο Χομεϊνί πέθανε στις 3 Ιουνίου 1989. Ο θάνατός του αποδυνάμωσε τους ριζοσπάστες καθώς στην θέση του Ανώτατου Ηγέτη επιλέχθηκε ο συντηρητικός Αλί Χαμενεϊ, και στο προεδρικό αξίωμα εκλέχθηκε ο πραγματιστής Αλί Ακμπάρ Ραφσαντζανί.

Ο Χομεϊνί πέθανε αφήνοντας την χώρα του απομονωμένη διεθνώς και κατεστραμμένη από έναν οκταετή πόλεμο. Πολλοί έσπευσαν να προβλέψουν ότι το ισλαμικό καθεστώς θα κατέρρεε. Ωστόσο διαψεύστηκαν. Το καθεστώς μετά τον θάνατο του Χομεϊνί άρχισε να επιδεικνύει μία ολοένα και μεγαλύτερη ευελιξία προκείμενου να επιβιώσει.

---

<sup>116</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 104.

### 3. Η εξωτερική πολιτική την περίοδο 1989-1997

**Η** εκλογή του πραγματιστή Αλί Ακμπάρ Χασεμί Ραφσαντζανί στην προεδρεία και η ανάδειξη του συντηρητικού Αλί Χαμενεΐ ως διαδόχου του Χομεϊνί στην θέση του Ανώτατου Ηγέτη το καλοκαίρι του 1989, σηματοδότησαν την έναρξη της αποκαλούμενης «Δεύτερης Δημοκρατίας»<sup>117</sup>. Κατά την «Δεύτερη Δημοκρατία» το Ισλαμικό καθεστώς εισέρχεται στην θερμιδοριανή του φάση. Πλέον δίνονταν περισσότερη έμφαση στο εθνικό συμφέρον παρά στην ιδεολογική καθαρότητα στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Στο εσωτερικό της χώρας, σύμφωνα με τον Mohsen Milani «τα επαναστατικά γκράφιτι στους τοίχους των πόλεων σταδιακά αντικαθίστανται από διαφημιστικές πινακίδες που διαφημίζουν ευρωπαϊκά και ιαπωνικά προϊόντα»<sup>118</sup>.

Την ίδια μέρα που εκλέχθηκε ο Ραφσαντζανί ως πρόεδρος, δηλαδή στις 28 Ιουλίου του 1989, εγκρίθηκε από τον λαό η αναθεώρηση του συντάγματος. Η συνταγματική μεταρρύθμιση ενίσχυσε την εξουσία του προέδρου καθώς κατήργησε τον θεσμό του πρωθυπουργού, οποίος αποτελούσε έως τότε οχυρό των ριζοσπαστών. Ο πρόεδρος έγινε πλέον ο καθ' ύλην αρμόδιος για την χάραξη της εξωτερικής πολιτικής. Αυτή η εξέλιξη διευκόλυνε τον Ραφσαντζανί για να προωθήσει τις πραγματιστικές πρωτοβουλίες του στην εξωτερική πολιτική. Όσον αφορά τον Χαμενεΐ, δεν είχε την ακτινοβολία του Χομεϊνί και η εκλογή του αμφισβητήθηκε από πολλούς καθώς θεωρήθηκε ότι δεν πληρούσε τα θρησκευτικά κριτήρια για την θέση του Ανώτατου Ηγέτη. Κατά συνέπεια, στην αρχή ήταν αδύναμος καθώς δεν απολάμβανε μία ευρεία νομιμοποίηση ανάλογη με εκείνη του Χομεϊνί. Γι' αυτό και έχουμε κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 90'

<sup>117</sup> Βλ. Ehteshami, Anoushiravan, *After Khomeini: The Iranian Second Republic*, εκδ. Routledge, London και New York, 1995.

<sup>118</sup> Βλ. Milani, Mohsen M., «Iran's Gulf Policy: From Idealism and Confrontation to Pragmatism and Moderation», στο: al-Suwaidi, Jamal S., (επιμ.), *Iran and the Gulf: A Search for Stability*, εκδ. The Emirates Center for Strategic Studies and Research, Abu Dhabi, 1996, σελ. 90.

μία δυαρχία προέδρου-Ανώτατου Ηγέτη. Οι δύο άνδρες γνωρίζονταν από το 1957<sup>119</sup>, όταν τότε παρακολουθούσαν θρησκευτικά σεμινάρια στην Κομ. Είχαν στενή συνεργασία την δεκαετία του 80'. Μάλιστα ο Ραφσαντζανί συνέβαλε καταλυτικά στην εκλογή του Χαμενεΐ ως Ανώτατου Ηγέτη<sup>120</sup>. Όταν ανέλαβαν την διακυβέρνηση η οικονομία της χώρας ήταν κατεστραμμένη από τον οκταετή πόλεμο με το Ιράκ και το Ιράν ήταν διεθνώς απομονωμένο. Και δύο συμφωνούσαν ότι η ανοικοδόμηση και η οικονομική ανόρθωση της χώρας απαιτούσαν ξένες επενδύσεις και εισαγωγές δυτικής τεχνολογίας. Αντιλήφθηκαν ότι για να προσελκυστούν ξένες επενδύσεις και να αποκτηθεί ξένη τεχνολογία, η χώρα έπρεπε να βγει από την διεθνή της απομόνωση υιοθετώντας μία πραγματιστική εξωτερική πολιτική. Ο Ραφσαντζανί ήθελε το Ιράν να ενσωματωθεί στην παγκόσμια οικονομία. Αντιλαμβανόταν ότι εάν δεν επιτυγχάνονταν σύντομα μία οικονομική ανάπτυξη θα αμφισβητούνταν η νομιμότητα του ίδιου του καθεστώτος. Κατά συνέπεια ο Ραφσαντζανί οικονομικοποίησε την εξωτερική πολιτική της χώρας. Δόθηκε δε προτεραιότητα στην βελτίωση των σχέσεων με τις γειτονικές χώρες του Συμβουλίου Συνεργασίας του Κόλπου (ΣΣΚ) και την Ευρώπη.

Το Ιράν ήθελε να βελτιώσει τις σχέσεις του με τις χώρες του ΣΣΚ για να επενδύσουν στο εσωτερικό του αλλά και για να δημιουργηθεί ένα κλίμα σταθερότητας στην περιοχή, το οποίο ήταν απαραίτητο για να προχωρήσει ομαλά η ανοικοδόμηση της χώρας και να εξασφαλιστεί η ανεμπόδιστη ροή πετρελαίου στην περιοχή του Περσικού Κόλπου. Οι ιρανοί ηγέτες κατανοούσαν πλέον ότι η οικονομική ανάπτυξη της χώρας εξαρτιόταν άμεσα από την σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή. Ακόμη η Τεχεράνη ήθελε με την καλλιέργεια καλύτερων σχέσεων με τις χώρες του ΣΣΚ να προωθήσει τις ιρανικές εξαγωγές στην αγορά τους. Επιπλέον η Τεχεράνη ήθελε να αναπτύξει καλές σχέσεις μαζί τους για να πιέσουν το Ιράκ να εφαρμόσει το Ψήφισμα 598 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ<sup>121</sup> και να αποδεχτεί μία ειρήνη υπό τους όρους του Ιράν, αφού οι δύο χώρες από την κατάπαυση του πυρός τον Αύγουστο 1988 μέχρι τον

<sup>119</sup> Βλ. Hovsepian-Bearce, Yvette, *The Political Ideology of Ayatollah Khamenei: Out of the Mouth of the Supreme Leader of Iran*, εκδ. Routledge, London και New York, 2015, σελ. 173, υποσημ. 57.

<sup>120</sup> Βλ. Mousavian, Seyed Hossein, και Shahidsaless, Shahir, *Iran and the United States: An Insider's View on the Failed Past and the Road to Peace*, εκδ. Bloomsbury Academic, New York, 2014, σελ. 106-107.

<sup>121</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 101.

Αύγουστο του 1990 βρίσκονταν σε μία εύθραυστη κατάσταση «όχι πόλεμος, όχι ειρήνη», όπου ο Σαντάμ εξακολουθούσε να έχει υπό κατοχή ένα μέρος από το ιρανικό έδαφος<sup>122</sup>. Ακόμη το Ιράν επιδίωκε μία συνεννόηση με την Σαουδική Αραβία στα πλαίσια του OPEC ώστε να αυξηθούν τα πετρελαϊκά έσοδα του. Τα πετρελαϊκά έσοδα, όντας η σχεδόν αποκλειστική πηγή εσόδων του Ιράν, απέκτησαν τεράστια σημασία ενόψει της ανοικοδόμησης της χώρας. Όσον αφορά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ο Ραφσαντζανί ήθελε να βελτιώσει τις σχέσεις μαζί τους για να επενδύσουν κυρίως στον ενεργειακό τομέα της χώρας, για να του δώσουν δάνεια και για να του παράσχουν υψηλή τεχνολογία.

Ωστόσο η βελτίωση των σχέσεων τόσο με τις χώρες του ΣΣΚ όσο και με την Ευρώπη προχωρούσαν με αργό ρυθμό<sup>123</sup> λόγω της επικρατούσας καχυποψίας απέναντι στο Ιράν. Τα πράγματα άλλαξαν όμως άρδην όταν το Ιράκ εισέβαλλε στο Κουβέιτ στις 2 Αύγουστου το 1990. Η περίπτωση έδωσε στον Ραφσαντζανί μία μοναδική ευκαιρία να δείξει στην πράξη διεθνώς την αλλαγή πολιτικής του Ιράν. Το Ιράν έσπευσε να καταδικάσει την ιρακινή εισβολή και να ζητήσει την απόσυρση των ιρακινών στρατευμάτων από το Κουβέιτ. Ήταν μάλιστα η πρώτη χώρα στην περιοχή που το έκανε αυτό<sup>124</sup>. Κατά την διάρκεια της κρίσης του Κουβέιτ το Ιράν τήρησε μία στάση δραστήριας ουδετερότητας και παράλληλα στήριζε τις αποφάσεις του ΟΗΕ. Η δραστήρια στάση ουδετερότητας περιελάμβανε προσπάθειες διαμεσολάβησης για τον τερματισμό της κρίσης και εκκλήσεις για την ειρηνική επίλυση της κρίσης από τις χώρες της περιοχής χωρίς την παρουσία ξένων στρατιωτικών δυνάμεων. Όταν ξεκίνησαν οι εχθροπραξίες μεταξύ του Ιράκ και των συμμαχικών δυνάμεων, η Τεχεράνη καλούσε για κατάπαυση τους πυρός και τόνιζε ότι δεν θα αποδεχόταν εδαφικές αλλαγές. Επέμενε δε να αποσυρθούν οι συμμαχικές στρατιωτικές δυνάμεις από τον Περσικό Κόλπο<sup>125</sup>. Την

<sup>122</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Both North and South», *The Middle East Journal*, Vol. 46, No. 3, 1992, σελ. 396.

<sup>123</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran after Khomeini*, ό.π., σελ. 126.

<sup>124</sup> Βλ. Milani, Mohsen M., «Iran's Persian Gulf Policy in the Post-Saddam Era», στο: Gheissari, Ali, (επιμ.), *Contemporary Iran: Economy, Society and Politics*, εκδ. Oxford University Press, New York, 2009, σελ. 354.

<sup>125</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 111.

ίδια στιγμή όμως έδωσε την άδεια στα συμμαχικά αεροπλάνα να χρησιμοποιήσουν τον εναέριο χώρο του. Εντωμεταξύ το Ιράν καλούσε τα κράτη του ΣΣΚ να θεσπίσουν μαζί του ένα σύστημα ασφάλειας στην περιοχή χωρίς την συμμετοχή ξένων κρατών, το οποίο να διασφαλίζει την σταθερότητα στην περιοχή. Ο Ραφσαντζανί αναβίωσε ένα αίτημα της εποχής του Σάχη.

Όταν οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί τους συγκέντρωσαν 500,000 στρατιώτες στο Κουβέιτ και τη Σαουδική Αραβία για να εκδιώξουν τον Σαντάμ από το Κουβέιτ, ο Ραφσαντζανί αντιστάθηκε στις πιέσεις των ριζοσπαστών για συμμαχία με το Ιράκ εναντίον των Αμερικανών. Τους είπε πως κάτι τέτοιο συνιστούσε «αυτοκτονία» για το Ιράν<sup>126</sup> επειδή η χώρα θα γινόταν αυτόματα στόχος των συντριπτικά ανώτερων και πολυάριθμων αμερικανικών δυνάμεων που βρίσκονταν στην περιοχή. Την τελευταία στιγμή δε ο αρχηγός των Φρουρών της Επανάστασης, Mohsen Rezaei, αποσόβησε ριζοσπαστικά στοιχεία εντός των Φρουρών της Επανάστασης από το να εκτοξεύσουν πυραύλους κατά αμερικανικών στρατευμάτων που στάθμευαν στην Σαουδική Αραβία. Η εν λόγω σχεδιαζόμενη προβοκάτσια είχε ως στόχο να οδηγήσει τις δύο χώρες σε πόλεμο<sup>127</sup>.

Ο Ραφσαντζανί επέδειξε ιδιαίτερο πραγματισμό σε ακόμη μία περίπτωση. Μετά την εκδίωξη του Σαντάμ από το Κουβέιτ, οι ιρακινοί σιίτες ξεσηκώθηκαν στο νότιο Ιράκ και οι ιρακινοί κούρδοι ξεσηκώθηκαν στο βόρειο Ιράκ κατά του Μπααθικού καθεστώτος. Ο Ραφσαντζανί επέλεξε να μην εκμεταλλευτεί την εξέγερση για να εξάγει την επανάσταση και δεν αντέδρασε όταν ο ιρακινός στρατός κατέσφαξε τους σιίτες και βομβάρδισε τις ιερές πόλεις του σιιτικού Ισλάμ Καρμπάλα και Νατζάφ. Η αυτοσυγκράτηση του Ραφσαντζανί εξηγείται από το γεγονός ότι ήθελε να διαφυλαχθεί η εδαφική ακεραιότητα του Ιράκ και ότι ήθελε να απέχει από ενέργειες που θα δυσχέραναν τις σχέσεις με τις χώρες του ΣΣΚ και την Ευρώπη<sup>128</sup>. Επομένως ο Ραφσαντζανί έδινε σαφή προτεραιότητα στο εθνικό συμφέρον εις βάρος της σιιτικής αλληλεγγύης. Ο Mohsen Milani σχολιάζοντας την ιρακινή στάση τονίζει πως «εάν η κρίση των ομήρων στην Τεχεράνη ήταν η αρχή της επαναστατικής εξωτερικής

<sup>126</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 111.

<sup>127</sup> Βλ. Ali, Alfoneh, *Iran Unveiled: How the Revolutionary Guards Is Turning Theocracy into Military Dictatorship*, εκδ. The AEI Press, Washington D.C., 2013, σελ. 27.

<sup>128</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Both North and South», ό.π., σελ. 398.

πολιτικής του Ιράν, η παθητικότητα του κατά τη διάρκεια των ιρακινών λαϊκών εξεγέρσεων ήταν η επίσημη ταφή της. Το Επαναστατικό Ιράν γινόταν μία δύναμη του status quo»<sup>129</sup>. Τον Ιράν είχε εγκαταλείψει πλέον την μαχητική εξαγωγή της επανάστασης.

Η Τεχεράνη δεν άργησε να αποκομίσει χειροπιαστά οφέλη από την ουδετερότητά της στην κρίση του Κουβέιτ. Στις 14 Αυγούστου 1990, ο Σαντάμ έστειλε ένα γράμμα προς τον ιρανό Πρόεδρο, στο οποίο αποδεχόταν όλα τα ιρανικά αιτήματα όπως η απόσυρση των ιρακινών στρατευμάτων από το ιρανικό έδαφος, η ανταλλαγή των αιχμαλώτων πολέμου και η αναγνώριση της Συμφωνίας του Αλγερίου του 1975, η οποία προέβλεπε την οριοθέτηση του ποταμού Σατ αλ-Αραμπ υπό ευνοϊκούς όρους για την Τεχεράνη. Ο Σαντάμ με μία κίνηση θυσίασε όσα είχε κερδίσει ύστερα από 8 χρόνια καταστροφικού πολέμου με τεράστιο κόστος σε ανθρώπινες ζωές. Στην ουσία ο Σαντάμ προέβη σε κατευνασμό του Ιράν για να καλύψει τα ανατολικά του νώτα έτσι ώστε να μπορέσει να μεταφέρει τα ιρακινά στρατεύματά που βρίσκονταν στα Ιρανό-Ιρακινά σύνορα στο Κουβέιτ<sup>130</sup>. Επίσης ήλπιζε με την παραχωρήσεις του να πείσει το Ιράν να συμμαχήσει μαζί του εναντίον των συμμαχικών δυνάμεων. Χαρακτηριστικά είπε στον Ραφσαντζανί «τώρα που έχεις πάρει ό, τι έχεις ζητήσει, πρέπει να εργαστούμε από κοινού για να εκδιώξουμε τα ξένα στρατεύματα»<sup>131</sup>. Ωστόσο ο νουνεχής Ραφσαντζανί δεν συμμαχησε με το Ιράκ καθώς θεώρησε πως κάτι τέτοιο θα ήταν «αυτοκτονικό» αλλά ταυτοχρόνως πρόθυμα αποδέχθηκε τις υποχωρήσεις του Σαντάμ. Λίγους μήνες αργότερα, τον Ιανουάριο του 1991, ο Σαντάμ προέβη σε μία αφελή κίνηση, την οποία εκμεταλλεύτηκε το Ιράν. Συγκεκριμένα ο ιρακινός πρόεδρος έστειλε πολεμικά αεροσκάφη στο Ιράν για να μην καταστραφούν από τις συμμαχικές δυνάμεις. Ακολουθώντας το Ιράν, χωρίς ενδοιασμό, τα κατέσχεσε ως πολεμικές επανορθώσεις.

<sup>129</sup> Βλ. Milani, Mohsen M., «Iran's Persian Gulf Policy in the Post-Saddam Era», στο: Gheissari, Ali, (επιμ.), *Contemporary Iran: Economy, Society and Politics*, ό.π., σελ. 355.

<sup>130</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 107.

<sup>131</sup> Βλ. Milani, Mohsen M., «Iran's Gulf Policy: From Idealism and Confrontation to Pragmatism and Moderation», στο: al-Suwaidi, Jamal S., (επιμ.), *Iran and the Gulf: A Search for Stability*, εκδ. The Emirates Center for Strategic Studies and Research, Abu Dhabi, 1996, σελ. 92.

Ως αποτέλεσμα της κρίσης του Κουβέιτ, το διεθνές κλίμα είχε γίνει πιο ευνοϊκό προς το Ιράν. Ενδεικτικά, ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Javier Perez de Cuellar αναγνώρισε σε έκθεσή του τον Δεκέμβριο του 1991, το Ιράκ ως επιτιθέμενο στον πόλεμο με το Ιράν. Η αναγνώριση αυτή πέρα από ηθική δικαίωση για την Τεχεράνη, έδινε το δικαίωμα στο Ιράν να διεκδικήσει πολεμικές επανορθώσεις από το Ιράκ.

Ακόμη οι σχέσεις με την Ευρώπη βελτιώθηκαν λόγω της συνετής πολιτικής του Ιράν στην κρίση του Κουβέιτ. Ειδικότερα, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα αποφάσισε να άρει τις κυρώσεις της προς το Ιράν τον Νοέμβριο του 1990. Λίγο νωρίτερα, τον Σεπτέμβριο, αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις με το Ηνωμένο Βασίλειο, οι οποίες είχαν διακοπεί προηγουμένως λόγω της υπόθεσης Ρουσντί. Ακολούθως, τον Μάιο του 1991 επισκέφθηκαν την Τεχεράνη οι υπουργοί εξωτερικών της Γαλλίας και της Γερμανίας<sup>132</sup>. Ο Ραφσαντζανί από την μεριά του, άσκησε την επιρροή του στον Λίβανο και εξασφάλισε μέχρι τα τέλη του 1991 την απελευθέρωση όλων των δυτικών ομήρων, γεγονός που προσέδωσε μία περαιτέρω δυναμική στην βελτίωση των σχέσεων με την Δυτική Ευρώπη. Οι χώρες της ΕΚ άρχισαν να επενδύουν στον ενεργειακό τομέα της χώρας και το διμερές εμπόριο αυξήθηκε εντυπωσιακά. Ενδεικτικά, το Ιράν υπέγραψε μία συμφωνία με την γαλλική Total τον Ιούλιο του 1995 για την ανάπτυξη κοιτασμάτων φυσικού αερίου και πετρελαίου στο Sirri. Μάλιστα το έτος 1995 η ΕΕ αναδείχθηκε ως ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ισλαμικής Δημοκρατίας<sup>133</sup>. Το 1996 δε, ο όγκος των εμπορικών τους συναλλαγών έφτασε τα 29 δις δολάρια<sup>134</sup>. Εντωμεταξύ η ΕΚ εγκαινίασε, τον Δεκέμβριο του 1992 στην Σύνοδο Κορυφής του Εδιμβούργου, την πολιτική του «Κριτικού Διαλόγου» προς το Ιράν. Ο «Κριτικός Διάλογος», εν αντιθέσει προς την σκληρή προσέγγιση των κυρώσεων των ΗΠΑ, προσπάθησε να αλλάξει την πολιτική του Ιράν σε θέματα όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, την υπόθεση Ρουσντί και την αραβοϊσραηλινή ειρηνευτική διαδικασία «μέσω του διαλόγου και οικονομικών κινήτρων». Κατά αυτόν τον τρόπο η ΕΕ αποσκοπούσε να ενισχύσει στο εσωτερικό του

<sup>132</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran after Khomeini*, ό.π., σελ. 135-136.

<sup>133</sup> Βλ. Moshaver, Ziba, «Revolution, Theocratic Leadership and Iran's Foreign Policy: Implications for Iran-EU Relations», *The Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 2, Χειμώνας 2003, σελ. 295.

<sup>134</sup> Βλ. Tarock, Adam, «Iran-Western Europe: Relations on the Mend», *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 26, No. 1, Μάιος 1999, σελ. 41-42.

Ιράν τους πραγματιστές εις βάρος των σκληροπυρηνικών<sup>135</sup>. Ωστόσο η βελτίωση των σχέσεων με την ΕΚ υπονομεύτηκε από πολιτικές δολοφονίες ιρανών αντιφρονούντων στο ευρωπαϊκό έδαφος, οι οποίες αποδόθηκαν στο Ιράν, και από την μη επίλυση της υπόθεσης Ρουσντί. Κατά τον πρώτο μισό της δεκαετίας του 90' σημειώθηκαν πολλές δολοφονίες ιρανών αντιφρονούντων στο ευρωπαϊκό έδαφος. Εδώ θα γίνει αναφορά σε δύο περιπτώσεις, στην δολοφονία του Σαπούρ Μπαχτιάρ και την «υπόθεση της Μυκόνου», οι οποίες είχαν τον μεγαλύτερο αντίκτυπο στις Ιρανό-Ευρωπαϊκές σχέσεις. Ειδικότερα, τον Αύγουστο του 1991 δολοφονήθηκε στο Παρίσι ο Σαπούρ Μπαχτιάρ, ο τελευταίος πρωθυπουργός του σαχικού καθεστώτος. Η δολοφονία αυτή είχε ως συνέπεια να μην πραγματοποιηθεί η προγραμματισμένη επίσκεψη του προέδρου Μιτεράν στην Τεχεράνη<sup>136</sup> και οι ιρανό-γαλλικές σχέσεις να επιδεινωθούν. Λίγο καιρό αργότερα, τον Σεπτέμβριο του 1992, τέσσερις ιρανοί κούρδοι αντιφρονούντες, μεταξύ των οποίων και ο ηγέτης του Κουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος του Ιράν, δολοφονήθηκαν στο Βερολίνο σε ένα ελληνικό εστιατόριο, ονόματι Μύκονος. Όταν τον Απρίλιο του 1997, η γερμανική δικαιοσύνη απεφάνθη ότι τις δολοφονίες των ιρανών κούρδων είχαν εγκρίνει ο Ραφσαντζανί και ο Χαμενέϊ<sup>137</sup>, οι σχέσεις ΕΕ και Ιράν επλήγησαν ανεπανόρθωτα. Ύστερα από την ετυμηγορία του γερμανικού δικαστηρίου τα κράτη μέλη της ΕΕ απέσυραν τους πρέσβεις τους από την Τεχεράνη και ο «κριτικός διάλογος» με το Ιράν διακόπηκε. Πάντως το πιθανότερο σενάριο είναι ότι πίσω από τις δολοφονίες αντιφρονούντων βρίσκονταν ακραία στοιχεία τα οποία λειτουργώντας αυτόνομα προσπάθησαν να υπονομεύσουν τις προσπάθειες του Ραφσαντζανί για την βελτίωση των σχέσεων με την ΕΕ. Γιατί άλλωστε ο Ραφσαντζανί να εγκρίνει τέτοιες

<sup>135</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 143-144.

<sup>136</sup> Βλ. Bakhash, Shaul, «Iran's Foreign Policy under the Islamic Republic, 1979–2000», στο: Brown, L. Carl (επιμ.), *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*, εκδ. I.B Tauris, London & New York, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2004, σελ. 250· Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 83.

<sup>137</sup> Rakel, Eva Patricia, *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, εκδ. Brill Academic Publishers, Leiden, Boston, and London, 2009, σελ. 208-209.

ενέργειες από την στιγμή που θα υπονόμευαν τις ίδιες του τις προσπάθειες για βελτίωση των σχέσεων με την Δυτική Ευρώπη.

Όσον αφορά την υπόθεση Ρουσντί, ο Ραφσαντζανί προσπάθησε να την λύσει λέγοντας από την μία ότι η κυβέρνηση του Ιράν δεν θα επιδίωκε την εκτέλεση της φάτουα κατά του Ρουσντί, από την άλλη όμως έλεγε ότι δεν μπορούσε να την ακυρώσει καθώς προέρχονταν από ανώτατο κληρικό (τον Χομεϊνί). Η αξιοπιστία όμως του Ραφσαντζανί απέναντι στην ΕΕ επλήγη όταν 180 ιρανοί βουλευτές (σε σύνολο 270) δήλωσαν σε κείμενο τους ότι η φάτουα κατά του Ρουσντί εξακολουθεί να ισχύει<sup>138</sup> και όταν θρησκευτικά ιδρύματα συνέχιζαν να προσφέρουν χρηματική αμοιβή σε όποιον δολοφονούσε τον συγγραφέα των Σατανικών Στοιχείων<sup>139</sup>. Επομένως επί Ραφσαντζανί δεν διευθετήθηκε το ζήτημα «Ρουσντί», το οποίο εξακολουθούσε να αποτελεί αγκάθι στις σχέσεις Ιράν-ΕΕ.

Η ιρανική στάση κατά την διάρκεια της κρίσης του Κουβέιτ εκτιμήθηκε ιδιαίτερος και από τις χώρες του ΣΣΚ, οι οποίες έβλεπαν πλέον τον Σαντάμ και όχι το Ιράν ως την κύρια απειλή για την σταθερότητα της περιοχής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να βελτιωθούν θεαματικά οι σχέσεις του Ιράν με τις χώρες του ΣΣΚ. Μάλιστα τον Μάρτιο του 1991 αποκαταστάθηκαν οι διπλωματικές σχέσεις του Ιράν με την Σαουδική Αραβία, οι οποίες είχαν διακοπεί από τον Απρίλιο του 1988 λόγω του περιστατικού του Χατζ με τους 275 ιρανούς νεκρούς. Το θετικό κλίμα των σχέσεων με την Τεχεράνη αποτυπώθηκε επίσημα στη σύνοδο κορυφής του ΣΣΚ στην Ντόχα του Κατάρ τον Δεκέμβριο του 1990, όπου εκφράστηκε μεταξύ άλλων η πρόθεση να συμπεριληφθεί το Ιράν σε ένα μελλοντικό περιφερειακό σύστημα ασφαλείας<sup>140</sup>. Μία υπόσχεση που αναμφίβολα ικανοποίησε τον Ραφσαντζανί καθώς η σύσταση ενός περιφερειακού συστήματος ασφαλείας με την συμμετοχή του Ιράν και χωρίς την ανάμειξη ξένων δυνάμεων

<sup>138</sup> Βλ. Bakhash, Shaul , «Iran's Foreign Policy under the Islamic Republic, 1979–2000», στο: Brown, L. Carl (επιμ.), *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*, ό.π., σελ. 251.

<sup>139</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 144.

<sup>140</sup> Βλ. Ahmadi, Kourosh. *Islands and International Politics in the Persian Gulf: Abu Musa and Tunbs in Strategic Context*, εκδ. Routledge, London, 2008, σελ. 147.

αποτελούσε έναν από τους κύριους στόχους του. Μετά την εκδίωξη του Σαντάμ από το Κουβέιτ, οι χώρες του ΣΣΚ ξέχασαν τις υποσχέσεις τους προς το Ιράν και υπέγραψαν διμερείς αμυντικές συμφωνίες με τις ΗΠΑ για να εξασφαλίσουν την ασφάλειά τους. Η συνεχιζόμενη καχυποψία τους προς το Ιράν και η πίεση που δέχτηκαν από τις ΗΠΑ είχαν ως αποτέλεσμα να ναυαγήσει η ιρανική πρόταση περί σύστασης ενός περιφερειακού συστήματος ασφάλειας από τις τοπικές χώρες. Κατά συνέπεια το Ιράν βρέθηκε σε μία δυσάρεστη κατάσταση όπου στάθμευαν αμερικανικές στρατιωτικές δυνάμεις στην γειτονιά του. Μάταια καλούσε η Τεχεράνη για την απόσυρση των αμερικανικών δυνάμεων. Επιπλέον οι ΗΠΑ άρχισαν να πωλούν τεράστιες ποσότητες όπλων προς τις χώρες του ΣΣΚ. Το 1992 το Ιράν και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα ήρθαν σε αντιπαράθεση για την κυριαρχία των νησιών Αμπού Μούσα, Μεγάλο Τουνμπ και Μικρό Τουνμπ, τα οποία βρίσκονται κοντά στα στρατηγικής σημασίας Στενά του Ορμούζ. Το ΣΣΚ πήρε ξεκάθαρη θέση υπέρ των ΗΑΕ, γεγονός που οδήγησε σε επιδείνωση των σχέσεων με το Ιράν. Ο Ραφσαντζανί από την μεριά του, προέβη σε απειλές λέγοντας ότι «για να φθάσει κάποιος αυτά τα νησιά θα πρέπει να διασχίσει μία θάλασσα από αίμα»<sup>141</sup>.

Μετά την εκδίωξη του ιρακινού στρατού από το Κουβέιτ, οι αραβικές χώρες άλλαξαν στάση ως προς την ισραηλινό-παλαιστινιακή υπόθεση, εμφανιζόμενες πιο διαλλακτικές. Αποδέχτηκαν να συμμετάσχουν στην ειρηνευτική διαδικασία της Μαδρίτης η οποία ξεκίνησε κατόπιν αμερικανικής πρωτοβουλίας. Το Ιράν όμως δεν προσκλήθηκε στην Συνδιάσκεψη της Μαδρίτης, παρότι ο Ραφσαντζανί εμφανιζόταν πρόθυμος να συμμετάσχει<sup>142</sup>. Κατά συνέπεια, το Ιράν αισθάνθηκε αποκλεισμένο από την εξελισσόμενη νέα τάξη πραγμάτων στην Μέση Ανατολή. Οδηγήθηκε δε στο συμπέρασμα ότι μία επιτυχή κατάληξη της ειρηνευτικής διαδικασίας θα είχε ως αποτέλεσμα την απομόνωση του. Φοβόταν μην έρθει σε συμβιβασμό η Συρία με το Ισραήλ και χάσει τον Άσαντ ως σύμμαχο. Επίσης έβλεπε με ανησυχία να

<sup>141</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 132.

<sup>142</sup> Βλ. Arjomand, Said Amir, *After Khomeini: Iran under His Successors*, εκδ. Oxford University Press, Oxford, 2009, σελ. 144.

αναπτύσσονται εμπορικές σχέσεις μεταξύ του Ισραήλ και κάποιων χωρών του ΣΣΚ<sup>143</sup>. Φοβόταν δηλαδή μην διεισδύσει το Ισραήλ στην άμεση γειτονιά του μέσω καλύτερων σχέσεων με τις χώρες του ΣΣΚ. Ως εκ τούτου υιοθέτησε μία στάση κατηγορηματικής αντίθεσης προς την ειρηνευτική διαδικασία. Η Τεχεράνη αντιλήφθηκε, παρά τα κόστη, τι οφέλη θα είχε μία τέτοια στάση. Η χώρα θα αναδεικνυόταν ως η ακρόπολη της αντίστασης κατά του Ισραήλ. Θα αύξανε το κύρος και την δημοτικότητα του Ιράν ανάμεσα στις αραβικές μάζες, γεγονός που θα της έδινε ένα μέσο πίεσης προς τις Μοναρχίες του Κόλπου. Πάντως το Ιράν αντιτάσσονταν στην ειρηνευτική διαδικασία και λόγω ιδεολογίας. Η υπεράσπιση των συμφερόντων των Παλαιστινίων και η μη αναγνώριση του Ισραήλ αποτελούσαν θεμελιώδεις αρχές του καθεστώ, μία κληρονομιά του Χομεϊνί.

Από την στιγμή που αποκλείστηκε από την Συνδιάσκεψη της Μαδρίτης, το Ιράν ξεκίνησε να καλλιεργεί στενές σχέσεις με τις σουνιτικές οργανώσεις Χαμάς και Παλαιστινιακή Ισλαμική Τζιχάντ και μάλιστα άρχισε να τις χρηματοδοτεί. Αν και υπήρχαν σοβαρές διαφορές μεταξύ τους, τους ένωσε η κοινή αντίθεση τους προς την ειρηνευτική διαδικασία. Σε καμία περίπτωση όμως οι δύο παλαιστινιακές οργανώσεις δεν ήταν πiónια των ιρανικών σχεδίων καθώς είχαν τις δικές τους ξεχωριστές ατζέντες και στοχεύσεις.

Το κληρικό καθεστώς διοργάνωσε μία αντί-διάσκεψη της Μαδρίτης, ονόματι «Διεθνής Διάσκεψη για την Υποστήριξη της Παλαιστινιακής Ισλαμικής Επανάστασης», τον Οκτώβριο του 1991 στην Τεχεράνη όπου συγκεντρώθηκαν εκπρόσωποι κρατών και οργανώσεων που αντιτίθονταν στην ειρηνευτική διαδικασία. Ο Ραφσαντζανί κατηγορήσε δε τα αραβικά κράτη που συμμετείχαν στην ειρηνευτική διαδικασία λέγοντας ότι «οι αδύναμες και άθλιες αραβικές κυβερνήσεις έχουν συμφωνήσει να προβούν σε διαπραγματεύσεις με το Ισραήλ, θεωρώντας ότι τα προβλήματά τους έχουν τελειώσει. Αυτές οι υπογραφές δεν έχουν την παραμικρή αξία»<sup>144</sup>. Παρόλα τα μεγάλα λόγια, η επίσημη θέση του κληρικού καθεστώτος στην ειρηνευτική διαδικασία

<sup>143</sup> Βλ. Anoushiravan, Ehteshami και Raymond, Hinnebusch, *Syria and Iran: Middle Powers in a Penetrated Regional System*, εκδ. Routledge, London, 1997, σελ. 49.

<sup>144</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 169.

συνοψιζόταν στην φράση ότι το Ιράν δεν θα ήταν «πιο Παλαιστίνιος από τους Παλαιστίνιους». Αυτό μεταφράζεται ότι η Τεχεράνη ναι μεν καταδικάζει την ειρηνευτική διαδικασία αλλά παράλληλα δεν θα παρέμβει για να την εκτροχιάσει<sup>145</sup>.

Βέβαια η ιρανική θέση έχασε την αξιοπιστία της, όταν διεξήγαν μπαραζ τρομοκρατικών επιθέσεων η Χαμάς, η Παλαιστινιακή Ισλαμική Τζιχάντ και η Χεζμπολάχ με σκοπό να υπονομεύσουν την ειρηνευτική διαδικασία. Η διεθνής κοινότητα συνέδεσε τις τρομοκρατικές επιθέσεις των παραπάνω οργανώσεων με το Ιράν, αν και το κληρικό καθεστώς αρνήθηκε την οποιαδήποτε ανάμειξη. Σε αυτήν άλλωστε την πεποίθηση της συνέβαλε και το ίδιο το Ιράν, όταν ο υπουργός εξωτερικών του, Βελαγιατί δήλωνε ότι «το Ιράν είναι ο κύριος υποστηρικτής της Χαμάς και της Χεζμπολάχ και του αγώνα τους κατά του Ισραήλ»<sup>146</sup>. Η δήλωση του Ραφσαντζανί ότι δολοφονία του Ράμπιν αποτελούσε «θεϊκή τιμωρία»<sup>147</sup> έπληξε ακόμα περισσότερο την διεθνή εικόνα του Ιράν.

Επομένως η στάση του Ιράν αναφορικά με την ειρηνευτική διαδικασία και οι σχέσεις του με την Χαμάς, την Ισλαμική Τζιχάντ και Χεζμπολάχ επιδείνωσαν τις σχέσεις του με την Ευρώπη αλλά και με τα κράτη του ΣΣΚ.

Η επιδείνωση των σχέσεων της Τεχεράνης με τις χώρες του ΣΣΚ ύστερα από την στροφή των τελευταίων προς τις ΗΠΑ για της εξασφάλιση της ασφάλειάς τους και ύστερα από την στήριξη τους προς την αμερικανοκίνητη ειρηνευτική διαδικασία οδήγησε σε μία μερική από-αραβοποίηση της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής<sup>148</sup>. Η μερική από-αραβοποίηση της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής συντελέσθη την περίοδο που μόλις διαλύθηκε η ΕΣΣΔ. Έτσι η ιρανική εξωτερική πολιτική έστρεψε το ενδιαφέρον στις νεοπαγείς μετασοβιετικές δημοκρατίες της Υπερκαυκασίας και της Κεντρικής Ασίας, οι

<sup>145</sup> Βλ. Ehteshami, Anoushiravan , «The Foreign Policy of Iran», στο: Hinnebusch, Raymond και Ehteshami Anoushiravan (επιμ.), *The Foreign Policies of Middle East States*, εκδ. Lynne Rienner, London, 2002, σελ. 302.

<sup>146</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 174.

<sup>147</sup> Βλ. Moussavian, Seyyed Hossein, *Iran-Europe Relations: Challenges and Opportunities*, εκδ. Routledge, London, 2008, σελ. 78, 208.

<sup>148</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 119-120.

οποίες εμφάνιζαν προκλήσεις όσο και ευκαιρίες για την Τεχεράνη. Ο Ramazani το 1992 ανέφερε σε άρθρο του ότι μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ η θεμελιώδης χομεϊνική αρχή «Ούτε Ανατολή, ούτε Δύση», έχοντας πλέον χάσει το νόημα της, αντικαταστάθηκε από μία νέα αρχή εξωτερικής πολιτικής, την οποία αποκαλεί «Και Βορράς και Νότος»<sup>149</sup>. Με άλλα λόγια, ο Ramazani λέει πως ο «Βορράς», εννοώντας τις μετασοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και της Υπερκαυκασίας, και ο «Νότος», εννοώντας τον Περσικό Κόλπο, αποτελούν πλέον ζωτικής σημασίας περιοχές για τα ιρανικά συμφέροντα.

Στον «Βορρά», δηλαδή στην Κεντρική Ασία και την Υπερκαυκασία, ο Ραφσαντζανί εφήρμοσε μία πραγματιστική ή όπως έχει υποστηριχθεί μία ρωσοκεντρική πολιτική<sup>150</sup>. Στις εν λόγω περιοχές προέταξε την σταθερότητα και την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων εις βάρος της μουσουλμανικής αλληλεγγύης και της εξαγωγής της επανάστασης. Η Τεχεράνη ήθελε να απέχει από ενέργειες στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας και Υπερκαυκασίας που θα προκαλούσαν προβλήματα στις επωφελείς σχέσεις συνεργασίας με την Ρωσία<sup>151</sup>. Επιπλέον για να μην ανταγωνιστεί την Ρωσία, αναγνώρισε την πρωτοκαθεδρία της στις εν λόγω περιοχές. Το Ιράν δεν εκμεταλλεύτηκε την αστάθεια στην ευρύτερη περιοχή για να διαδώσει το επαναστατικό του μήνυμα. Αλλά αντίθετα καλλιέργησε οικονομικές σχέσεις με τις τοπικές χώρες και ανέλαβε διαμεσολαβητικό ρόλο για την λήξη των εχθροπραξιών στον αρμενο-αζερικό πόλεμο για το Ναγκόρνο Καραμπάχ και στον εμφύλιο πόλεμο του Τατζικιστάν. Η Brenda Shaffer αναφέρει ότι η ιρανική πολιτική προς την Κεντρική Ασία και την Υπερκαυκασία δεν υπαγορεύθηκε από την μουσουλμανική αλληλεγγύη αλλά από το

<sup>149</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Both North and South», ό.π., σελ. 393-394, 412.

<sup>150</sup> Βλ. Mesbahi, Mohiaddin, «Iran and Central Asia: Paradigm and Policy», *Central Asian Survey*, Vol. 23, No. 2, 2004, σελ. 111-112· Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 173.

<sup>151</sup> Βλ. Menashri, David, «Iran and Central Asia: Radical Regime, Pragmatic Politics», στο: Menashri, David, (επιμ.), *Central Asia Meets the Middle East*, εκδ. Frank Cass & Co., London, 1998, σελ. 79-80.

εθνικό συμφέρον. Τονίζει ότι το Ιράν στις συγκρούσεις στις εν λόγω περιοχές δεν επέλεγε το εμπόλεμο μέρος που θα στήριζε με βάση την κοινή θρησκεία<sup>152</sup>.

Στην σύγκρουση μεταξύ της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν, το Ιράν, αν και ανέλαβε διαμεσολαβητικό ρόλο για την λήξη των εχθροπραξιών, στήριξε έμμεσα την πρώτη χώρα. Με άλλα λόγια, σε μία κίνηση ωμού πραγματισμού, ο αζέρικης καταγωγής ανώτατος ηγέτης του Ιράν, Αλί Χαμενεΐ, προτίμησε να πάρει έμμεσα το μέρος της χριστιανικής Αρμενίας, την οποία στήριζε η Μόσχα, παρά του σιιτικού Αζερμπαϊτζάν. Η ιρανική στάση υπαγορεύτηκε από τον φόβο μην αναδυθεί ένα ισχυρό Αζερμπαϊτζάν, το οποίο θα μπορούσε να προκαλέσει την αναζωπύρωση του αποσχιστικού εθνικισμού των ιρανών αζέρων<sup>153</sup> που αποτελούσαν περίπου 1/3 του πληθυσμού του Ιράν. Επίσης το Ιράν έβλεπε με καχυποψία τις στενές σχέσεις του Αζερμπαϊτζάν με την Τουρκία γι' αυτό και ήταν πιο φιλικό προς την Αρμενία. Επειδή όμως οι εχθροπραξίες των δύο πλευρών έφτασαν κοντά στα ιρανικά σύνορα, το κληρικό καθεστώς φοβήθηκε την εξάπλωση των συγκρούσεων εντός του ιρανικού εδάφους, γι' αυτό και ανέλαβε πρωτοβουλίες για να επιτευχθεί μία κατάπαυση του πυρός.

Στο περσόφωνο Τατζικιστάν, το οποίο μαστίζονταν από εμφύλιο πόλεμο, το Ιράν επέλεξε να μην εκμεταλλευτεί την εσωτερική κρίση για να εξάγει την επανάστασή του, αν και υπήρχε θεωρητικά πρόσφορο έδαφος για να το κάνει καθώς υπήρχε μία ισλαμική αντιπολίτευση που επιδίωκε την σύσταση ισλαμικού κράτους. Μάλιστα ανέλαβε την πρωτοβουλία να διαμεσολαβήσει ανάμεσα στις δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Το Ιράν απέφυγε να εξάγει την επανάσταση του επειδή δεν ήθελε να θέσει σε κίνδυνο τις σχέσεις του με την Ρωσία, αφού το Κρεμλίνο στήριζε την κοσμική κυβέρνηση του Τατζικιστάν.

<sup>152</sup> Βλ. Shaffer, Brenda, «The Islamic Republic of Iran; Is It Really?», στο: Shaffer, Brenda (επιμ.), *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, εκδ. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2006, σελ. 219-239.

<sup>153</sup> Βλ. Rakel, Eva Patricia, *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, ό.π., σελ. 171· Rakel, Eva Patricia, «Paradigms of Iranian Policy in Central Eurasia and Beyond», στο: Amineh, Mehdi Parvizi, και Houweling, Henk, (επιμ.), *Central Eurasia in Global Politics: Conflict, Security, and Development*, εκδ. Brill, Leiden & Boston, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2005, σελ. 238.

Στο πόλεμο που ξέσπασε το 1992 μεταξύ της Ρωσίας και των Τσετσένων αποσχιστών, το Ιράν δεν παρείχε την παραμικρή υποστήριξη προς τους τελευταίους. Όταν σφαγιάζονταν οι μουσουλμάνοι αντάρτες από τον ρωσικό στρατό, το Ιράν έλεγε ότι το Τσετσενικό αποτελούσε εσωτερική υπόθεση της Ρωσίας και υποστήριζε την εδαφική ακεραιότητά της Ρωσίας<sup>154</sup>. Τι και αν το ιρανικό καθεστώς παρουσιαζόταν ως ο υπερασπιστής των απανταχού μουσουλμάνων, στην Τσετσενία σιώπησε για χάρη του εθνικού συμφέροντος. Το Ιράν αγνόησε τους Τσετσένους επειδή δεν ήθελε να ανταγωνιστεί την Ρωσία. Επίσης έδειξε κατανόηση προς την Ρωσία επειδή και η ίδια είναι πολυεθνική χώρα και είναι ενάντια στα αποσχιστικά κινήματα<sup>155</sup>.

Το Ιράν επέλεξε να μην εξάγει την επανάσταση του στις μετασοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και Υπερκαυκασίας επειδή ήθελε να διαφυλάξει την καινούργια του συμμαχία με την Ρωσία, ήθελε να αποφύγει μία περαιτέρω άνοδο της αστάθειας στα σύνορά του και επειδή δεν ήταν οι γόνιμες οι συνθήκες για κάτι τέτοιο σε αυτές τις χώρες με εξαίρεση την περίπτωση του Τατζικιστάν<sup>156</sup>. Τέλος ο Ραφσαντζανί δεν ήθελε να εξάγει την επανάσταση σε αυτές τις χώρες καθώς παρουσίαζαν τεράστιες οικονομικές ευκαιρίες για το Ιράν.

Ο Ραφσαντζανί είδε να ανοίγεται μπροστά του στην Κεντρική Ασία και Υπερκαυκασία μία μεγάλη αγορά για τα ιρανικά προϊόντα, γι' αυτό και έσπευσε να αναλάβει πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων. Το 1992 το Ιράν ενέκρινε την εισδοχή των πέντε μετασοβιετικών δημοκρατιών της Κεντρικής Ασίας και του Αζερμπαϊτζάν στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας (ECO). Μέσω του ECO ο Ραφσαντζανί προώθησε την ανάπτυξη εμπορικών δεσμών με τις εν λόγω χώρες έτσι

---

<sup>154</sup> Βλ. Shaffer, Brenda, «The Islamic Republic of Iran; Is It Really?», στο: Shaffer, Brenda (επιμ.), *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, ό.π., σελ. 228.

<sup>155</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 153.

<sup>156</sup> Βλ. Hiro, Dilip, *Inside Central Asia: A Political and Cultural History of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, and Iran*, εκδ. Overlook Duckworth, New York & London, 2009, σελ. 378.

ώστε να ανοίξει τις αγορές τους στις ιρανικές εξαγωγές<sup>157</sup>. Τον Οκτώβριο του 1993, επισκέφθηκε το Κιργιστάν, Ουζμπεκιστάν, Καζακστάν, Αζερμπαϊτζάν και Τουρκμενιστάν, με αποτέλεσμα να υπογραφούν 60 συμφωνίες<sup>158</sup>.

Μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η γεωστρατηγική θέση του Ιράν αναβαθμίστηκε. Οι νεοσύστατες μετασοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας ήταν περικλειστές και εξαρτιόνταν για το εμπόριό τους από την Ρωσία. Αξιοποιώντας την στρατηγική γεωγραφική του θέση, το Ιράν προώθησε τον εαυτό του ως γέφυρα μεταξύ της Κεντρικής Ασίας και του Περσικού Κόλπου. Δίνοντας έτσι την δυνατότητα στα κράτη της Κεντρικής Ασίας να μειώσουν την εξάρτησή τους από την Ρωσία και να έχουν πρόσβαση μέσω του Ιράν στην παγκόσμια αγορά. Παράλληλα έδινε την ευκαιρία στα κράτη του Περσικού Κόλπου να διεισδύσουν οικονομικά στην Κεντρική Ασία μέσω του ιρανικού εδάφους. Ο Ραφσαντζανί φιλοδοξούσε να κάνει την χώρα του «εμπορικό και ενεργειακό κόμβο»<sup>159</sup>. Ενδεικτικά έλεγε «η συνεργασία πρέπει να πραγματοποιείται οπωσδήποτε μέσω του Ιράν. Για συνδέσεις μεταξύ του βορρά και του νότου, της ανατολής και της δύσης, αυτών των χωρών και της Ευρώπης, της Ευρώπης και της Ασίας, τα πάντα θα πρέπει να διασχίσουν το Ιράν - αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου, σιδηρόδρομοι, οδοί επικοινωνίας και διεθνή αεροδρόμια»<sup>160</sup>. Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας το Ιράν προέβη σε επέκταση του σιδηροδρομικού του δικτύου και των οδικών του αρτηριών, σε συμφωνίες για την κατασκευή αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου. Επιπλέον δραστηριοποιήθηκε στον ενεργειακό τομέα των χωρών της Κεντρικής Ασίας και Υπερκαυκασίας.

---

<sup>157</sup> Βλ. Καραγιάννης, Μάνος, «Η ιρανική εξωτερική πολιτική στην Υπερκαυκασία και στην Κεντρική Ασία», στο: Κεφαλά, Βιβή, και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, (επιμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2014, σελ. 304

<sup>158</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 174.

<sup>159</sup> Βλ. Καραγιάννης, Μάνος, «Η ιρανική εξωτερική πολιτική στην Υπερκαυκασία και στην Κεντρική Ασία», στο: Κεφαλά, Βιβή, και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, (επιμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, ό.π., σελ. 304.

<sup>160</sup> Βλ. Menashri, David, «Iran and Central Asia: Radical Regime, Pragmatic Politics», στο: Menashri, David, (επιμ.), *Central Asia Meets the Middle East*, ό.π., σελ. 84.

Το σημαντικότερο έργο επί Ραφσαντζανί ήταν η σιδηροδρομική ένωση της ιρανικής πόλης Sarakhs με το τουρκμενικό Tejand. Αυτό το έργο, το οποίο ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 1996, ένωσε το σιδηροδρομικό δίκτυο του Ιράν με το σιδηροδρομικό δίκτυο των χωρών της Κεντρικής Ασίας και της Υπερκαυκασίας<sup>161</sup>. Εντωμεταξύ οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να αποκλείσουν το Ιράν από οποιαδήποτε ενεργειακή κοινοπραξία στην περιοχή και ασκούσαν πίεση στις τοπικές χώρες ώστε να μην περάσουν ενεργειακοί αγωγοί από το ιρανικό έδαφος. Επί παραδείγματι, το Αζερμπαϊτζάν, κατόπιν αμερικανικών πιέσεων, ακύρωσε μία συμφωνία με την ιρανική κρατική εταιρεία πετρελαίου, σύμφωνα με την οποία δινόταν στην ιρανική πλευρά ποσοστό σε μία ενεργειακή κοινοπραξία<sup>162</sup>. Η πολιτική των ΗΠΑ έχει δυσκολέψει το έργο του Ιράν στην εν λόγω περιοχή.

### 3.1. Οι σχέσεις του Ιράν με την Ρωσία

Επί Ραφσαντζανί, οι κοινές ανησυχίες και τα κοινά συμφέροντα έφεραν το Ιράν και την Ρωσία κοντά. Η Τεχεράνη όσο και η Μόσχα έβλεπαν με κακό μάτι το νέο κυρίαρχο μονοπολικό διεθνές σύστημα, στο οποίο κυριαρχούν οι ΗΠΑ<sup>163</sup>. Επίσης έβλεπαν με ανησυχία την διείσδυση της Τουρκίας και της Δύσης στην άμεση γειτονιά τους, δηλαδή στις νεοπαγείς μετασοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και Υπερκαυκασίας. Ακόμη, η επικρατούσα αστάθεια στις εν λόγω μετασοβιετικές δημοκρατίες έθεσε προκλήσεις ασφαλείας σε αμφότερες τις χώρες.

Το Ιράν μετά την κατάργηση της ΕΣΣΔ, ένιωσε πιο ευάλωτο στις αμερικανικές πιέσεις καθώς οι περιορισμοί του Ψυχρού Πολέμου, οι οποίοι παρείχαν κάποιον βαθμό προστασίας στην Τεχεράνη από την Ουάσινγκτον, είχαν καταρρεύσει. Θεωρήθηκε ότι η στενή συνεργασία με την Ρωσία θα μείωνε τις αμερικανικές πιέσεις. Το Ιράν έβλεπε την Ρωσία ως πηγή όπλων και πυρηνικής τεχνολογίας. Η Ρωσία από την μεριά της, ήταν

<sup>161</sup> Βλ. Hiro, Dilip, *Inside Central Asia: A Political and Cultural History of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, and Iran*, ό.π., σελ. 382.

<sup>162</sup> Βλ. Καραγιάννης, Μάνος, «Η ιρανική εξωτερική πολιτική στην Υπερκαυκασία και στην Κεντρική Ασία», στο: Κεφαλά, Βιβή, και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, (επιμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, ό.π., σελ. 300.

<sup>163</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 153.

πρόθυμη να παράσχει όπλα και πυρηνική τεχνολογία στο Ιράν επειδή, όντας σε δεινή οικονομική κατάσταση, έψαχνε απεγνωσμένα για ξένες αγορές για τις εξαγωγές της. Άλλωστε δεν επέλεγε τους εταίρους της με βάση την απόδοσή τους στα ανθρώπινα δικαιώματα. Κατά συνέπεια το διμερές εμπόριο αυξήθηκε. Το 1995 η Ρωσία, κατόπιν υπογραφής συμφωνίας με το Ιράν αξίας 800 εκατομμυρίων δολαρίων, ανέλαβε την ολοκλήρωση της κατασκευής του πυρηνικού σταθμού στο Μπουσέρ<sup>164</sup>.

Το Ιράν επέδειξε ιδιαίτερο πραγματισμό στην πολιτική του προς την Ρωσία. Όπως προαναφέρθηκε, για να διατηρηθούν οι επωφελείς σχέσεις τους, το Ιράν απέφυγε να προβεί σε ενέργειες στις μετασοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και Υπερκauκασίας που θα ανταγωνίζονταν την Ρωσία. Κατά συνέπεια σε γενικές γραμμές ευθυγραμμίστηκε με την ρωσική πολιτική στην εν λόγω περιοχή.

### 3.2. Οι σχέσεις του Ιράν με τις ΗΠΑ

Ο Ραφσαντζανί αντιλαμβανόταν ότι μία διαρκή εχθρότητα με τις ΗΠΑ δεν εξυπηρετούσε τα εθνικά συμφέροντα της χώρας. Γνώριζε ότι όσο παρέμεναν οι διμερείς σχέσεις ψυχρές, η χώρα του δεν θα μπορούσε να ενσωματωθεί πλήρως στην παγκόσμια οικονομία. Γι' αυτό και ήθελε μία εξομάλυνση των σχέσεων με τις ΗΠΑ. Ωστόσο έλεγε δημοσίως ότι δεν είναι διατεθειμένος να κάνει το πρώτο βήμα προς τις ΗΠΑ<sup>165</sup>. Αντίθετα δήλωνε ότι οι ΗΠΑ έπρεπε να κάνουν το πρώτο βήμα, προβαίνοντας μάλιστα σε μονομερείς κινήσεις καλής θέλησης προς το Ιράν. Κατ' ουσίαν έλεγε ότι οι ΗΠΑ έπρεπε πρώτα να ξεπαγώσουν τα δεσμευμένα ιρανικά κεφαλαία και να άρουν μερικώς τις κυρώσεις τους για να μπορέσει να ξεκινήσει η βελτίωση των διμερών τους σχέσεων. Ο Ραφσαντζανί γνώριζε ότι το ζήτημα της βελτίωσης των σχέσεων με τις ΗΠΑ αποτελούσε ταμπού στο εσωτερικό της χώρας και ήξερε πως αν φαινόταν ότι εκείνος αναλάμβανε την πρωτοβουλία για κάτι τέτοιο θα αντιμετώπιζε σφοδρή αντίδραση από τους συντηρητικούς και ριζοσπάστες. Υπολόγιζε/Έκρινε ότι θα μπορούσε να πείσει τους συντηρητικούς να στηρίξουν μία βελτίωση των σχέσεων με την Ουάσινγκτον αν

<sup>164</sup> Βλ. Fayazmanesh, Sasan, *The United States and Iran: Sanctions, wars and the policy of dual containment*, εκδ. Routledge, London & New York, 2008, σελ. 127.

<sup>165</sup> Βλ. Rieffer-Flanagan, Barbara Ann, «Islamic Realpolitik: Two-Level Iranian Foreign Policy», ό.π., σελ. 16.

εξασφάλιζε πρώτα παραχωρήσεις από τις ΗΠΑ<sup>166</sup>. Στην πράξη όμως, ήταν ο Ραφσαντζανί, εκείνος που τελικά έκανε κινήσεις καλής θέλησης.

Ο πρόεδρος Μπους στην ομιλία της ορκωμοσίας του, απευθυνόμενος προς το Ιράν, σχετικά με την τύχη των αμερικανών ομήρων στον Λίβανο, είπε ότι «η καλή θέληση φέρνει καλή θέληση». Ο Ραφσαντζανί δεν άργησε να αντιδράσει. Τον Αύγουστο του 1989 ο πρόεδρος του Ιράν τόνισε: «Θέλω να πω - απευθύνομαι στον Λευκό Οίκο - ότι ο Λίβανος έχει μία λύση, η απελευθέρωση των ομήρων είναι εφικτή»<sup>167</sup>. Ακολούθως ο Ραφσαντζανί ασκώντας την επιρροή του σε λιβανέζικες οργανώσεις κατάφερε να εξασφαλίσει την απελευθέρωση όλων των αμερικανών ομήρων έως τα τέλη του 1991. Ωστόσο ο Μπους δεν τήρησε την υπόσχεσή του και δεν επιβράβευσε τον Ραφσαντζανί για τις ενέργειές του. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να υπονομευθεί η θέση του Ραφσαντζανί στο εσωτερικό καθώς στοχοποιήθηκε από τους συντηρητικούς και τους ριζοσπάστες. Ενδεχομένως η ιρανική στάση σφοδρής αντίθεσης προς την αμερικανοκίνητη αραβο-ισραηλινή ειρηνευτική διαδικασία να έπαιξε ρόλο στην απόφαση του προέδρου Μπους να μην επιβραβεύσει την κίνηση καλής θέλησης του Ραφσαντζανί. Κατά μία άλλη άποψη, ο Μπους υιοθέτησε αυτήν την στάση λόγω της πολιτικής δολοφονίας του Σαπούρ Μπαχτιάρι<sup>168</sup>. Παρόλα αυτά, όταν ανέλαβε ο Μπιλ Κλίντον την προεδρεία των ΗΠΑ, ο Ραφσαντζανί ήταν αισιόδοξος ότι ανοίγονταν νέες ευκαιρίες για μία προσέγγιση μεταξύ των δύο χωρών. Οι προσδοκίες του όμως σύντομα διαψεύστηκαν, όταν ο Μπιλ Κλίντον διακήρυξε τον Μάιο του 1993 την πολιτική «της διπλής ανάσχεσης» η οποία είχε ως στόχο την απομόνωση και οικονομικό στραγγαλισμό του Ιράν και του Ιράκ. Στα πλαίσια της πολιτικής «της διπλής ανάσχεσης», οι ΗΠΑ έκαναν εντατικές προσπάθειες να αποθαρρύνουν τους Ευρωπαίους από το να συναλλάσσονται με την Τεχεράνη<sup>169</sup>. Παρά την εχθρική πολιτική

<sup>166</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 164.

<sup>167</sup> Βλ. Hovsepian-Bearce, Yvette, *The Political Ideology of Ayatollah Khamenei: Out of the Mouth of the Supreme Leader of Iran*, ό.π., σελ. 146-147.

<sup>168</sup> Βλ. Arjomand, Said Amir, *After Khomeini: Iran under His Successors*, ό.π., σελ. 193.

<sup>169</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 50-51.

των ΗΠΑ κατά του Ιράν, ο Ραφσαντζανί συνέχισε να στέλνει μηνύματα προς τις ΗΠΑ για να εξομαλύνουν τις διμερείς τους σχέσεις. Ένα τέτοιο μήνυμα εστάλη προς τις ΗΠΑ τον Μάρτιο του 1995, όταν το Ιράν προσέφερε ένα συμβόλαιο αξίας 1 δις δολάρια, για την ανάπτυξη πετρελαϊκών του κοιτασμάτων, στην αμερικανική εταιρεία Conoco. Ο Ραφσαντζανί επιθυμούσε αυτή η χειρονομία να ανοίξει τον δρόμο για την βελτίωση των διμερών τους σχέσεων. Ωστόσο κάτω από την πίεση του φιλοϊσραηλινού λόμπι AIPAC (Αμερικανοϊσραηλινή Επιτροπή Δημοσίων Υποθέσεων) και του κυριαρχούμενου από τους Ρεπουμπλικάνους Κογκρέσου<sup>170</sup>, ο Κλίντον εξέδωσε στις 15 Μαρτίου 1995 εκτελεστική εντολή με την οποία απαγόρευσε τις αμερικανικές εταιρίες να επενδύσουν στον ενεργειακό τομέα του Ιράν. Ως εκ τούτου η αμερικανική εταιρεία αναγκάστηκε από τον Κλίντον να αποσυρθεί από την συμφωνία με το Ιράν. Ο Ραφσαντζανί απογοητεύτηκε από την στάση της αμερικανικής κυβέρνησης καθώς είχε καταβάλει τεράστιες προσπάθειες για να πείσει τον Ανώτατο Ηγέτη να εγκρίνει την παροχή συμβολαίου σε αμερικανική εταιρεία<sup>171</sup>. Έλεγε δε με πικρία ότι «καλέσαμε μία αμερικανική εταιρεία και κλείσαμε μία συμφωνία ενός δισεκατομμυρίου δολαρίων. Αυτό ήταν ένα μήνυμα προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, που δεν έγινε απόλυτα κατανοητό»<sup>172</sup>.

Οι ΗΠΑ προχώρησαν και παραπέρα, θέτοντας σε ισχύ έναν νόμο (Iran and Libya Sanctions Act) τον Αύγουστο του 1996, ο οποίος επέβαλε εξωεδαφικές κυρώσεις σε όποιες ξένες εταιρίες επένδυαν πάνω από 40 εκατομμύρια δολάρια (λίγο αργότερα το όριο έπεσε στα 20 εκατομμύρια δολάρια) στον ενεργειακό τομέα του Ιράν και Λιβύης<sup>173</sup>. Ο εν λόγω νόμος προκάλεσε την σφοδρή αντίδραση της ΕΕ, η οποία μάλιστα κατήγγειλε την Ουάσινγκτον στον ΠΟΕ. Η κρίση μεταξύ των δύο εκτονώθηκε ύστερα

<sup>170</sup> Βλ. Arjomand, Said Amir, *After Khomeini: Iran under His Successors*, ό.π., σελ. 144-145.

<sup>171</sup> Βλ. Mousavian, Seyed Hossein, και Shahidsaless, Shahir, *Iran and the United States: An Insider's View on the Failed Past and the Road to Peace*, ό.π., σελ. 121-122.

<sup>172</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 175.

<sup>173</sup> Βλ. Howard, Roger, *Iran Oil: The New Middle East Challenge to America*, ό.π., σελ. 14 · Βλ. Parsi, Trita, *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*, εκδ. Yale University Press, New Haven & London, 2007, σελ. 188.

από την επίτευξη συμβιβασμού, όπου από την μία οι ΗΠΑ συμφώνησαν να εξαιρέσουν τις εταιρίες των κρατών μελών της ΕΕ από τις κυρώσεις και από την άλλη η ΕΕ έδωσε την υπόσχεση ότι δεν θα παραπέμψει την Ουάσινγκτον στον μηχανισμό επίλυσης των διαφορών του ΠΟΕ<sup>174</sup>.

Οι σχέσεις ΗΠΑ-Ιράν επιδεινώθηκαν ακόμη περισσότερο μετά την τρομοκρατική επίθεση στις 25 Ιουνίου 1996 στο Χομπάρ της Σαουδικής Αραβίας σε ένα συγκρότημα κατοικιών όπου στεγάζονταν αμερικανοί στρατιώτες. Από την τρομοκρατική επίθεση σκοτώθηκαν 19 αμερικανοί στρατιώτες. Οι ΗΠΑ κατηγόρησαν το Ιράν ότι βρισκόταν πίσω από τις επιθέσεις<sup>175</sup>.

Τελικά, ο Ραφσαντζανί, παρά τις ειλικρινείς προσπάθειές του, απέτυχε να επιφέρει μία βελτίωση των σχέσεων με τις ΗΠΑ. Γεγονός είναι ότι μία σειρά από παράγοντες υπονόμευσαν την προσπάθειά του. Συγκεκριμένα, η ιρανική αντίθεση στην ειρηνευτική διαδικασία και η στήριξη του Ιράν σε ριζοσπαστικές οργανώσεις όπως η Χαμάς και η Χεζμπολάχ, που διενεργούσαν τρομοκρατικές επιθέσεις, έκαναν τις ΗΠΑ ιδιαίτερα εχθρικές προς το Ιράν, οπότε και μη πρόθυμες για βελτίωση σχέσεων. Ακόμη η φερόμενη ανάμειξη του Ιράν στην τρομοκρατική επίθεση στην ισραηλινή πρεσβεία στο Μπουένος Άιρες το 1992 και στην τρομοκρατική επίθεση σε ένα εβραϊκό κέντρο στο Μπουένος Άιρες το 1994, δημιούργησαν την εικόνα ότι το Ιράν παρέμενε ένα κράτος τρομοκράτης και υπό την ηγεσία των πραγματιστών. Ο Ραφσαντζανί από την μεριά του προωθούσε αντιφατικές πολιτικές, από την μία έστελνε μηνύματα προς τις ΗΠΑ ότι ήθελε βελτίωση των διμερών τους σχέσεων, από την άλλη αντιτίθονταν στην αμερικανοκίνητη ειρηνευτική διαδικασία και απειλούσε έναν σύμμαχο των ΗΠΑ, το Ισραήλ. Με άλλα λόγια, υπονόμευε με τις ίδιες του τις ενέργειες τις προσπάθειές του.

Όταν το 1997 έληξε η θητεία του Ραφσαντζανί, η χώρα του βρισκόταν περίπου στην ίδια κατάσταση που ήταν στα τέλη του 80'. Το Ιράν ήταν σε γενικές γραμμές απομονωμένο διεθνώς. Η χώρα εξακολουθούσε να θεωρείται ως ένα κράτος τρομοκράτης. Οι σχέσεις με την ΕΕ, παρά μία αρχική βελτίωση, κατέληξαν να είναι

<sup>174</sup> Βλ. Ginsberg, Roy H., *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*, εκδ. Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, 2001, σελ. 240-244.

<sup>175</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 53.

ψυχρές στο τέλος της θητείας του Ραφσαντζανί λόγω των πολιτικών δολοφονιών ιρανών αντιφρονούντων στο ευρωπαϊκό έδαφος. Η καχυποψία των κρατών ΣΣΚ προς το Ιράν δεν ξεπεράστηκε. Τέλος, παρά τις προσπάθειες του Ραφσαντζανί, δεν επιτεύχθηκε καμία πρόοδος στις σχέσεις με τις ΗΠΑ. Ο Ραφσαντζανί δεν μπόρεσε να επιφέρει μία ριζική τομή με το παρελθόν. Παρά τον γενικότερο πραγματισμό του, δεν μπόρεσε να αλλάξει κάποιες θεμελιώδεις κατευθύνσεις λόγω εσωτερικών αντιστάσεων αλλά και λόγω της απροθυμίας του. Επομένως κατά την διάρκεια της θητείας του επιτεύχθηκε μία ανολοκλήρωτη μεταστροφή προς τον πραγματισμό. Ο Ray Takeyh χαρακτηρίζει εύστοχα την προεδρεία Ραφσαντζανί ως περίοδο «συγκρατημένου πραγματισμού»<sup>176</sup>. Έπρεπε να αναλάβει πρόεδρος ο μεταρρυθμιστής Μοχάμαντ Χαταμί για να ολοκληρωθεί η μετάβαση προς τον πραγματισμό και να βελτιωθεί η διεθνής εικόνα του Ιράν.

---

<sup>176</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 130.

#### 4. Η εξωτερική πολιτική την περίοδο 1997-2005

**Τ**ον Μάιο του 1997 ο μεταρρυθμιστής<sup>177</sup> κληρικός Μοχάμαντ Χαταμί εκλέχθηκε πρόεδρος λαμβάνοντας 69% των ψήφων. Η νίκη του χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως «Δεύτερη Επανάσταση». Πρώτη φορά εκλέχθηκε ένας υποψήφιος στην προεδρεία που δεν απολάμβανε την εύνοια του Ανώτατου Ηγέτη<sup>178</sup>. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Χαταμί στερούνταν θρησκευτικής νομιμοποίησης. Αν και είναι ένας μεσαίου βαθμού κληρικός, (Hodjatoleslam) είναι απόγονος του Προφήτη Μωάμεθ («Sayyed»), εξού και το μαύρο τουρμπάνι που φοράει<sup>179</sup>. Επομένως είχε και θρησκευτικό κύρος.

Σύμφωνα με τον Bakhash η προεκλογική ατζέντα του Χαταμί επικεντρώθηκε στην «πολιτική φιλελευθεροποίηση στο εσωτερικό και {...} την ύφεση στο εξωτερικό»<sup>180</sup>. Ως εκ τούτου μόλις ανέλαβε πρόεδρος προσπάθησε να μεταρρυθμίσει το σύστημα και να βγάλει την χώρα από την διεθνή απομόνωση. Στο εσωτερικό μέτωπο, παρά τις μεγάλες

---

<sup>177</sup> Η μεταρρυθμιστική φράξια, η οποία ανήλθε στην εξουσία με την νίκη του Χαταμί, αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από πρώην μέλη της ισλαμικής ριζοσπαστικής αριστεράς. Η ισλαμική ριζοσπαστική αριστερά, η οποία ήταν την δεκαετία του 80' η κυρίαρχη φράξια, εκπαραθυρώθηκε από όλους τους θεσμούς της εξουσίας μέχρι το 1992 ύστερα από συντονισμένη προσπάθεια του Ραφσαντζανί και Χαμενεΐ. Οι ριζοσπάστες αριστεροί ύστερα από μία σύντομη περίοδο εσωστρέφειας και περισυλλογής εμφανίστηκαν ξανά στο πολιτικό προσκήνιο της χώρας ως μεταρρυθμιστές. Ηγετικά στελέχη της μεταρρυθμιστικής φράξιας, όπως η αντιπρόεδρος του Χαταμί, Masumeh Ebtekar και ο κληρικός Mousavi Khomeini πρωταγωνίστησαν στην ομηρεία των αμερικανών διπλωματών το 1979.

<sup>178</sup> Βλ. Rakel, Eva Patricia, *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, ό.π., σελ. 88.

<sup>179</sup> Βλ. Basbous, Antoine, *Ο Ισλαμισμός μια Αποτυχημένη Επανάσταση*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 2003, σελ. 118-119.

<sup>180</sup> Βλ. Bakhash, Shaul, «Iran's Foreign Policy under the Islamic Republic, 1979–2000», στο: Brown, L. Carl (επιμ.), *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*, ό.π., σελ. 254.

προσδοκίες, έμελε να αποτύχει. Στην εξωτερική πολιτική όμως σημείωσε πολύ γρήγορα επιτυχίες.

Όταν εκλέχθηκε στην προεδρεία, η χώρα του ήταν απομονωμένη και θεωρούνταν διεθνώς ένα κράτος τρομοκράτης. Οι χώρες του ΣΚΚ εξακολουθούσαν να είναι καχύποπτες απέναντι στο Ιράν, οι χώρες της ΕΕ είχαν αποσύρει τους πρέσβεις τους από το Ιράν λόγω της «υποθέσεως της Μυκόνου» και ΗΠΑ παρέμεναν εχθρικές προς το Ιράν. Ο Χαταμί ήθελε να βελτιώσει την διεθνή εικόνα της χώρας του και να την εντάξει στην διεθνή κοινότητα ως ένα ενεργό και υπεύθυνο μέλος. Ως εκ τούτου προώθησε τον «διάλογο μεταξύ των πολιτισμών», με τον οποίο έκανε κάλεσμα για εποικοδομητική ανταλλαγή απόψεων, ειρηνική συνύπαρξη και ανοχή της διαφορετικότητας. Η πρωτοβουλία του Χαταμί αποτελούσε μία απάντηση στην θεωρία του Σάμιουελ Χάντιγκτον περί «Σύγκρουσης των Πολιτισμών». Μάλιστα η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, κατόπιν αιτήματος του Χαταμί, αποφάσισε το 1999 να κηρυχθεί το 2001 ως το έτος του «Διαλόγου μεταξύ των Πολιτισμών». Γεγονός που προσέδωσε μεγάλο διεθνές κύρος στον Χαταμί.

Ο Χαταμί εξαρχής έθεσε τρεις στόχους στην εξωτερική πολιτική<sup>181</sup>. Πρώτον, την βελτίωση των σχέσεων με την Σαουδική Αραβία. Δεύτερον την αναθερμάνση των σχέσεων με την ΕΕ. Τρίτον την βελτίωση των σχέσεων με τις ΗΠΑ. Ο Χαμενεΐ συμφωνούσε με την ανάγκη να βελτιωθούν οι σχέσεις με την Σαουδική Αραβία και την ΕΕ, αλλά ήταν διστακτικός ως προς τον τρίτον στόχο. Όπως και να έχει, στην αρχή ο Ανώτατος Ηγέτης παρείχε μία κάποια ευελιξία στον Χαταμί.

#### 4.1. Σχέσεις Ιράν με Σαουδική Αραβία

Μετά το περιστατικό στο Χατζ το 1987, όπου έχασαν την ζωή τους 275 ιρανοί προσκυνητές, οι σχέσεις Ιράν-Σαουδικής Αραβίας έφτασαν στο χειρότερο τους σημείο. Ο Ραφσαντζανί προσπάθησε να βελτιώσει τις διμερείς τους σχέσεις, αλλά εντέλει απέτυχε. Απεναντίας, ο Χαταμί κατόρθωσε σε μικρό χρονικό διάστημα να καταφέρει αυτό που δεν μπόρεσε να καταφέρει ο προκάτοχος του σε 8 χρόνια.

<sup>181</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 198, 207.

Ο Χαταμί επιδίωξε με θέρμη την βελτίωση των σχέσεων με την Σαουδική Αραβία επειδή ήθελε επενδύσεις από την μοναρχία των Σαούντ, ήθελε σταθερότητα στην γειτονιά του, ήθελε μία καλύτερη συνεννόηση στα πλαίσια του OPEC και ήθελε να απομονώσει το Ιράκ<sup>182</sup>. Επίσης θεωρούσε ότι αν βελτιώνει τις σχέσεις με την ισχυρότερη χώρα του ΣΣΚ, δηλαδή την Σαουδική Αραβία, θα άνοιγε ο δρόμος για την εξομάλυνση των σχέσεων και με τις υπόλοιπες μοναρχίες του Κόλπου<sup>183</sup>. Ακόμη υπολόγιζε ότι εάν βελτιώνονταν οι διμερείς σχέσεις με το Ριάντ, τα υπόλοιπα κράτη μέλη του ΣΚΚ θα πείθονταν ότι δεν έχουν ανάγκη από ξένη προστασία. Άλλωστε ο απώτερος στόχος του Χαταμί στην περιοχή, ήταν η σύσταση ενός περιφερειακού συστήματος ασφαλείας χωρίς την παρουσία ξένων δυνάμεων. Αντιλαμβανόταν όμως για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο, έπρεπε πρώτα να πεισθούν οι τοπικές χώρες ότι το Ιράν δεν αποτελεί απειλή και δεν έχουν ανάγκη από ξένη προστασία. Με άλλα λόγια, έπρεπε να οικοδομήσει ένα κλίμα εμπιστοσύνης

Τον Δεκέμβριο του 1997, διοργανώθηκε η 8<sup>η</sup> Σύνοδος Κορυφής του Οργανισμού Ισλαμικής Διάσκεψης στην Τεχεράνη. Κατά την διάρκεια της Συνόδου Κορυφής ο οικοδεσπότης Χαταμί είχε την ευκαιρία να δείξει στους παρευρισκόμενους ηγέτες μουσουλμανικών κρατών την μετριοπάθειά του και την νέα συμφιλιωτική πολιτική που προωθούσε. Τους παρουσίασε την ιδέα του περί ενός «διαλόγου μεταξύ των πολιτισμών», δείχνοντας κατά αυτόν τρόπο ένα νέο πρόσωπο για το Ιράν. Στο περιθώριο της Συνόδου Κορυφής είχε κατ' ιδίαν συζητήσεις με διάφορους ηγέτες προκειμένου να αναπτύξει φιλίες. Σε μία τέτοια συζήτηση είπε στον Αραφάτ ότι εφόσον οι Παλαιστίνιοι αποδέχονταν μία συμφωνία με το Ισραήλ, εκείνος θα την σεβόταν<sup>184</sup>. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε μία σημαντική μετατόπιση από την έως τότε ιρανική επίσημη θέση ως προς την αραβο-ισραηλινή ειρηνευτική διαδικασία, ότι δηλαδή δεν θα γινόταν αποδεκτή οποιαδήποτε συμφωνία. Εκτός των άλλων, ο Χαταμί συνομίλησε και με τον διάδοχο του σαουδαραβικού θρόνου Αμπντουλάχ. Στην εν λόγω

<sup>182</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 142.

<sup>183</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 173-174.

<sup>184</sup> Βλ. Bakhsh, Shaul, «Iran's Foreign Policy under the Islamic Republic, 1979–2000», στο: Brown, L. Carl (επιμ.), *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*, ό.π., σελ. 254.

συνάντηση εκφράστηκε από τον Αμπουντολάχ η διάθεση για βελτίωση των ιρανό-σαουδαρικών σχέσεων, λέγοντας ότι ««στις διμερείς μας σχέσεις θα πρέπει να κοιτάξουμε προς το μέλλον, όχι το παρελθόν»<sup>185</sup>.

Το ακόλουθο διάστημα οι διμερείς τους σχέσεις βελτιώθηκαν με γοργό ρυθμό. Τον Φεβρουάριο του 1998, ο Ραφσαντζανί με την ιδιότητα του προέδρου του Συμβουλίου Σκοπιμότητας, κατόπιν πρόσκλησης από τον Αμπουντολάχ, επισκέφθηκε για 10 μέρες την Σαουδική Αραβία. Κατά την διάρκεια της επίσκεψής του, οι δύο χώρες συμφώνησαν να συνεργαστούν για την σταθεροποίηση των τιμών πετρελαίου<sup>186</sup>, οι οποίες την περίοδο εκείνη είχαν σημειώσει δραματική πτώση.

Ορόσημο αποτέλεσε η επίσκεψη του Χαταμί στην Σαουδική Αραβία τον Μάιο του 1999, καθώς πρώτη φορά πρόεδρος του μετεπαναστατικού Ιράν επισκέπτονταν την εν λόγω χώρα. Οι δύο πλευρές υπέγραψαν μία σειρά από συμφωνίες εμπορικής και οικονομικής φύσεως. Λίγο καιρό αργότερα οι δύο χώρες επέκτειναν την συνεργασία τους στον τομέα της εσωτερικής ασφάλειας. Ειδικότερα, υπέγραψαν το 2001 ένα σύμφωνο εσωτερικής ασφαλείας με το οποίο θα συνεργάζονταν για την καταπολέμηση της διακίνησης ναρκωτικών, του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας<sup>187</sup>.

Ο Χαταμί προκειμένου να εφαρμόσει την πραγματιστική του πολιτική δεν δίστασε να αψηφήσει την διαθήκη<sup>188</sup> του Χομεϊνί η οποία απαγόρευε ρητά τους ιρανούς ηγέτες να συνάψουν μία οποιαδήποτε σχέση με την Σαουδική Αραβία<sup>189</sup>. Όπως και να έχει, η προσέγγιση μεταξύ των δύο χωρών ευνοήθηκε πέρα από τον πραγματισμό του Χαταμί, και από την χρονική συγκυρία. Συγκεκριμένα, εκείνη την περίοδο, η αραβο-ισραηλινή ειρηνευτική διαδικασία είχε περιέλθει σε αδιέξοδο λόγω της ανόδου στην

<sup>185</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 144.

<sup>186</sup> Βλ. Menashri, David, *Post-revolutionary Politics in Iran: Religion, Society, and Power*, εκδ. Frank Cass London, 2001, σελ. 244.

<sup>187</sup> Cordesman, Anthony H., *Saudi Arabia Enters the Twenty-first Century the Political, Foreign Policy, Economic, and Energy Dimensions*, εκδ. Praeger, Westport, Connecticut, 2003, σελ. 49.

<sup>188</sup> Ο Χομεϊνί στην διαθήκη του έδωσε οδηγίες εξωτερικής πολιτικής που έπρεπε να ακολουθηθούν από τους διαδόχους του μόλις πέθαινε.

<sup>189</sup> Βλ. Chubin, Shahram, *Whither Iran? Reform, Domestic Politics and National Security*, εκδ. Oxford University Press for the International Institute of Strategic Studies, London, 2002, σελ. 33.

πρωθυπουργία του Ισραήλ του δεξιού Μπέντζαμιν Νετανιάχου, γεγονός που έκανε την Σαουδική Αραβία πιο πρόθυμη για μία προσέγγιση με την Τεχεράνη. Επιπρόσθετα, η ισραηλινό-τουρκική στρατιωτική συμμαχία και η δραματική μείωση των τιμών του πετρελαίου ώθησαν την Σαουδική Αραβία να επιδιώξει βελτίωση των διμερών της σχέσεων με το Ιράν<sup>190</sup>.

Συν τοις άλλοις, ο Χαταμί κατόρθωσε με την πολιτική της καλής γειτονίας που προωθούσε να βελτιώσει τις διμερείς σχέσεις με όλες τις χώρες του ΣΣΚ εκτός από τα ΗΑΕ λόγω της διαμάχης για την κυριαρχία τριών νησιών. Όπως και ο προκάτοχός του, ο Χαταμί διακήρυττε την πλήρη ιρανική κυριαρχία επί των τριών νησιών. Παρόλα αυτά, πρότεινε στα ΗΑΕ την διεξαγωγή συζητήσεων.

Ο Χαταμί επιδίωκε μέσω μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης – επικοινωνιακού διάλογο, πολιτική καλής γειτονίας, πολιτιστικές ανταλλαγές, αύξηση οικονομικών και εμπορικών επαφών - να πείσει σταδιακά τις χώρες του ΣΣΚ ότι δεν έχουν ανάγκη από ξένη προστασία. Με άλλα λόγια, ήθελε να εδραιώσει ένα κλίμα εμπιστοσύνης στην περιοχή για να τις πείσει να ζητήσουν την απόσυρση των αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων από το έδαφός τους, και ακολούθως μαζί με το Ιράν να συστήσουν ένα περιφερειακό σύστημα ασφαλείας. Όπως χαρακτηριστικά το έθετε ο Χαταμί «καλλιεργώντας εμπιστοσύνη είναι η πρώτη και η πλέον κατάλληλη στρατηγική προσέγγιση για τη διασφάλιση της περιφερειακής ασφάλειας από τις ίδιες τις περιφερειακές δυνάμεις»<sup>191</sup>. Παρά την εντυπωσιακή βελτίωση των διμερών σχέσεων δεν κατάφερε να επιτύχει κάτι τέτοιο. Δεν μπόρεσε να εξαλείψει πλήρως την καχυποψία κάποιων χωρών του ΣΣΚ προς το Ιράν. Επιπλέον οι ΗΠΑ ασκούσαν πίεση προς τις χώρες του ΣΣΚ ώστε να μην συστήσουν ένα περιφερειακό σύστημα ασφαλείας με την Τεχεράνη.

Μετά την πτώση του Σαντάμ στο Ιράκ οι σχέσεις του Ιράν με την Σαουδική Αραβία άρχισαν να επιδεινώνονται. Η Σαουδική Αραβία έβλεπε με καχυποψία να αυξάνεται η ιρανική επιρροή στο μετα-σανταμικό Ιράκ, θεωρώντας ότι άλλαζε ο συσχετισμός ισχύος

<sup>190</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 58-60, 138-139, 143.

<sup>191</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 198.

στην περιοχή υπέρ της Τεχεράνης. Μετά την άνοδο των σιιτών στην κυβέρνηση του Ιράκ, το Ριάντ φοβόταν, όπως και οι υπόλοιπες σουνιτικές μοναρχίες, την δημιουργία μίας ισχυρής Σιιτικής Ημισελήνου με αιχμή του δόρατος το Ιράν<sup>192</sup>. Επίσης η επιδείνωση των σχέσεων του Ιράν με τις ΗΠΑ εκείνη την περίοδο είχε άμεσο αρνητικό αντίκτυπο στις σχέσεις της Τεχεράνης με την φιλοαμερικανική Σαουδική Αραβία.

#### 4.2. Σχέσεις Ιράν με την ΕΕ

Όταν ανέλαβε την προεδρεία ο Χαταμί οι σχέσεις με την ΕΕ ήταν διερρηγμένες λόγω της ετυμηγορίας ενός γερμανικού δικαστηρίου τον Απρίλιο του 1997 που ενέπλεκε στην «υπόθεση της Μυκόνου» τους πολιτικούς ηγέτες του Ιράν. Ο Χαταμί, όπως και ο προκάτοχός του, επιζητούσε διακαώς επενδύσεις, δάνεια και υψηλή τεχνολογία από την Ευρώπη γι' αυτό και ήταν αποφασισμένος να επιδιώξει άμεσα την εξομάλυνση των σχέσεων με την ΕΕ. Η ΕΕ από την μεριά της, θεώρησε ότι ένας νέος άνεμος πνέει στο Ιράν μετά την εκλογή του Χαταμί, οπότε και έγινε πρόθυμη για μία αναθέρμανση των σχέσεων. Κατά συνέπεια, ο Χαταμί κατάφερε σε σύντομο χρονικό διάστημα να ανατρέψει το αρνητικό κλίμα στις σχέσεις ΕΕ-Ιράν.

Τον Νοέμβριο του 1997, μετά από έξι μήνες, επέστρεψαν οι πρέσβεις των κρατών μελών της ΕΕ στην Τεχεράνη<sup>193</sup>. Η ΕΕ, ανταποκρινόμενη στην μετριοπάθεια και τον συμφιλιωτικό τόνο του Χαταμί, ήρε τον Φεβρουάριο του 1998 την απαγόρευση που είχε επιβάλλει σε υψηλού επιπέδου επαφές με το καθεστώς της Τεχεράνης<sup>194</sup>. Αυτό είχε ως

---

<sup>192</sup> Τον Δεκέμβριο του 2004, ο χασεμίτης μονάρχης της Ιορδανίας, Αμπντουλάχ έκρουσε τον κώδωνα του κινδύνου λέγοντας ότι στην Μέση Ανατολή αναδύεται μία επικίνδυνη «Σιιτική Ημισέληνος» που ξεκινάει από το Ιράν, διασχίζει το Ιράκ και την Συρία και καταλήγει στην Χεζμπολάχ του Λιβάνου. Για περισσότερα βλέπε Barzegar, Kayhan, «Iran and The Shiite Crescent: Myths and Realities», *The Brown Journal of World Affairs*, vol. 15, no. 1, 2008.

<sup>193</sup> Βλ. Buchta, Wilfried, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, ό.π., σελ. 128-129, 219.

<sup>194</sup> Βλ. Tazmini, Ghoncheh, *Khatami's Iran: The Islamic Republic and the Turbulent Path to Reform*, I.B.Tauris, London, 2009, σελ. 85.

αποτέλεσμα να σπεύσουν να επισκεφθούν την Τεχεράνη ευρωπαίοι ηγέτες κρατών και κυβερνήσεων με σκοπό την επέκταση των εμπορικών σχέσεων. Ο πρώτος που έσπευσε να επισκεφθεί την Τεχεράνη ήταν ο πρωθυπουργός της Ιταλίας Ρομάνο Πρόντι, τον Ιούλιο του 1998<sup>195</sup>. Τον Σεπτέμβριο του 1999, ο Αυστριακός πρόεδρος επισκέφθηκε την Τεχεράνη. Τον επόμενο μήνα, ο πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας, Κωνσταντίνος Στεφανόπουλος βρέθηκε στο Ιράν<sup>196</sup>. Ένα χρόνο αργότερα, δηλαδή τον Οκτώβριο του 2000, έγινε δεκτός στην ιρανική πρωτεύουσα ο ισπανός πρωθυπουργός Χοσέ Μαρία Αθνάο<sup>197</sup>.

Εντωμεταξύ ο Χαταμί με αποφασιστικότητα διευθέτησε την υπόθεση Ρουσντί, η οποία αποτελούσε για εννιά χρόνια ένα αγκάθι στις σχέσεις του Ιράν με την ΕΕ. Ήθελε με την ενεργεία του να ανοίξει την δρόμο για την βελτίωση των σχέσεων με την Μ.Βρετανία. Στις 22 Σεπτεμβρίου 1998 στην Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ είπε ότι «θα πρέπει να θεωρήσουμε την υπόθεση Salman Rushdie ως απολύτως λήξαν». Από την άλλη όμως είπε ότι δεν μπορούσε να ακυρώσει την φετβά. Στις 24 Σεπτεμβρίου ο ιρανός υπουργός εξωτερικών Καμάλ Χαραζί διαβεβαίωσε το βρετανό ομόλογό του ότι «η κυβέρνηση της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν δεν έχει καμία πρόθεση, ούτε πρόκειται να λάβει καμία απολύτως ενέργεια για να απειλήσει τη ζωή του συγγραφέα των Σατανικών Στοιχείων ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου που συνδέεται με το έργο του, ούτε θα ενθαρρύνει ή θα βοηθήσει κανέναν να το πράξει»<sup>198</sup>. Οι παραπάνω δηλώσεις προκάλεσαν έντονη αντίδραση στο εσωτερικό του Ιράν. Τον Φεβρουάριο του 1999 ο πρόεδρος του πανίσχυρου Συμβουλίου των Κηδεμόνων, Αγιατολαχ Τζανατί είπε ότι φετβά ήταν «έγκυρη, ανεξάρτητα από το τι έχει ειπωθεί»<sup>199</sup>. Ακόμη, ένα ιρανικό

---

<sup>195</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 200.

<sup>196</sup> Βλ. Buchta, Wilfried, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, ό.π., σελ. 130.

<sup>197</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 87.

<sup>198</sup> Βλ. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, ό.π., σελ. 174.

<sup>199</sup> Βλ. Rakel, Eva Patricia, *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, ό.π., σελ. 213.

ίδρυμα αύξησε το ποσό της αμοιβής για όποιον δολοφονούσε τον Ρουσντί<sup>200</sup>. Παρόλα αυτά, η βρετανική κυβέρνηση καλύφθηκε από τις διαβεβαιώσεις του Χαταμί και Χαραζί. Ακολούθως συμφωνήθηκε η ανταλλαγή πρέσβων μεταξύ των δύο χωρών. Ουσιαστικά ο Χαταμί ακολούθησε την ίδια συνταγή με τον Ραφσαντζανί για την διευθέτηση της υπόθεσης Ρουσντί<sup>201</sup>. Δηλαδή από την μία διαβεβαίωσε ότι η ιρανική κυβέρνηση δε θα προωθούσε την εκτέλεση της φετβά, από την άλλη διακήρυξε ότι δεν μπορούσε να ακυρώσει την φετβά καθώς προέρχονταν από ανώτατο κληρικό. Το ότι ο Χαταμί επέτυχε την διευθέτηση της υπόθεσης ενώ ο Ραφσαντζανί όχι, οφείλεται μάλλον στην μεγαλύτερη εμπιστοσύνη που ενέπνεε ο πρώτος προς τους Ευρωπαίους.

Αφού διευθέτησε το ζήτημα Ρουσντί, ο Χαταμί διεξήγαγε μία επίθεση γοητείας προς την Ευρώπη και επισκέφθηκε μία σειρά από χώρες όπως την Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία, Ελλάδα, Ισπανία και Αυστρία. Ο ιρανός πρόεδρος επισκεπτόμενος αυτές τις χώρες επιζητούσε μεταξύ άλλων να λάβει δάνεια και να εξασφαλίσει επενδύσεις<sup>202</sup>. Παράλληλα επιδείκνυε μία μετριοπάθεια για να ενισχύσει το κλίμα εμπιστοσύνης προς το Ιράν και να αλλάξει την διεθνή του εικόνα. Η συνάντησή του με τον Πάπα, έδειξε ότι προωθεί «έναν διάλογο μεταξύ των πολιτισμών». Επίσης, απέφευγε την ακραία ρητορική, ακόμα και προς το Ισραήλ, προκειμένου να μην υπονομεύσει την πολιτική του.

Η συνετή πολιτική του Χαταμί προς την Ευρώπη δεν άργησε να αποδίδει καρπούς. Ο ιρανός πρόεδρος βρήκε στην Ευρώπη γραμμές πίστωσης. Επί παραδείγματι εξασφάλισε 2 δις δολάρια σε πιστώσεις από γαλλικές τράπεζες όσο βρίσκονταν στο Παρίσι<sup>203</sup>. Επίσης άρχισαν να εισρέουν ευρωπαϊκές επενδύσεις κυρίως στον ενεργειακό τομέα του Ιράν. Ενδεικτικά, υπογράφηκε ένα συμβόλαιο τον Μάρτιο του 1999 με την ιταλική ENI

<sup>200</sup> Βλ. Buchta, Wilfried, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, ό.π., σελ. 129.

<sup>201</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 86.

<sup>202</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 87.

<sup>203</sup> Βλ. Sabet-Saeidi, Shahriar, «Iranian-European Relations: A Strategic Partnership», στο: Ehteshami, Anoushiravan & Zweiri, Mahjoob, (επιμ.), *Iran's Foreign Policy: From Khatami to Ahmadinejad*, εκδ. Ithaca Press, Reading, UK, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2011, σελ. 64.

και την γαλλική Elf Aquitaine αξίας περίπου 1 δις δολάρια για την ανάπτυξη ενός πετρελαϊκού κοιτάσματος<sup>204</sup>. Όσον αφορά το διμερές εμπόριο μεταξύ Ιράν-ΕΕ, αυξήθηκε σημαντικά. Μάλιστα το Ιράν και η ΕΕ μπήκαν σε διαπραγματεύσεις για μία Συμφωνία Εμπορίου και Συνεργασίας (ΤCΑ) το 2002.

Κατά την διάρκεια της πρώτης του θητείας, ο μεταρρυθμιστής πρόεδρος κατάφερε να εξομαλύνει πλήρως τις σχέσεις με την ΕΕ. Κατάφερε να αποκαταστήσει τις διπλωματικές σχέσεις ακόμα και με την Μ.Βρετανία. Ωστόσο στην δεύτερη του θητεία θα εγκλωβιστεί γύρω από το ζήτημα των πυρηνικών.

Όταν η ιρανική αντικαθεστωτική οργάνωση Μουτζαχεντίν Χαλκ ανακοίνωσε τον Αύγουστο του 2002 ότι η Τεχεράνη κατασκευάζει μυστικά μία εγκατάσταση βαρέος ύδατος στο Αράκ και μία εγκατάσταση εμπλουτισμού ουρανίου στη Νατάνζ, η ΕΕ άρχισε να ανησυχεί έντονα για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Έως τότε δεν αποτελούσε πεδίο έντασης το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα στις σχέσεις ΕΕ-Τεχεράνης. Από το 2002 και μετά όμως οι σχέσεις των δύο έχουν επισκιαστεί από το πυρηνικό πρόγραμμα.

Η καχυποψία προς την Τεχεράνη αυξανόταν καθώς η Διεθνής Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) στις εκθέσεις της έκανε λόγο για ύποπτα στοιχεία στο ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα. Ακολουθώντας το Ιράν ενεπλάκη σε σκληρές διαπραγματεύσεις με την ομάδα κρατών Ε3 (Γαλλία, Γερμανία, Βρετανία) για το πυρηνικό του πρόγραμμα. Κατόπιν απειλής προς το Ιράν ότι εάν δεν συνεργαζόταν θα παραπέμπονταν η υπόθεση του στο ΣΑ του ΟΗΕ, γεγονός το οποίο θα άνοιγε τον δρόμο για την επιβολή κυρώσεων, η Τεχεράνη ήλθε σε προσωρινή συμφωνία με τους Ε3 στις 21 Οκτωβρίου 2003. Η συμφωνία προέβλεπε ότι το Ιράν θα υπογράψει το πρόσθετο πρωτόκολλο της Συνθήκης Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων (NPT) και θα αναστείλει προσωρινά τις δραστηριότητες εμπλουτισμού ουρανίου<sup>205</sup>. Ωστόσο σύντομα οι συνομιλίες έφτασαν σε αδιέξοδο, με την κάθε μεριά να κατηγορεί την άλλη για αθέτηση υποχρεώσεων. Το Νοέμβριο του 2004 το Ιράν και η τρoίκα υπέγραψαν την συμφωνία των Παρισίων. Συμφωνήθηκε ότι το Ιράν θα αναστείλει προσωρινά τον εμπλουτισμό ουρανίου όσο θα

<sup>204</sup> Βλ. Buchta, Wilfried, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, ό.π., σελ. 130. Howard, Roger, *Iran Oil: The New Middle East Challenge to America*, ό.π., σελ. 14.

<sup>205</sup> Βλ. Arjomand, Said Amir, *After Khomeini: Iran under His Successors*, ό.π., σελ. 198-199.

διεξάγονταν οι διαπραγματεύσεις για την εύρεση μίας λύσης. Ωστόσο λίγο πριν λήξει η θητεία του, τον Ιούλιο, ο Χαταμί αποφάσισε την επανέναρξη του εμπλουτισμού ουρανίου. Ο Χαταμί αθέτησε την Συμφωνία των Παρισίων, επειδή στις διαπραγματεύσεις οι απαιτήσεις της τρόικα ήταν ολοένα και σκληρότερες. Επί παραδείγματι η τρόικα ζήτησε από την Τεχεράνη να αναστείλει για δέκα χρόνια τον εμπλουτισμό ουρανίου<sup>206</sup>. Ο Χαταμί θα κληροδοτούσε ένα αδιέξοδο στις διαπραγματεύσεις για τα πυρηνικά στον διάδοχο του.

Είναι γεγονός πάντως πως το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα σημείωσε την μεγαλύτερή του πρόοδο επειδή προεδρίας Χαταμί. Ο Said Amir Arjomand αναφέρει πως μετά την αστραπιαία ανατροπή του Σαντάμ Χουσεΐν από τους Αμερικανούς, το ιρανικό καθεστώς όντας πανικόβλητο μην αποτελέσει τον επόμενο στόχο των ΗΠΑ, κατέληξε στο συμπέρασμα πως ο μόνος τρόπος να αποφύγει μία αμερικανική εισβολή ήταν να αποκτήσει πυρηνικά όπλα<sup>207</sup>.

#### 4.3. Σχέσεις Ιράν με ΗΠΑ

Σε αντίθεση με τους προκατόχους του, ο Χαταμί απέφευγε να αποκαλεί τις ΗΠΑ ως Μεγάλο Σατανά. Ήταν επί προεδρίας του άλλωστε, που ενάντια στο πρωτόκολλο η επέτειος του πολέμου με το Ιράκ γιορτάστηκε το 1999 χωρίς να πατηθούν οι σημαίες των ΗΠΑ και του Ισραήλ από τους παρελαύνοντες στρατιώτες<sup>208</sup>. Αποσκοπούσε σε μία εξομάλυνση των σχέσεων με τις ΗΠΑ επειδή θεωρούσε πως ήταν προς το συμφέρον της χώρας του κάτι τέτοιο. Ήθελε βέβαια η Ουάσινγκτον να προβεί πρώτα σε υποχωρήσεις προς το Ιράν<sup>209</sup>. Εννοώντας προφανώς την άρση των αμερικανικών κυρώσεων προς το

<sup>206</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 96.

<sup>207</sup> Βλ. Arjomand, Said Amir, *After Khomeini: Iran under His Successors*, ό.π., σελ. 197.

<sup>208</sup> Βλ. Basbous, Antoine, *Ο Ισλαμισμός μια Αποτυχημένη Επανάσταση*, ό.π., σελ. 124.

<sup>209</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 200.

Ιράν και το ξεπάγωμα των ιρανικών δεσμευμένων κεφαλαίων.<sup>210</sup> Κατά αυτόν τρόπο πίστευε πως θα μπορούσε να πείσει τους συντηρητικούς να στηρίξουν μία προσέγγιση με την Ουάσινγκτον. Παρόλα αυτά θα επιχειρούσε ένα άνευ προηγουμένου άνοιγμα προς τις ΗΠΑ. Σε μία συνέντευξη που παραχώρησε στο CNN τον Ιανουάριο του 1998 απευθύνθηκε στον αμερικανικό λαό με έναν ιδιαίτερος συμφιλιωτικό τόνο. Εξήρε την θρησκευτικότητα του αμερικανικού λαού. Επισήμανε δε την ομοιότητα των δύο χώρων ως προς τον ρόλο που έχει παίξει η θρησκεία στην σύστασή τους. Αναφέρθηκε και στην ομηρεία των αμερικανών διπλωματών για την οποία εξέφρασε την λύπη του. Αποκήρυξε την τρομοκρατία, λέγοντας δε ότι είναι ασύμβατη με την θρησκεία του Ισλάμ. Πρότεινε μάλιστα στους Αμερικανούς να πραγματοποιηθούν μεταξύ των δύο χωρών ανταλλαγές αθλητών, ακαδημαϊκών και ανθρώπων του πολιτισμού ώστε να προωθηθεί η αλληλοκατανόηση.

Ο Χαταμί ήθελε να δείξει με την συνέντευξή του ότι το Ιράν είναι ένα υπεύθυνο κράτος, το οποίο έχει αφήσει πίσω του το παρελθόν και είναι πρόθυμο για σχέσεις με τις ΗΠΑ. Από την μεριά του, ο ιρανός Ανώτατος Ηγέτης προέβη σε κατηγορίες κατά των ΗΠΑ. Πιθανότατα το έκανε αυτό για εσωτερική κατανάλωση. Όταν το Φεβρουάριο του 1998, αμερικανοί παλαιστές πήγαν στην Τεχεράνη να διαγωνιστούν με ιρανούς παλαιστές, έγινε ένας παραλληλισμός με την διπλωματία του πινγκ-πονγκ του Νίξον προς τον Μάο<sup>211</sup>.

Ο πρόεδρος Κλίντον αντέδρασε στις γέφυρες του Χαταμί τον Απρίλιο του 1999. Αναγνώρισε το γεγονός ότι το Ιράν έχει υποστεί μεγάλη καταπίεση από την Δύση κατά το παρελθόν. Ως εκ τούτου θεώρησε τον θυμό του Ιράν προς την Δύση δικαιολογημένο<sup>212</sup>. Λίγο καιρό αργότερα, τον Μάρτιο του 2000, η υπουργός εξωτερικών των ΗΠΑ, Μαντλίν Ολμπράιτ, προέβη σε μία άνευ προηγουμένου συμφιλιωτική κίνηση προς το Ιράν. Παραδέχθηκε την ενεργή συμμετοχή των ΗΠΑ στο πραξικόπημα κατά του εθνικιστή πρωθυπουργού Μοσαντέκ. Επίσης αναγνώρισε ότι ήταν λάθος, η

<sup>210</sup> Βλ. Tazmini, Ghoncheh, *Khatami's Iran: The Islamic Republic and the Turbulent Path to Reform*, ό.π., σελ. 89.

<sup>211</sup> Βλ. Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, ό.π., σελ. 194.

<sup>212</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy», ό.π., σελ. 557.

Αμερική να στηρίξει τον Σαντάμ στο πόλεμο του με το καθεστώς της Τεχεράνης<sup>213</sup>. Επιπρόσθετα κατήγγησε την απαγόρευση στις εισαγωγές χαβιάρι, φιστικιών και χαλιών από το Ιράν.

Η αντίδραση του Χαμενέϊ προς τα ανοίγματα της Ολμπράιτ δεν άφησε κανένα περιθώριο για την βελτίωση των διμερών τους σχέσεων. Είπε ότι πίσω από τα ανοίγματα της Ολμπράιτ κρύβονται συνωμοσίες κατά του Ιράν. Ο Ray Takeyh υποστηρίζει ότι τα ανοίγματα της Ολμπράιτ προς το Ιράν ήρθαν σε κακή χρονική συγκυρία. Την περίοδο εκείνη ο Χαταμί ήταν αισθητά αποδυναμωμένος στο εσωτερικό για να αδράξει την ευκαιρία<sup>214</sup>. Οπότε κάπως έτσι έληξε η θητεία της κυβέρνησης Κλίντον χωρίς να επιτευχθεί καμία ουσιαστική βελτίωση των σχέσεων με την Τεχεράνη.

Οι ελπίδες για μία προσέγγιση με τις ΗΠΑ αναπτερώθηκαν μετά την άνοδο στην προεδρεία του Μπους του Νεότερου. Θεωρούνταν ως λιγότερο φιλοισραηλινός σε σχέση με τον Κλίντον από την ιρανική ηγεσία<sup>215</sup>. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11 Σεπτεμβρίου έδωσαν μία μοναδική ευκαιρία στο Χατάμι να έρθει πιο κοντά στις ΗΠΑ. Έσπευσε να δώσει αμέσως συλλυπητήρια για την τραγωδία προς τις ΗΠΑ. Λίγο πριν οι ΗΠΑ επιτεθούν κατά των Ταλιμπάν, η ιρανική ηγεσία αποφάσισε να τις βοηθήσει. Ο Ανώτατος Ηγέτης έδωσε την έγκρισή του για συνεργασία με την Ουάσινγκτον κυρίως λόγω φόβου μην στραφούν οι αμερικανικές δυνάμεις προς το Ιράν. Ο Χαταμί από την μεριά του έλεγε ότι «το Αφγανιστάν παρέχει στις δύο χώρες μια τέλεια ευκαιρία για τη βελτίωση των σχέσεών τους»<sup>216</sup>. Άλλωστε, το Ιράν δεν είχε κανένα πρόβλημα να δει τους Ταλιμπάν να ανατρέπονται. Δεν είχε τίποτα κοινό μαζί τους, παρά μόνο αμοιβαίο μίσος. Το 1998 μάλιστα το Ιράν λίγο έλειψε να επιτεθεί κατά των Ταλιμπάν όταν οι τελευταίοι θανάτωσαν δέκα ιρανούς διπλωμάτες.

<sup>213</sup> Βλ. Ramazani, R. K., «Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy», ό.π., σελ. 557.

<sup>214</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 203-204.

<sup>215</sup> Βλ. Kian-Thiébaud, Azadeh, *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν*, εκδ. Κριτική, 2006, σελ. 123-124.

<sup>216</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 208.

Τον Ιράν παρείχε σημαντική βοήθεια προς την Ουάσινγκτον κατά την διάρκεια των επιχειρήσεων της. Συγκεκριμένα άφησε τα αμερικανικά αεροσκάφη να χρησιμοποιήσουν το εναέριό του χώρο. Εξάσκησε την επιρροή του στην Βόρεια Συμμαχία και την έπεισε να συντονίσει τις ενέργειές της με τους αμερικανούς<sup>217</sup>. Μετά την πτώση των Ταλιμπάν, το Ιράν είχε καταλυτική συμβολή στον σχηματισμό της μεταβατικής αφγανικής κυβέρνησης στην Συνδιάσκεψη της Βόννης<sup>218</sup>. Ωστόσο ένα περιστατικό δυσχέρανε μία στενότερη προσέγγιση μεταξύ των δύο. Οι ισραηλινές αρχές στις 4 Ιανουαρίου 2002 κατέσχεσαν το πλοίο *Karine A*, το οποίο αποτελούσε ιδιοκτησία της Παλαιστινιακής Αρχής και μετέφερε ιρανικά όπλα. Το ποιος ακριβώς ήταν πίσω από αυτήν την επιχείρηση μεταφοράς όπλων δεν μπορεί να εξακριβωθεί. Πάντως διεθνώς δόθηκε η εντύπωση ότι ο εγκέφαλος της επιχείρησης ήταν το Ιράν ή κάποια ακραία στοιχεία του ιρανικού καθεστώτος. Λίγες μέρες αργότερα, ο Μπους συμπεριλαμβάνει το Ιράν στον περίφημο Άξονα του Κακού. Το Ιράν ένιωθε προδομένο καθώς λίγο νωρίτερα είχε βοηθήσει τις ΗΠΑ στο Αφγανιστάν και τώρα η Ουάσινγκτον ανταπέδιδε με απειλές για αλλαγή καθεστώτος. Ως άμεση συνέπεια της συμπερίληψης του Ιράν στον Άξονα του Κακού, η θέση του Χαταμί υπονομεύτηκε στο εσωτερικό. Αμφισβητήθηκε η εξωτερική του πολιτική. Το Ιράν αντέδρασε αποδοκιμάζοντας την πολιτική Μπους περί Άξονα του Κακού. Παρόλα αυτά οι δύο πλευρές συνέχισαν να συνομιλούν. Στο Ιράκ, το Ιράν παρείχε στις ΗΠΑ βοήθεια όπως στην ανοικοδόμηση και δεν επέλεξε να αποσταθεροποιήσει το Ιράκ μέσω των σιιτών ιρακινών συμμάχων του<sup>219</sup>. Η αστραπιαία ανατροπή του Σαντάμ προκάλεσε μεγάλη ανησυχία το ιρανικό καθεστώς. Κάποιοι μάλιστα φοβήθηκαν ότι το Ιράν θα είναι ο επόμενος στόχος των ΗΠΑ<sup>220</sup>.

---

<sup>217</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 212.

<sup>218</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 58.

<sup>219</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 61.

<sup>220</sup> Βλ. Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, ό.π., σελ. 217.

Το Μάιο του 2003 το Ιράν απέστειλε διά ξένου μεσολαβητή ένα γράμμα στις ΗΠΑ με το οποίο πρότεινε την διευθέτηση των κυριότερων ζητημάτων που απασχολούσουν τις διμερείς του σχέσεις. Σύμφωνα με το γράμμα, το Ιράν ήταν διατεθειμένο μεταξύ άλλων να σταματήσει να εξοπλίζει την Χαμάς και την Παλαιστινιακή Τζιχάντ. Επιπλέον το Ιράν λέει στο γράμμα ότι είναι έτοιμο να ασκήσει την επιρροή του στην Χεζμπολάχ για να διαλύσει το στρατιωτικό της σκέλος και να αναγνωρίσει την λύση των δύο κρατών στην ισραηλινό-παλαιστινιακή υπόθεση<sup>221</sup>. Παρόλο που η ιρανική πλευρά προέβαινε σε μεγάλες παραχωρήσεις σε ευαίσθητα ζητήματα προς τις ΗΠΑ, εκείνες δεν απάντησαν καν στο γράμμα. Αυτό οφειλόταν ενδεχομένως στην μεγάλη επιρροή των νεοσυντηρητικών στον Λευκό Οίκο αλλά και ίσως στην υπεροψία των ΗΠΑ μετά την γρήγορη ανατροπή του Σαντάμ. Όπως και να έχει, ο Χαταμί παρά τις εντατικές του προσπάθειες, δεν κατάφερε τελικά να θέσει τις σχέσεις με τις ΗΠΑ σε μία νέα βάση.

---

<sup>221</sup> Βλ. Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, ό.π., σελ. 61-62.

## Συμπεράσματα

**Ο** Έρικ Χομπσμπάουμ αναφέρει πως η Ισλαμική Επανάσταση του Ιράν είχε κάτι το ιδιαίτερο σε σύγκριση με όλες τις προηγούμενες επαναστάσεις του κόσμου και αυτό ήταν η ιδεολογική της βάση, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός<sup>222</sup>. Παρόλη την ιδιαιτερότητά της, η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν έχει χαράξει όμοια πορεία στην εξωτερική πολιτική με ένα άλλο κράτος, προϊόν μίας επανάστασης και αυτό, την ΕΣΣΔ.

Το Ιράν, όπως και η ΕΣΣΔ, κατά τα πρώτα χρόνια μετά την επανάσταση του ήταν ιδιαίτερος ριζοσπαστικό. Αμφισβητούσε το υπάρχον διεθνές σύστημα και προωθούσε την εξαγωγή της επανάστασής του στο εξωτερικό, όπως ακριβώς και η Σοβιετική Ένωση. Ήταν δηλαδή μία αναθεωρητική δύναμη που αποτελούσε διεθνή απειλή. Αμφότερες όμως σταδιακά κοινωνικοποιήθηκαν στο κυρίαρχο διεθνές σύστημα. Εγκατέλειψαν δηλαδή την εξαγωγή των επαναστάσεών τους και κατέληξαν να γίνουν δυνάμεις του status quo. Γιατί όμως συνέβη αυτό;

Οι νεορεαλιστές υποστηρίζουν πως τα επαναστατικά κράτη αναγκάζονται να κοινωνικοποιηθούν στο διεθνές σύστημα λόγω των πιέσεων τους διεθνούς συστήματος. Με άλλα λόγια για να επιβιώσουν πρέπει να προσαρμοστούν στις επιταγές του διεθνούς συστήματος. Διαφορετικά θα καταστραφούν. Το Ιράν ύστερα από την ακραία ιακωβίνικη του περίοδο πέρασε σταδιακά στον πραγματισμό την δεκαετία του 90'. Άρχισε να αντιλαμβάνεται ολοένα και περισσότερο την εξωτερική πολιτική με λογική κόστους-οφέλους. Έπρεπε να βιώσει έναν καταστροφικό οκταετή πόλεμο με το Ιράκ για να ταρακουνηθεί η ηγεσία της. Και έπρεπε να πεθάνει ο Χομεϊνί για να στραφεί το Ιράν σταδιακά στον πραγματισμό. Έτσι ο Ραφσαντζανί και ακόμη περισσότερο ο Χαταμί χάραζαν την εξωτερική τους πολιτική με γνώμονα το εθνικό συμφέρον της χώρας. Θεωρούσαν άλλωστε ότι σε διαφορετική περίπτωση θα υπονομεύονταν η εσωτερική νομιμοποίηση του καθεστώτος. Ο ιρανικός λαός υπομένοντας τεράστιες στερήσεις την

---

<sup>222</sup> Βλ. Hobsbawm, Eric, *Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*, εκδ. Abacus, London, 1995, σελ. 455.

δεκαετία του 80' λόγω των ακραίων επιλογών του Χομεϊνί στην εξωτερική πολιτική, ήθελε να δει το βιοτικό του επίπεδο να ανεβαίνει. Δεν ήταν διατεθειμένος πλέον για ιδεολογικές περιπέτειες. Ωστόσο ο Ραφσαντζανί όσο και ο Χαταμί είχαν ένα εμπόδιο στις προσπάθειές τους και αυτό ήταν η πολιτική κληρονομιά του Χομεϊνί.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### Ελληνόγλωσση

- Basbous, Antoine, *Ο Ισλαμισμός μια Αποτυχημένη Επανάσταση*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 2003.
- Howard, Roger, *Ιράν και κρίση. Πυρηνικές φιλοδοξίες και η αμερικανική απάντηση*, εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα, 2006.
- Καραγιάννης, Μάνος, «Η ιρανική εξωτερική πολιτική στην Υπερκαυκασία και στην Κεντρική Ασία», στο: Κεφαλά, Βιβή, και Τσαρδανίδης, Χαράλαμπος, (επιμ.), *Ιράν: Πολιτική, Οικονομία, Διεθνείς και Περιφερειακές Σχέσεις*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2014, σελ. 289-314.
- Kian-Thiébaud, Azadeh, *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν*, εκδ. Κριτική, 2006.

### Ξενόγλωσση

- Adib-Moghaddam, Arshin, «Islamic Utopian Romanticism and the Foreign policy Culture of Iran», *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, Vol. 14, No. 3, Fall 2005, σελ. 265-292.
- Ahmadi, Kourosh. *Islands and International Politics in the Persian Gulf: Abu Musa and Tunbs in Strategic Context*, εκδ. Routledge, London, 2008.
- Alfoneh, Ali, *Iran Unveiled: How the Revolutionary Guards Is Turning Theocracy into Military Dictatorship*, εκδ. The AEI Press, Washington D.C., 2013.
- Amirahmadi, Hooshang, «Iranian-Saudi Arabian Relations since the Revolution», στο: Amirahmadi, Hooshang και Entessar, Nader, (επιμ.), *Iran and the Arab World*, εκδ. St. Martin's Press, New York, 1993, σελ. 139-160.
- Arjomand, Said Amir, *After Khomeini: Iran under His Successors*, εκδ. Oxford University Press, Oxford, 2009.
- Arjomand, Said Amir, *The Turban for the Crown: The Islamic Revolution in Iran*, εκδ. Oxford University Press, New York και Oxford, 1988.

- Axworthy, Michael, *Revolutionary Iran: A History of the Islamic Republic*, εκδ. Oxford University Press, New York, 2013.
- Bakhash, Shaul, *The Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, εκδ. I.B. Tauris and Co. Ltd., London, 1985.
- Bakhash, Shaul, «Iran's Foreign Policy under the Islamic Republic, 1979–2000», στο: Brown, L. Carl (επιμ.), *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*, εκδ. I.B Tauris, London & New York, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2004, σελ. 247-258.
- Behrooz, Maziar, «Trends in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, 1979-1988», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East Nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, εκδ. Yale University Press, New Haven and London, 1990, σελ. 13-35.
- Buchta, Wilfried, *Who Rules Iran? The Structure of Power in the Islamic Republic*, εκδ. The Washington Institute of Near East Policy and the Konrad Adenauer Stiftung, Washington, D.C., 2000.
- Chubin, Shahram και Tripp, Charles, *Iran and Iraq at War*, εκδ. I.B. Tauris & Co. Ltd, London, 1988.
- Chubin, Shahram, *Whither Iran? Reform, Domestic Politics and National Security*, εκδ. Oxford University Press for the International Institute of Strategic Studies, London, 2002.
- Clawson, Patrick και Michael, Rubin, *Eternal Iran: Continuity and Chaos*, εκδ. Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- Cohen, Ronen A., *Revolution Under Attack: The Forqan Group of Iran*, εκδ. Palgrave Macmillan, New York, 2015.
- Cordesman, Anthony H., *Saudi Arabia Enters the Twenty-first Century the Political, Foreign Policy, Economic, and Energy Dimensions*, εκδ. Praeger, Westport, Connecticut, 2003.
- Cottam, Richard W., *Iran and the United States: A Cold War Case Study*, εκδ. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh, 1988.
- Ehteshami, Anoushiravan, *After Khomeini: The Iranian Second Republic*, εκδ. Routledge, London και New York, 1995.
- Ehteshami, Anoushiravan, «The Foreign Policy of Iran», στο: Hinnebusch, Raymond και Ehteshami Anoushiravan (επιμ.), *The Foreign Policies of Middle East States*, εκδ. Lynne Rienner, London, 2002, σελ. 283-309.

- Fayazmanesh, Sasan, *The United States and Iran: Sanctions, wars and the policy of dual containment*, εκδ. Routledge, London & New York, 2008.
- Ginsberg, Roy H., *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*, εκδ. Rowman & Littlefield, Lanham, Maryland, 2001.
- Goodarzi, Jubin M., *Syria And Iran: Diplomatic Alliance and Power Politics in the Middle East*, εκδ. Tauris Academic Studies, London και New York, 2006.
- Halliday, Fred, «Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change», *Middle East Report*, No.220, 2001, σελ. 42-47.
- Hiro, Dilip, *Holy Wars: The Rise of Islamic Fundamentalism*, εκδ. Routledge, New York, 1989.
- Hiro, Dilip, *Inside Central Asia: A Political and Cultural History of Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkey, and Iran*, εκδ. Overlook Duckworth, New York & London, 2009.
- Hunter, Shireen T., *Iran after Khomeini*, εκδ. Praeger, New York, 1992.
- Hunter, Shireen T., *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*, εκδ. Praeger, Santa Barbara, California, 2010.
- Hobsbawm, Eric, *Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*, εκδ. Abacus, London, 1995.
- Hovsepian-Bearce, Yvette, *The Political Ideology of Ayatollah Khamenei: Out of the Mouth of the Supreme Leader of Iran*, εκδ. Routledge, London και New York, 2015.
- Kazemzadeh, Masoud, «Ayatollah Khamenei's Foreign Policy Orientation», *Comparative Strategy*, 32:5, 2013, σελ. 443-458.
- Marschall, Christin, *Iran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, εκδ. RoutledgeCurzon, London, 2003.
- Menashri, David, «Iran and Central Asia: Radical Regime, Pragmatic Politics», στο: Menashri, David, (επιμ.), *Central Asia Meets the Middle East*, εκδ. Frank Cass & Co., London, 1998, σελ. 73-97.
- Menashri, David, *Post-revolutionary Politics in Iran: Religion, Society, and Power*, εκδ. Frank Cass London, 2001.
- Mesbahi, Mohiaddin, «Iran and Central Asia: Paradigm and Policy», *Central Asian Survey*, Vol. 23, No. 2, 2004, 109-139.

- Milani, Mohsen M., «Iran's Gulf Policy: From Idealism and Confrontation to Pragmatism and Moderation», στο: al-Suwaidi, Jamal S., (επιμ.), *Iran and the Gulf: A Search for Stability*, εκδ. The Emirates Center for Strategic Studies and Research, Abu Dhabi, 1996, σελ. 83-98.
- Milani, Mohsen M., «Iran's Persian Gulf Policy in the Post-Saddam Era», στο: Gheissari, Ali, (επιμ.), *Contemporary Iran: Economy, Society and Politics*, εκδ. Oxford University Press, New York, 2009, σελ. 349-366.
- Moussavian, Seyyed Hossein, *Iran-Europe Relations: Challenges and Opportunities*, εκδ. Routledge, London, 2008.
- Mousavian, Seyed Hossein, και Shahidsaless, Shahir, *Iran and the United States: An Insider's View on the Failed Past and the Road to Peace*, εκδ. Bloomsbury Academic, New York, 2014.
- Moshaver, Ziba, «Revolution, Theocratic Leadership and Iran's Foreign Policy: Implications for Iran-EU Relations», *The Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 2, Χειμώνας 2003, σελ. 283-305.
- O'Hern, Steven, *Iran's Revolutionary Guard: The Threat That Grows While America Sleeps*, εκδ. Potomac Books, Washington, DC, 2012.
- Parsi, Trita, *Treacherous Alliance: The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States*, εκδ. Yale University Press, New Haven & London, 2007.
- Pollack, K. M., *The Persian puzzle: The conflict between Iran and America*, εκδ. Random House, New York, 2004.
- Rakel, Eva Patricia, «Iranian Foreign Policy since the Iranian Islamic Revolution: 1979 - 2006», στο: Amineh, M. Parvizi, (επιμ.), *The Greater Middle East in Global Politics: Social Science Perspectives in the Changing Geography of the World Politics*, εκδ. Brill Academic Publishers, Leiden and Boston, 2007, σελ. 47-76.
- Rakel, Eva Patricia, «Paradigms of Iranian Policy in Central Eurasia and Beyond», στο: Amineh, Mehdi Parvizi, και Houweling, Henk, (επιμ.), *Central Eurasia in Global Politics: Conflict, Security, and Development*, εκδ. Brill, Leiden & Boston, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2005, σελ. 235-257.
- Rakel, Eva Patricia, *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, εκδ. Brill Academic Publishers, Leiden, Boston, and London, 2009.
- Ramazani, R. K., «Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy», *Middle East Journal*, Vol. 58, No. 4, 2004, σελ. 549-559.

- Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, εκδ. University of Virginia Press, Charlottesville και London, 2013.
- Ramazani, R. K., «Iran and the United States: "Islamic Realism"??», στο: Freedman, Robert O., (επιμ.), *The Middle East from Iran-Contra Affair to the Intifada*, εκδ. Syracuse University Press, Syracuse, New York, 1991, σελ. 167-183.
- Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Contending Orientations», *Middle East Journal*, Vol. 43, No. 2, 1989, σελ. 202-217.
- Ramazani, R. K., «Iran's Foreign Policy: Both North and South», *The Middle East Journal*, Vol. 46, No. 3, 1992, σελ. 393-412.
- Ramazani, R.K., «Iran's Resistance to the US Intervention in the Persian Gulf», στο: Keddie, Nikki R., & Gasiorowski, Mark J., (επιμ.), *Neither East nor West: Iran, the Soviet Union, and the United States*, εκδ. Yale University Press, New Haven και London, 1990, σελ. 36-60.
- Ramazani, R. K., «Khumayni's Islam in Iran's foreign policy», στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge, 1983, σελ. 9-32.
- Ramazani, R. K., «The Impact of Khomeini's Iran», στο: Freedman, Robert O., (επιμ.), *The Middle East After the Israeli Invasion of Lebanon*, εκδ. Syracuse University Press, Syracuse, NY, 1986, σελ. 137-163.
- Rieffer-Flanagan, Barbara Ann, «Islamic Realpolitik: Two-Level Iranian Foreign Policy», *International Journal on World Peace*, Vol. 26, No. 4, 2009, σελ. 7-35.
- Roy, Olivier, *The Failure of Political Islam*, εκδ. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1994.
- Sabet-Saeidi, Shahriar, «Iranian-European Relations: A Strategic Partnership», στο: Ehteshami, Anoushiravan & Zweiri, Mahjoob, (επιμ.), *Iran's Foreign Policy: From Khatami to Ahmadinejad*, εκδ. Ithaca Press, Reading, UK, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2011, σελ. 55-72.
- Sachar, Howard M., *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*, εκδ. Alfred A. Knopf, New York, 2<sup>η</sup> έκδοση, 2003.
- Savory, Roger, «The Added Touch': Ithna 'Ashari Shi'ism as a Factor in the Foreign Policy of Iran», *International Journal*, Vol. 41, No. 2, Spring 1986, σελ. 402-423.
- Seale, Patrick, *Asad of Syria: The Struggle for the Middle East*, εκδ. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1990.

- 
- Shaffer, Brenda, «The Islamic Republic of Iran; Is It Really?», στο: Shaffer, Brenda (επιμ.), *The Limits of Culture: Islam and Foreign Policy*, εκδ. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2006, σελ. 219-239.
- Sheikh, Naveed S., *The New Politics of Islam: Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States*, εκδ. RoutledgeCurzon, New York, 2003.
- Taheri, Amir, *The Persian Night: Iran Under the Khomeinist Revolution*, εκδ. Encounter Books, New York, 2009.
- Takeyh, Ray, *Guardians of the Revolution: Iran and the World in the Age of Ayatollahs*, εκδ. Oxford University Press, New York, 2009.
- Tarock, Adam, «Iran–Western Europe: Relations on the Mend», *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 26, No. 1, Μάιος 1999, σελ. 41-61.
- Tazmini, Ghoncheh, *Khatami's Iran: The Islamic Republic and the Turbulent Path to Reform*, I.B.Tauris, London, 2009.
- Ward, Steven R., *Immortal: A Military History of Iran and Its Armed Forces*, εκδ. Georgetown University Press, Washington, D.C., 2009.